

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
(Α.Μ.: 1012202003013)

**Θέμα: «Ο θεσμός της βασιλείας στη Νεότερη Ελλάδα: Η δυναστεία των
Γλύμπουργκ (1863-1974)»**

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	2
Εισαγωγή.....	4
Α΄ Κεφάλαιο	
Από τον Ι. Καποδίστρια στον Γεώργιο Α΄.....	9
Β΄ Κεφάλαιο	
Η έλευση της δυναστείας των Γλύξμπουργκ και ο Γεώργιος Α΄ (1845-1913).....	16
Γ΄ Κεφάλαιο	
Κωνσταντίνος Α΄(1868-1923).....	29
Δ΄ Κεφάλαιο	
Αλέξανδρος (1893-1920).....	43
Ε΄ Κεφάλαιο	
Γεώργιος Β΄(1890-1947).....	51
ΣΤ΄ Κεφάλαιο	
Παύλος Α΄(1901-1964).....	63
Ζ΄ Κεφάλαιο	
Κωνσταντίνος Β΄(1940-).....	78
Επίλογος.....	90
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	92
Παράρτημα.....	102
Περίληψη.....	141

Πρόλογος

Η παρούσα Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες Θεωρήσεις και Προοπτικές» του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Έχει τίτλο «Ο θεσμός της βασιλείας στη Νεότερη Ελλάδα: Η δυναστεία των Γλύξμπουργκ (1863-1974)».

Από τη σύσταση του νεότευκτου ελληνικού κράτους το 1830 έως το 1974, όπου με δημοψήφισμα του ελληνικού λαού αποφασίστηκε οριστικά η κατάργηση της μοναρχίας, η δυναστεία των Γλύξμπουργκ έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις. Οι έξι ανώτατοι άρχοντες της δυναστείας σημάδεψαν την πολιτική σκηνή με τις συνεχείς παρεμβάσεις τους στα πολιτικά τεκταινόμενα του τόπου, με αναπόφευκτη συνέπεια τις παρεκκλίσεις στο πολιτειακό και τις πολιτικές επιπλοκές αλλά και τη δημιουργία κοινωνικών αναταραχών που άγγιζαν τα όρια μιας εμφύλιας σύγκρουσης, όπως ο Εθνικός Διχασμός. Η αδυναμία επίσης του βασιλικού θεσμού να ακολουθήσει τις εξελίξεις της ελληνικής κοινωνικής πραγματικότητας και να ζυμωθεί μαζί της ώστε να αποτελέσει αναπόσπαστο τμήμα της οδήγησε στην πτώση της. Η κατάργηση της μοναρχίας και η εγκαθίδρυση της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας στις 8 Δεκεμβρίου 1974 αποτέλεσε μια αναμενόμενη αλλά και αναπόφευκτη εξέλιξη. Η εν λόγω διατριβή επιχειρεί μια ανασκόπηση των σημαντικότερων πολιτικών γεγονότων που διαδραματίστηκαν και είχαν άμεση σχέση με τη βασιλεία με έμφαση στη δυναστεία των Γλύξμπουργκ. Έχει λοιπόν ως αντικείμενο τη μελέτη του ρόλου, της συμβολής ή της εμπλοκής των έξι εκπροσώπων της βασιλικής οικογένειας του Οίκου των Γλύξμπουργκ στη διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων του νεοελληνικού κράτους.

Η εκπόνηση της παρούσας Διατριβής δεν ήταν εύκολη υπόθεση για μένα καθώς η δυναστεία καταλαμβάνει 111 χρόνια στη νεότερη ελληνική ιστορία και η εκπόνηση του θέματος αυτού απαιτούσε τη μελέτη και εμβάθυνση στη μακραίωνη αυτή ιστορική περίοδο αλλά και την όσο το δυνατόν αντικειμενικότερη κριτική θεώρηση του ρόλου της δυναστείας στα πολιτικά δρώμενα της Ελλάδας. Δεν ξεκίνησα με μια διαμορφωμένη άποψη υπέρ ή κατά της Δυναστείας αλλά αφήθηκα στη μελέτη των γεγονότων ώστε να με οδηγήσουν σε αυτό που θεωρώ εγγύτερο προς την ιστορική αλήθεια.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στους επιβλέποντες καθηγητές μου κυρίους Ιωάννη Μιχαηλίδη και Σωτήρη Ριζά για τη σημαντική συμβολή τους στις σπουδές μου αλλά και στην επιτυχή ολοκλήρωση του συγκεκριμένου προγράμματος σπουδών. Ειδικότερα, θα ήθελα να απευθύνω ένα μεγάλο «ευχαριστώ» στον κ. Σωτήρη Ριζά, ο οποίος με κατηύθυνε στα πρώτα μου βήματα δίνοντάς μου την αρχική βιβλιογραφία.

Ιδιαίτερος, θέλω να ευχαριστήσω τον Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας κύριο Θανάση Χρήστου, ο οποίος με τη βαθιά του γνώση και αγάπη για τη νεότερη ιστορία μού πρότεινε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα, το οποίο με βοήθησε να αποκομίσω πολλές γνώσεις και να το αγαπήσω. Τον ευχαριστώ επίσης για τις συμβουλές του κατά την εκπόνησή της, καθώς επίσης και για την ευγένεια του χαρακτήρα του και την αγάπη με την οποία περιβάλλει όλους εμάς τους φοιτητές και τη συνεχή ενθάρρυνση που μας παρέχει στο δύσκολο έργο κατάκτησης της γνώσης.

Θα ήθελα να απευθύνω θερμές ευχαριστίες και στην οικογένειά μου και ιδιαίτερος στον σύζυγό μου Βασίλη, του οποίου η συμβολή, η στήριξη και η βοήθειά του ήταν καταλυτική για την εκπόνηση και την ολοκλήρωση της εργασίας, γι' αυτό και την αφιερώνω σε αυτόν αλλά και στα παιδιά μου, τα οποία με στερήθηκαν σημαντικά όλο αυτό το διάστημα των σπουδών μου.

Τυχόν λάθη ή παραλείψεις στην παρούσα εργασία βαρύνουν αποκλειστικά τη γράφουσα.

Ευσταθία Κων. Θεοδορακοπούλου

Καλαμάτα, Ιούλιος 2022

Εισαγωγή

Η συζήτηση για τον βασιλικό θεσμό ακόμη και σήμερα που έχει μεσολαβήσει ένα μεγάλο διάστημα από το δημοψήφισμα του Δεκεμβρίου του 1974 εξακολουθεί να προκαλεί έντονες συναισθηματικές αλλά και ιδεολογικές αντιδράσεις. Η εκπόνηση της παρούσας Διατριβής Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης προέκυψε από την ανάγκη να παρουσιασθεί πώς εφαρμόστηκε ο βασιλικός θεσμός στην Ελλάδα, να κατανοηθεί ο αμφιλεγόμενος ρόλος του, τα αίτια της αποτυχίας του στη Σύγχρονη Ελλάδα και της προκατάληψης που υπάρχει σήμερα εναντίον του αλλά και συγκεκριμένα εναντίον της δυναστείας των Γλύξμπουργκ, η οποία παρέμεινε στον θρόνο της Ελλάδας για 111 χρόνια. Η εργασία λοιπόν έχει ως στόχο να παρουσιάσει μια επισκόπηση των κυριότερων γεγονότων που διαδραματίστηκαν την περίοδο της βασιλείας της δυναστείας των Γλύξμπουργκ, τη θέση και τον ρόλο της στο ελληνικό πολιτικό σύστημα της νεότερης Ελλάδας, την εμπλοκή της στα πολιτικά δρώμενα και στη διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων που οδήγησαν εντέλει στην έξωσή της από την Ελλάδα.

Το πρώτο κεφάλαιο του πονήματος έχει τίτλο: «Από τον Ι. Καποδίστρια στον Γεώργιο Α΄» και έχει ως στόχο να παρουσιάσει συνοπτικά τη διαδρομή του θεσμού της μοναρχίας στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, από τη στιγμή που με το πρωτόκολλο του Λονδίνου (3.2.1830) ανακηρύχθηκε η ανεξαρτησία του και επιβλήθηκε ο θεσμός της μοναρχίας, μέχρι την έξωση του Όθωνα, του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας. Πρώτος κυβερνήτης του νεότευκτου κράτους, ο Ι. Καποδίστριας, πολιτικός και διπλωμάτης διεθνούς φήμης και άνθρωπος χαρισματικός, ακέραιος, οραματιστής και εργατικός, ανέλαβε το δύσκολο έργο της ανασυγκρότησης του ελληνικού κράτους στα πρότυπα της δύσης, μέχρι τη δολοφονία του (27 Σεπτεμβρίου 1831), που διέκοψε το φιλόδοξο πρόγραμμά του. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια οι τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις επέβαλαν ως πολίτευμα της Ελλάδας τη Μοναρχία, προκειμένου να αποτρέψουν τη δημιουργία εστίας αναταραχής στη νοτιοανατολική Μεσόγειο που θα έβλαπτε τα συμφέροντά τους. Η εμμονή αυτή του ξένου παράγοντα να καθορίσει τις προδιαγραφές του νεοσύστατου κράτους δεν ήρθε σε αντίθεση με τη λαϊκή βούληση, ενός λαού που ζούσε με τους βυζαντινούς θρύλους, είχε κουραστεί από τους αλλεπάλληλους εμφύλιους πολέμους, και είχε πεισθεί πως με αυτόν τον τρόπο θα διασφαλιζόταν η ομαλότητα αλλά και η θέση της Ελλάδας στον παγκόσμιο χάρτη. Η πρώτη από τις δύο δυναστείες που

βασίλευσαν στη χώρα ήταν η δυναστεία των Βίττελσμπαχ. Ο εκπρόσωπος της Δυναστείας, ο ανήλικος Βαυαρός Όθωνας, ανακηρύχθηκε αρχικά απόλυτος ηγεμόνας χωρίς συνταγματικούς περιορισμούς. Μέχρι την ενηλικίωσή του όμως η βασιλική εξουσία ασκούνταν από την Αντιβασιλεία. Η δυσαρέσκεια, τόσο απέναντι στην Αντιβασιλεία όσο και στο απολυταρχικό καθεστώς του Όθωνα και της βαυαρικής καμαρίλας του, οδήγησε στο στρατιωτικό πραξικόπημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843, με το οποίο ο λαός απαίτησε την παραχώρηση Συντάγματος. Δεκαεννέα χρόνια αργότερα (1862) η παντοκρατορία των Βίττελσμπαχ καταλύθηκε μετά από μια ακόμα επανάσταση, που άνοιξε τον δρόμο για καινούργιες συνταγματικές και θεσμικές εξελίξεις. Η εξωτερική πολιτική που ακολούθησε ο Όθωνας με τον ενστερνισμό της Μεγάλης Ιδέας, τη σταδιακή απομάκρυνση από τη σφαίρα της αγγλικής επιρροής, την όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων που έθεταν σε κίνδυνο την ισορροπία στην περιοχή και τα συμφέροντα των Μεγάλων δυνάμεων σε συνδυασμό με τις αντιφατικές κατά καιρούς ενέργειές του και την ατεκνία του συνετέλεσαν στην οριστική έξωση του πρώτου βασιλικού οίκου της Ελλάδας.

Στη συνέχεια, Άγγλοι και Έλληνες αξιωματούχοι επέλεξαν τον Δανό πρίγκιπα Χριστιανό Γουλιέλμο Φερδινάνδο Αδόλφο Γεώργιο ως βασιλιά των Ελλήνων, ιδρυτή της δυναστείας των Γλύξμπουργκ. Ο οίκος του Σλέσβιχ-Χόλσταϊν-Σόντερμπουργκ-Γλύξμπουργκ που είναι γνωστός κυρίως με το επώνυμο Γλύξμπουργκ είναι ένας Δανο-Γερμανικός κλάδος του Οίκου του Όλντενμπουργκ, μέλη του οποίου έχουν ανέβει στον θρόνο της Δανίας, της Νορβηγίας, της Ελλάδας και αρκετών βόρειων γερμανικών κρατών. Ο Γεώργιος Α΄ (κεφάλαιο Β΄), ο μακροβιότερος βασιλιάς της Ελλάδας, και υποστηρικτής της Αγγλίας, με έρεισμα την ξένη προστασία και με τη μετριοπάθεια, την προσαρμοστικότητα και τη διπλωματικότητά του, κατάφερε να βασιλεύσει για μισό περίπου αιώνα (Οκτώβριος 1863-Μάρτιος 1913), στηρίζοντας πρωθυπουργούς όπως τον Τρικούπη και τον Βενιζέλο. Υπήρξε όμως και ιδιαίτερα παρεμβατικός στην πολιτική ζωή της χώρας, διορίζοντας και παύοντας κυβερνήσεις κατά βούληση, αδυνατώντας να κατανοήσει τη σαφή οριοθέτηση μεταξύ του «βασιλεύειν» και του «κυβερνάν», μεταξύ του απόλυτου μονάρχη και του βασιλιά που θα έπρεπε να περιορίζεται από την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και να λειτουργεί ως ουδέτερος ρυθμιστής του πολιτεύματος. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του η Ελλάδα προσάρτησε τα Ιόνια νησιά (1864) τη Θεσσαλία και την Άρτα (1881), την Ήπειρο, τη Μακεδονία, τα νησιά του Α. Αιγαίου και την Κρήτη (1912-1913), διπλασιάζοντας τα εδάφη της. Παρέμεινε στον θρόνο

μέχρι τη δολοφονία του, τον Μάρτιο του 1913 στη Θεσσαλονίκη, στην οποία διέμενε για να ενσαρκώνει την ελληνική κυριαρχία στην επίμαχη πόλη.

Η περίοδος που ακολούθησε αποδείχθηκε εξαιρετικά κρίσιμη. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ (Γ΄ κεφάλαιο), ο οποίος βασίλευσε για πέντε περίπου χρόνια (Μάρτιος 1913-Μάιος 1917 και Δεκέμβριος 1920-Σεπτέμβριος 1922) απέτυχε ως βασιλιάς. Παρόλο που το πρόσωπό του είχε συνδεθεί με τις λαμπρές νίκες των βαλκανικών πολέμων και είχε λατρευτεί ως ημίθεος και ως άμεσος διάδοχος του Κωνσταντίνου ΙΑ΄, του τελευταίου αυτοκράτορα του Βυζαντίου, η βασιλεία του αποδείχθηκε καταστρεπτική για τον ίδιο και για τη χώρα. Η δυναστική πολιτική του κατά τη θυελλώδη περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έθεσε τη χώρα σε μεγάλους κινδύνους. Συγκρούστηκε με τον Ε. Βενιζέλο, ανοίγοντας τον κύκλο του εθνικού διχασμού, με τραγικές συνέπειες για όλες τις πλευρές. Ο αδιάλλακτος, αυταρχικός και εγωιστής Κωνσταντίνος ακολουθώντας μια φιλογερμανική πολιτική, καταπρόδωσε τον όρκο του και τον ρόλο του ως βασιλιάς αφού θυσίασε ελληνικά εδάφη αφήνοντας να τα καταλάβουν οι Γερμανοί και οι Βούλγαροι, παρέδωσε ελληνικά οχυρά όπως το Ρούπελ και γενικά ακολούθησε μια πολιτική διεθνούς απομόνωσης της Ελλάδας που έθετε σε κίνδυνο την εδαφική της ακεραιότητα. Επίσης, το πρόσωπό του συνδέθηκε με τη Μικρασιατική καταστροφή, αφού θεωρήθηκε από μεγάλο μέρος του λαού και της διανοήσης από τους βασικούς υπευθύνους της εθνικής ταπείνωσης στο πολεμικό μέτωπο. Η ιδιοτελής τακτική του και η αδιαλλαξία του τον οδήγησε σε δύο αλλεπάλληλες εκθρονίσεις: η πρώτη στις 29 Μαΐου 1917 και η δεύτερη στις 11 Σεπτεμβρίου 1922. Πέθανε αυτοεξόριστος στο Παλέρμο της Σικελίας.

Στο σύντομο διάστημα που μεσολάβησε από την παλινόρθωση του Κωνσταντίνου (Ιούνιος 1917-Οκτώβριος 1920) βασίλευσε ο δευτερότοκος γιος του, Αλέξανδρος Α΄ (κεφάλαιο Δ΄). Ήπιος και διαλλακτικός ως χαρακτήρας, έχοντας την πολιτικότητα του παππού του Γεωργίου Α΄ σε λανθάνουσα κατάσταση και αποφεύγοντας την υιοθέτηση μιας πρακτικής αντιπαράθεσης υπήρξε η μοναδική ευκαιρία να συμφιλιωθούν οι δύο πλευρές του εθνικού διχασμού, αλλά δυστυχώς πέθανε αιφνίδια από δάγκωμα πιθήκου, σε ηλικία 27 ετών.

Τη σκυτάλη στον θρόνο πήρε ο αδελφός του Γεώργιος Β΄ (κεφάλαιο Ε΄), ο οποίος παρέμεινε στον θρόνο της Ελλάδας για 14 χρόνια, από τον Σεπτέμβριο του 1922 έως τον Οκτώβριο του 1923, από τον Νοέμβριο του 1935 έως τον Μάιο του 1941 και από τον Σεπτέμβριο του 1946 έως τον θάνατό του, τον Απρίλιο του 1947. Ο Γεώργιος είναι η μοναδική περίπτωση παγκόσμια όπου η τύχη ενός βασιλιά κρίθηκε

από ισάριθμα δημοψηφίσματα. Ο Γεώργιος, άνθρωπος κλειστός, εσωστρεφής, και καταθλιπτικός, δεν απέκτησε ποτέ φιλολαϊκό προφίλ. Υπήρξε όμως εργατικός και αφοσιωμένος στο καθήκον και διέθετε το πολιτικό χάρισμα αφού σε κρίσιμες περιστάσεις επέδειξε προσαρμοστικότητα και ευελιξία. Η βασιλεία του όμως υπήρξε θυελλώδης, με την πρώτη ανάρρησή του στον θρόνο κατά το 1922-1923 να είναι εντελώς τυπική. Δεν μπόρεσε καν να αποτρέψει την εκτέλεση των έξι πολιτικών ηγετών της Δεξιάς. Κατά τη δεύτερη περίοδο της βασιλείας του 1935-1941 απέτυχε να φέρει την πολιτική ομαλότητα στη χώρα, υπήρξε παράγοντας διχασμού και ανωμαλίας, κατέλυσε μαζί με τον Μεταξά το σύνταγμα προδίδοντας τον όρκο του και οδηγώντας τη χώρα στην επιβολή στυγνής δικτατορίας και ανοίγοντας μια δεκαετία πολιτικής ανωμαλίας. Όταν για τρίτη φορά επέστρεψε στον θρόνο το 1946, σε δύσκολες περιστάσεις για τη χώρα, δεν πρόλαβε να βασιλεύσει παρά λίγους μήνες αφού τον πρόδωσε η καρδιά του.

Ο Παύλος, το τέταρτο από τα έξι παιδιά του Κωνσταντίνου Α΄ (ΣΤ΄ κεφάλαιο), που διαδέχθηκε στον θρόνο τον Γεώργιο Β΄, βασίλευσε για 17 χρόνια, από το 1947 έως τον θάνατό του το 1964. Απλός και αγαθός, επηρεαζόταν από τη Γερμανίδα σύζυγό του Φρειδερίκη, η οποία προκαλώντας τη μεγαλύτερη φθορά στη δημόσια εικόνα της βασιλείας του, διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στον εμφύλιο πόλεμο με την υποκριτική φιλανθρωπία, ιδρύοντας τις παιδουπόλεις και στέλνοντας παιδιά στην Αμερική για υιοθεσία και συντελώντας σε ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Επίσης, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, ήρθε σε ρήξη και με τους δύο πανίσχυρους αρχηγούς της δεξιάς, τον Αλ. Παπάγο και τον Κ. Καραμανλή, αλλά και με τον Σπ. Μαρκεζίνη, πιστό νομικό σύμβουλο του Γεωργίου Β΄, ενώ οι οικονομικές σπατάλες και οι σκανδαλώδεις βασιλικές αποζημιώσεις προκάλεσαν πολλές φορές το κοινό αίσθημα αλλά και τις πολιτικές κυβερνήσεις, οι οποίες πιέζονταν να ικανοποιήσουν τις παράλογες απαιτήσεις του στέμματος. Συγχρόνως, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του εκχωρήθηκαν στους Αμερικανούς υπερβολικά δικαιώματα ώστε να επεμβαίνουν στα εσωτερικά της χώρας.

Ο Κωνσταντίνος, ο τελευταίος βασιλιάς της δυναστείας (Ζ΄ κεφάλαιο), παρέμεινε στον θρόνο από τον Μάρτιο του 1964 έως την 1^η Ιουνίου 1973 που το δικτατορικό καθεστώς κατήργησε το πολίτευμα της Βασιλευόμενης δημοκρατίας και ο Κωνσταντίνος εξέπεσε του αξιώματός του στην Ελλάδα. Αναποφάσιτος, ευθυνόφοβος και αναβλητικός, με παντελή έλλειψη πνευματικής συγκρότησης και

πολιτικής σκέψης και με μειωμένη αντίληψη της κοινωνικής πραγματικότητας, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα πολιτικά τεκταινόμενα με την εμπλοκή του στη μεγαλύτερη κρίση των μεταπολεμικών χρόνων, τα Ιουλιανά, που οδήγησε στην επιβολή της δικτατορίας. Όρκισε την κυβέρνηση των Συνταγματαρχών ενώ δεν κατάφερε στη συνέχεια να την ανατρέψει, οργανώνοντας σπασμωδικά το αντικίνημα της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1967, καθώς ήταν πρόχειρα οργανωμένο και δεν έτυχε της υποστήριξης του στρατού, με αποτέλεσμα να εξουδετερωθεί εύκολα από τους συνταγματάρχες. Με το δημοψήφισμα που διενήργησε η χούντα για το πολιτειακό την 1^η Ιουνίου 1973, με αφορμή το κίνημα του Ναυτικού που εκδηλώθηκε στα τέλη Μαΐου 1973 και στόχευε στην ανατροπή του καθεστώτος, ο Κωνσταντίνος Β΄ κηρύχθηκε έκπτωτος μαζί με τους διαδόχους του, εγκατέλειψε την Ελλάδα με την οικογένειά του και έζησε αυτοεξόριστος, αρχικά στην Ιταλία και αργότερα στην Αγγλία. Ήρθε σε σύγκρουση με την Ελληνική Πολιτεία για το ζήτημα της βασιλικής περιουσίας και διεκδίκησε αποζημίωση ύψους 161, 1 δισεκατομμυρίων δραχμών, ενώ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του επιδίκασε τελικά αποζημίωση 13,7 εκατομμυρίων ευρώ. Μετά τη λήξη της δικαστικής διαμάχης επέστρεψε στην Ελλάδα όπου ζει μέχρι σήμερα.

Στον επίλογο της εν λόγω διατριβής γίνεται μια προσπάθεια να παρουσιασθούν οι λόγοι που οδήγησαν στον τερματισμό της βασιλείας της δυναστείας των Γλύξμπουργκ, και που συνέβαλαν ώστε η δυναστεία να απωλέσει μέσα σε λιγότερο από τρεις δεκαετίες την πλειοψηφία της κοινωνίας.

Α΄ Κεφάλαιο

Από τον Ι. Καποδίστρια στον Γεώργιο Α΄

Τον Ιανουάριο του 1828, δέκα μόλις μήνες μετά την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως κυβερνήτη της Ελλάδος από την Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (30 Μαρτίου 1827), ο τελευταίος έφθασε στο Ναύπλιο και έγινε δεκτός με επευφημίες και ενθουσιώδη υποδοχή από τον λαό.

Ο Ι. Καποδίστριας, Έλληνας πολιτικός διεθνούς φήμης και διπλωμάτης, χαρισματικός, οραματιστής και πρωτοπόρος αλλά και ταπεινός, με φυσική ευγένεια και εσωτερική καλλιέργεια, ανιδιοτελής και εργατικός, αποτέλεσε την εξοχότερη λύση για το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Υπήρξε «ο πιο έμπειρος Έλληνας διπλωμάτης που, αν επιδείκνυε, σύμφωνα με την άποψη γνωστού ιστορικού, τον απαραίτητο ηρωισμό στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, θα είχε αναδειχθεί στον πολυπόθητο ηγέτη που δεν είχε αναδειχθεί έως τότε η Ελληνική Επανάσταση»¹.

Ο Ι. Καποδίστριας έφθασε στην Ελλάδα αποφασισμένος να την αναμορφώσει, έχοντας στο νου του συγκεκριμένο σχέδιο, που προϋπόθετε όμως τη συγκέντρωση των εξουσιών. Στην αρχή εξασφαλίζοντας τη συνεργασία εκπροσώπων από όλες τις ηγετικές ομάδες πέτυχε να εξασφαλίσει εσωτερική ειρήνη, να οργανώσει στοιχειωδώς τη διοίκηση του κράτους και τη δικαιοσύνη, να λάβει μέριμνα για τα ορφανά, να αναδιοργανώσει τις ένοπλες δυνάμεις, καταπολεμώντας το κατεστημένο των οπλαρχηγών και παρεμποδίζοντας την προέλαση των Οθωμανών, να αντιμετωπίσει την πειρατεία και να αναδομήσει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, με την ίδρυση πολλών αλληλοδιδασκτικών σχολείων και του Ορφανοτροφείου της Αίγινας². Προτεραιότητα του Κυβερνήτη αποτελούσε η εκδίωξη των Οθωμανών και των Αιγυπτίων από την Πελοπόννησο και τη Στερεά και η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επέκταση των συνόρων του νέου κράτους³.

Στην προσπάθειά του να δημιουργήσει ένα κράτος ευρωπαϊκού τύπου ο κυβερνήτης απέκτησε με τον καιρό αρκετούς αντιπάλους, είτε διότι η νέα πραγματικότητα έφερε στο προσκήνιο «νέες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις με αντικρουόμενα συμφέροντα», είτε διότι η σκληρή πραγματικότητα μιας φτωχής

¹ Ιστορία των Ελλήνων, τ. 12 (2006), σ. 38, στο εξής βλ. *ITE*

² βλ. λήμμα σύνταξης «Ιωάννης Καποδίστριας», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/195>, ημερομηνία προσπέλασης 26.2.2022

³ βλ. λήμμα σύνταξης «Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831» στην ιστοσελίδα: *Μουσείο Καποδίστριας*, διαθέσιμο στο: <https://www.capodistriasmuseum.gr/i-kapodistrias/syntomi-viografia>, ημερομηνία προσπέλασης 26.2.2022

χώρας που ήταν δέσμια των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων διέψευσε τις ελπίδες των επαναστατημένων Ελλήνων, είτε διότι ο συγκεντρωτικός τρόπος διακυβέρνησης του Καποδίστρια ενόχλησε όσους πίστευαν στη δύναμη των δημοκρατικών διαδικασιών⁴.

Η αντίδραση στο πρόσωπο του Κυβερνήτη, πήρε μορφή με τη δολοφονία του, το πρωί της Κυριακής 27 Σεπτεμβρίου 1831 στο Ναύπλιο, από τον γιο και τον αδελφό του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Η δολοφονία του διέκοψε το πρόγραμμα ανασυγκρότησης του νεότευκτου κράτους⁵.

Με το πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1830, την πρώτη επίσημη διπλωματική πράξη που αναγνώριζε την πολιτική ανεξαρτησία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, εγκαθιδρύθηκε η μοναρχία και ορίστηκε «η πολιτειακή μορφή του νέου κράτους μοναρχική και κληρονομική κατά τάξη πρωτοτοκίας». Με την υπογραφή άλλου πρωτοκόλλου την ίδια ημέρα «Ηγεμών κυρίαρχος της Ελλάδος ορίστηκε ο Λεοπόλδος του Σαξ Κοβούργου»⁶, ο οποίος όμως αρνήθηκε το στέμμα, καθώς δεν είχε ικανοποιηθεί από τις συμμαχικές δυνάμεις κανένας από τους όρους που είχε προβάλει ώστε να αποδεχθεί τον θρόνο, όπως οι εδαφικές διεκδικήσεις που περιελάμβαναν την ένωση της Κρήτης και της Σάμου με την απελευθερωμένη Ελλάδα⁷.

Μετά από τη δολοφονία του Καποδίστρια δημιουργήθηκε πιο επιτακτική η ανάγκη εξεύρεσης ενός ξένου ηγεμόνα, ο οποίος δε θα έπρεπε να ανήκει στους βασιλικούς οίκους των τριών Δυνάμεων σύμφωνα με τη συνθήκη της 6^{ης} Ιουλίου 1827. Αυτός ήταν ο μοναδικός όρος για τον ηγεμόνα της Ελλάδας ενώ κανείς δεν εξανίστατο για την καθιέρωση της κληρονομικής μοναρχίας⁸. «Η ελληνική κυβέρνηση θέλει εμπιστευθή εις ηγεμόνα, όστις δεν θέλει είναι δυνατόν να εκλεχθή μεταξύ των οικογενειών των βασιλευουσών εις τας επικρατείας τας υπογραψάσας την συνθήκην της 6 Ιουλίου 1827»⁹. Επίσης, ο λαός πίστευε ότι ο μονάρχης θα έλυνε «ως

⁴ βλ. λήμμα σύνταξης «Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831» στην ιστοσελίδα: *Μουσείο Καποδίστρια*, διαθέσιμο στο: <https://www.capodistriasmuseum.gr/i-kapodistrias/syntomi-viografia>, ημερομηνία προσπέλασης 26.2.2022

⁵ βλ. λήμμα σύνταξης «Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831» στην ιστοσελίδα: *Μουσείο Καποδίστρια*, διαθέσιμο στο: <https://www.capodistriasmuseum.gr/i-kapodistrias/syntomi-viografia>, ημερομηνία προσπέλασης 26.2.2022

⁶ *ΙΤΕ*, τ. 12 (2006), σ. 33

⁷ *ΙΤΕ*, τ. 12 (2006), σ. 74 και Μ. Σαμπατακάκη, «Η Μοναρχία στην Ελλάδα. Η εξέλιξη ενός αμφιλεγόμενου θεσμού», στο: *16 Παγκόσμια Ιστορία*, Δεκέμβριος 2008, σ. 7

⁸ Χ. Ζαμπούνης, *Η Βασιλική Οικογένεια της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, τ. 1, σ. 13

⁹ Τρ. Ευαγγελίδης, *Τα μετά του Όθωνα. Ήτοι Ιστορία της Μεσοβασιλείας και της Βασιλείας Γεωργίου Του Α΄. (1862-1898)*, Αθήνα 1898, σ. 13 στο εξής βλ. Τρ. Ευαγγελίδης, *Τα μετά του Όθωνα*

διά μαγείας» τα προβλήματα του και γι' αυτό είχε επικρατήσει το σύνθημα «Βασιλιάς κι ας είναι από ξύλο»¹⁰. Αλλά και όλες οι πολιτικές δυνάμεις του τόπου θεωρούσαν ότι η εγκαθίδρυση της ξένης μοναρχίας θα ήταν η μόνη διέξοδος από το χάος, την ανασφάλεια και την αναρχία που έπλητταν το νέο ελληνικό κράτος.

Τελικά, με τη συνθήκη του Λονδίνου την 25^η Απριλίου/7^η Μαΐου 1832 ο Όθωνας, ο 17χρονος, δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α', αναγορεύτηκε «Ελέω Θεού Βασιλεύς της Ελλάδος»¹¹. Ο Όθωνας άνηκε στη Δυναστεία των Wittelsbach, ήταν φανατικός φιλέλληνας, «λάτρης της κλασικής ελληνικής αρχαιότητας και του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού» και υποστηρικτής της Ελληνικής Επανάστασης¹².

Η άφιξη του νεαρού βασιλιά Όθωνα πραγματοποιήθηκε στις 30 Ιανουαρίου 1833 στο λιμάνι του Ναυπλίου με την αγγλική φρεγάτα «Μαδαγασκάρη». Πλήθος κόσμου, λαός, πρόκριτοι και μεγάλοι οπλαρχηγοί του Αγώνα που είχαν εναποθέσει όλες τις ελπίδες τους στον νέο βασιλιά, είχαν συρρεύσει στο λιμάνι του Ναυπλίου προκειμένου να πάρουν μέρος στη γιορτή και να τον πλαισιώσουν, καθώς σε λίγο θα εκφωνούσε τον βασιλικό του λόγο¹³.

Λόγω όμως του νεαρού της ηλικίας του Όθωνα και μέχρι την ενηλικίωσή του, την 1^η Ιουνίου 1835, η εξουσία θα ασκούνταν από τριμελή Αντιβασιλεία με πρόεδρο τον κόμη Joseph Ludwig von Armansperg, μέλη τους Georg Ludwig von Maurer και Karl Wilhelm von Heydeck, στη θέση του γραμματέα τον Karl von Abel και ως σύνδεσμο μεταξύ Αντιβασιλείας και γραμματειών τον Johann Baptist Greiner¹⁴.

Η Αντιβασιλεία αναλάμβανε τα καθήκοντά της με πολύ δυσμενείς όρους και σε πολύ άσχημες συνθήκες. Επρόκειτο να κυβερνήσει έναν λαό, φτωχό, εξαντλημένο από έναν δεκαετή αγώνα ενάντια σε έναν δυνάστη, που είχε αποκτήσει πολύ κακές συνήθειες, ζώντας στα βουνά, αδιαπαιδαγώγητο και αμαθή, σκληρό, δύσπιστο,

¹⁰ Μελ. Η. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία. Από τον Όθωνα στον Κωνσταντίνο Β'*, Αθήνα 1994, σ. 36, στο εξής βλ. Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*

¹¹ *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. φ. 1, 16.2. 1833, σ. 1-4 στο εξής βλ. *ΕτΚ* και Τρ. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*, Αθήνα 1894, σ. 8 στο εξής βλ. Τρ. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος*

¹² βλ. λήμμα σύνταξης «Ο εστεμμένος Φιλέλληνας Λουδοβίκος Α' της Βαυαρίας», στην ιστοσελίδα: *Θέματα ελληνικής ιστορίας* 29 Αυγούστου 2010, διαθέσιμο στο: https://www.istorikathemata.com/2010/08/blog-post_29.html, 26/02/2022

¹³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 13 (1977), σ. 32-33, στο εξής βλ. *ΙΕΕ*

¹⁴ Θ. Χρήστου, *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς (1801-1857) Η ζωή-το έργο-Η εποχή του*, Αθήνα 1998, σ. 78

πανούργο, που είχε χάσει κάθε αίσθηση νομιμότητας. Το βασίλειο γεμάτο ερείπια, σπίτια, αγροκτήματα και κοπάδια κατεστραμμένα και ομάδες ληστών λεηλατούσαν τη χώρα, συμπληρώνοντας το τοπίο της καταστροφής. Χέρια για να καλλιεργήσουν τη γη δεν υπήρχαν, αφού οι αγρότες είχαν ξεμάθει το αλέτρι και χειρίζονταν τα όπλα. Η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν άθλια, τα ταμεία άδεια, δεν υπήρχαν σχολεία, ούτε δικαστήρια, ούτε στρατός¹⁵.

Παρόλο όμως που η Αντιβασιλεία είχε καλές προθέσεις, είναι βέβαιο ότι οι μεταρρυθμίσεις που έκανε δεν ικανοποίησαν όλα τα αιτήματα και τις προσδοκίες των ανθρώπων της εποχής. Η άσκηση της εξουσίας ήταν απολυταρχική και μονοδιάστατη, αφού ασκούσαν από άτομα που δεν είχαν την πείρα και τη γνώση της ελληνικής πραγματικότητας και αγνοούσαν τις στοιχειώδεις ανάγκες του ελληνικού λαού. Παρεμπόδιζε τη συμμετοχή των Ελλήνων στη διακυβέρνηση της ίδιας τους της χώρας, δεν έκανε σωστή εκτίμηση της επιρροής που είχαν οι επαναστατικοί θεσμοί (κόμματα, τοπικές φατρίες, οπλαρχηγοί του αγώνα) στον ελληνικό λαό, φυλάκισε τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον παρέπεμψε σε δίκη, «παρεμβαίνοντας στον χώρο της δικαιοσύνης και εκβιάζοντας συνειδήσεις προκειμένου να πετύχει τον σκοπό της»¹⁶. Τα ήθη και τα έθιμα παραγκωνίστηκαν, η ελληνική γλώσσα κακοποιούνταν και η εγκαθίδρυση των ξένων ηθών έγινε με βίαιο και απότομο τρόπο, όπως βίαια έγινε και ο χωρισμός της ελληνικής Εκκλησίας από το Πατριαρχείο καθώς και «η θανάσιμη διάλυση των μοναστηριών»¹⁷. Τα χρήματα του δανείου κατασπαταλήθηκαν σε παχυλούς μισθούς και στην πολυδάπανη εγκατάσταση του νέου καθεστώτος, αντί να αποτελέσουν τη βάση για την ανοικοδόμηση της χώρας. Η Αντιβασιλεία επιχείρησε να μονοπωλήσει την πολιτική και πνευματική εξουσία με την επιβολή, τη βία και την απολυταρχία, πιστεύοντας ότι με αυτόν τον τρόπο θα εξασφάλιζε την ενότητα του κράτους. Καταλύθηκε κάθε έννοια δημοκρατισμού¹⁸.

Έτσι, «η ενηλικίωση του Όθωνα στις 20 Μαΐου/1 Ιουνίου 1835 έγινε δεκτή από τον λαό με ανακούφιση»¹⁹. Ο Όθωνας, μολοντί ήταν δίκαιος και ανιδιοτελής άνθρωπος και αγάπησε ειλικρινά την Ελλάδα, εμπιστεύθηκε λάθος ανθρώπους, συγκρούστηκε με όλους τους σημαντικούς παράγοντες της εποχής του, κυβέρνησε με απολυταρχισμό, ασκώντας την εξουσία υποστηριζόμενος από τη διαβόητη καμαρίλα,

¹⁵ *ΙΕΕ*, τ. 21 (2013), σ. 78

¹⁶ Θ. Χρήστου, *ό. π.*, σ. 86-87

¹⁷ Θ. Χρήστου, *ό. π.*, σ. 102

¹⁸ *ΙΕΕ*, τ. 21 (2013), σ. 88-102

¹⁹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 37

από αυλικούς που εξυπηρετώντας τα ατομικά τους συμφέροντα τον παρέσυραν σε ολέθρια σφάλματα²⁰. Η δυσαρέσκεια στο πρόσωπό του, τα συσσωρευμένα προβλήματα λόγω της οικονομικής κρίσης και της «πολιτικής και διοικητικής κακοδαιμονίας» είχαν ως αποκορύφωμα την αντίδραση και τη διαμαρτυρία του φιλελεύθερου λαού ενάντια στον αυταρχισμό του με το ξέσπασμα της επανάστασης της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 και έχοντας ως κύριο αίτημα την παραχώρηση συντάγματος. Ο όρος «σύνταγμα» ήταν ένα πρόσχημα, ένα σύνθημα χωρίς συγκεκριμένο περιεχόμενο που εξέφραζε περισσότερο την αγανάκτηση και την επιθυμία για αλλαγή της κατάστασης²¹. Σταδιακά καλλιεργήθηκε αρνητικό κλίμα εναντίον του Όθωνα και από τις πολιτικές δυνάμεις του τόπου. Η ανικανότητά του να πάρει σωστές αποφάσεις και να διαχειριστεί την κατάσταση με σύνεση και προσαρμοστικότητα και η τακτική του να επεμβαίνει διαρκώς στα πολιτειακά ζητήματα διορίζοντας και υπουργούς της αρεσκείας του, δυσχέραναν περισσότερο τη θέση του. «Ήταν ευήκοος στη λαϊκή πίεση χωρίς να διαθέτει την πολιτική ικανότητα ή τη διπλωματική τέχνη να ελιχθεί μέσα σε ένα εχθρικό διεθνές περιβάλλον»²²

Το ζήτημα επίσης της διαδοχής απασχολούσε έντονα τον ελληνικό λαό, αφού ο Όθωνας και η Αμαλία ήταν άτεκνοι και το γεγονός αυτό χρησιμοποιούνταν από τις αντιμοναρχικές δυνάμεις του τόπου ως επιχείρημα για να φθείρουν το κύρος του βασιλικού ζεύγους και να καλλιεργήσουν την ιδέα της αλλαγής στον θρόνο²³.

Σημαντικά γεγονότα όπως τα «Μουσουρικά» (1947), η υπόθεση Πατσιφίκο και τα «Παρκερικά» (1849-1850) και η εμπλοκή της Ελλάδας στον Κριμαϊκό πόλεμο (1854) που δοκίμασαν τις σχέσεις της με τις Μεγάλες Δυνάμεις, τα «Σκιαδικά» (1859) και η αντιβασιλική συνωμοσία των φοιτητών του Οθωνείου Πανεπιστημίου (1861), σε συνδυασμό με τη στάση των ξένων δυνάμεων, οι οποίες χρησιμοποιούσαν τον θρόνο για να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα, σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα και έθεσαν το κύρος του σε ζωννή αμφισβήτηση, προμηνύοντας το τέλος της βασιλείας του²⁴. Η απόπειρα δολοφονίας εναντίον της Αμαλίας, τον Σεπτέμβριο του 1861, ήταν το χαρακτηριστικότερο περιστατικό του αντιοθωνικού κλίματος της περιόδου.

²⁰ *ΙΤΕ*, τ. 12 (2006), σ. 174

²¹ *ΙΤΕ*, τ. 12 (2006), σ. 228-229

²² *ΙΤΕ*, τ. 12 (2006), σ. 471

²³ *ΙΤΕ*, τ. 12 (2006), σ. 412

²⁴ βλ. λήμμα σύνταξης «Όθων», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1361>, ημερομηνία προσπέλασης 27.2.2022

Η δυναστεία κηρύχθηκε έκπτωτη στις 12/24 Οκτωβρίου 1862. Το βασιλικό ζεύγος εγκατέλειψε οριστικά την Ελλάδα, με προορισμό το Μόναχο, μέσα σε «κλίμα γενικού αναβρασμού και πολιτικής ρευστότητας»²⁵. Με ψήφισμα του Έθνους καταργούνταν η βασιλεία του Όθωνα και η αντιβασιλεία της Αμαλίας και συγκροτούνταν προσωρινή κυβέρνηση που είχε ως αποστολή της να οδηγήσει τη χώρα σε Εθνοσυνέλευση, η οποία θα ψήφιζε Σύνταγμα και νέο βασιλιά. Αυτό ήταν το τέλος της πρώτης ελληνικής δυναστείας²⁶.

Η ενδιάμεση περίοδος, από την έξωση του Όθωνα έως την ανάληψη της βασιλείας από τον Γεώργιο Α΄, κατά τη διάρκεια της οποίας επικρατούσε αναρχία και η χώρα μαστιζόταν από ένοπλες συγκρούσεις ονομάστηκε μεσοβασιλεία²⁷. Τον Δεκέμβριο του 1862 προκηρύχθηκε δημοψήφισμα με το οποίο εκλέχθηκε (με συντριπτική πλειοψηφία) ο δευτερότοκος γιος της βασίλισσας Βικτωρίας, πρίγκιπας Αλφρέδος και στις 22 Ιανουαρίου 1863 η Εθνοσυνέλευση τον ανακήρυξε νέο βασιλιά της Ελλάδας. Ήταν μια εκλογή που αποδείχθηκε αδιέξοδη και δεν υποστηρίχθηκε από τη Γαλλία και τη Ρωσία. Τελικά και η αγγλική διπλωματία επίσημα απάντησε ότι, βάσει των διεθνών συνθηκών που είχαν υπογραφεί, δε θα μπορούσε να ανέβει στο θρόνο Άγγλος πρίγκιπας²⁸.

Επακολούθησαν διαδοχικές προσφορές και αποποιήσεις του ελληνικού στέμματος²⁹. Η περιφορά του ελληνικού στέμματος στην Ευρώπη υπήρξε εξευτελιστική και «κατέληξε σε γελοίες υποψηφιότητες» υπογραμμίζει εύστοχα ο Μ. Μελετόπουλος³⁰.

Τελικά, στις 18.3.1863, στη συνεδρίαση της Εθνοσυνέλευσης, ο πρόεδρος της προσωρινής κυβέρνησης Ζ. Βάλβης, ανακοίνωσε την πρόταση των τριών Μεγάλων Δυνάμεων που αφορούσε την εκλογή του πρίγκιπα της Δανιμαρκίας Γεωργίου Γουλιέλμου Χριστιανού ως βασιλιά της Ελλάδας. Μία τριμελής επιτροπή αποτελούμενη από τους Κ. Κανάρη, Θρ. Ζαΐμη και Δ. Γρίβα έφθασε στην Κοπεγχάγη στις 13.4.1863 για να προσφέρει το στέμμα στον Γεώργιο Α΄ όπως ονομάστηκε. Πρώτα θα έπρεπε να ικανοποιηθούν οι όροι και οι προϋποθέσεις που είχε θέσει ο

²⁵ Κ. Βακαλόπουλος, *Νεοελληνική Ιστορία (1204-1940)*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 218

²⁶ *ΕτΚ*, αρ. φ. 1, 15.10. 1862

²⁷ Π. Γέροντα, «Η κρίση της Μεσοβασιλείας», στην ιστοσελίδα: *Geopolitics & Daily news*, 07.2.2021, διαθέσιμο στο: <https://geopolitics.iisca.eu/2021/02/07/%ce%b7-%ce%bc%ce%b5%cf%83%ce%bf%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%b9%ce%bb%ce%b5%ce%af%ce%b1/> Ημερομηνία προσπέλασης 27.2.2022

²⁸ Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1862-1917*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 29

²⁹ *ΙΤΕ*, τ. 13 (2006), σ. 36

³⁰ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 42

Δανός βασιλιάς Χριστιανός Θ΄ προκειμένου να δεχθεί το στέμμα για λογαριασμό του γιου του. Οι όροι ήταν: α) η παραίτηση της βαυαρικής δυναστείας, β) η προσάρτηση των Ιόνιων νησιών στην Ελλάδα και γ) η ενίσχυση της βασιλικής χορηγίας από τις Μεγάλες Δυνάμεις.

Η επίσημη τελετή προσφοράς του στέμματος έγινε στις 23 Μαΐου 1863 και επισφραγίσθηκε από τη συνθήκη του Λονδίνου (1/13.7.1863)³¹.

---

³¹ *ΙΤΕ*, τ. 13 (2006), σ. 37-38

Β' Κεφάλαιο

Η έλευση της δυναστείας των Γλύξμπουργκ και ο Γεώργιος Α' (1845-1913)

Ο πρίγκιπας Χριστιανός Γουλιέλμος Φερδινάνδος Αδόλφος Γεώργιος, ή Γεώργιος Α', ήταν ο δευτερότοκος γιος του διαδόχου του Δανικού θρόνου πρίγκιπα Χριστιανού Θ' του Σλέσβιχ-Χόλσταϊν-Σόντερμπουργκ-Γλύξμπουργκ και της Λουίζας της Έσσης. Υπήρξε ο μακροβιότερος βασιλιάς της Ελλάδας, αφού βασίλευσε για μισό αιώνα, από την 31^η Οκτωβρίου 1863 έως τη 18^η Μαρτίου 1913 που δολοφονήθηκε. Ήταν απόγονος μοναρχών αλλά η οικογένειά του δεν υπήρξε ιδιαίτερα επιφανής³².

Γεννήθηκε στην Κοπεγχάγη στις 12/24 Δεκεμβρίου 1845 και πέθανε (δολοφονήθηκε) στη Θεσσαλονίκη στις 5/18 Μαρτίου 1913. Φαίνεται ότι προοριζόταν για καριέρα στο Δανικό Βασιλικό Ναυτικό, αφού είχε ναυτολογηθεί δόκιμος μαζί με τον μεγαλύτερο αδερφό του Φρειδερίκο, ο οποίος διαδέχθηκε τον πατέρα του Χριστιανό, στον δανικό θρόνο. Εκτός από τη μητρική του γλώσσα (Δανικά) διδάχθηκε αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά. Σε ηλικία μόλις 17 χρονών ανακηρύχθηκε βασιλιάς της Ελλάδας μετά από Βρετανική υπόδειξη του πρωθυπουργού Πάλμερστον, ο οποίος τον είχε συναντήσει στον γάμο του πρίγκιπα της Ουαλίας Εδουάρδου με την Αλεξάνδρα (αδερφή του Γεωργίου Α') και είχε εντυπωσιασθεί από την ευστροφία και την οξύνοιά του³³.

Εμπρός στα αδιέξοδα που είχαν προκύψει γύρω από το πρόσωπο του νέου βασιλιά της Ελλάδας, η Εθνοσυνέλευση, της 31^{ης} Οκτωβρίου 1863, ενέκρινε την υποψηφιότητα του Γεωργίου του Α' ως βασιλιά των Ελλήνων και όχι της Ελλάδας, όπως ο Όθων, ύστερα από προτροπή του ιδίου³⁴. Αυτό σήμαινε ότι ο Γεώργιος θα ήταν βασιλιάς όλων των απανταχού Ελλήνων και όχι μόνο των κατοίκων του ελλαδικού χώρου, γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση της Υψηλής Πύλης. Ωστόσο η υποψηφιότητα του Γεωργίου είχε την υποστήριξη των μεγάλων Συμμάχων Δυνάμεων και κυρίως της Αγγλίας, στην οποία δεν άρεσε καθόλου η πολιτική αστάθεια στη χώρα μετά την έξωση του Όθωνα αφού θα μπορούσε να οδηγήσει σε δρόμους αντίθετους προς τα συμφέροντά της. Γι' αυτό άλλωστε «προικοδότησε» τον νέο βασιλιά των Ελλήνων με την παραχώρηση των Επτανήσων, τα οποία στην πραγματικότητα μάλλον τα ξεφορτωνόταν από πάνω της αφού τα προβλήματα που

³² *ΕτΚ*, αρ. φ. 13, 9.4. 1863

³³ *ΙΕΕ*, τ. 13 (1977), σ. 225

³⁴ *ΕτΚ*, αρ. φ. 13, 9.4.1863

της δημιουργούσαν με τις συνεχείς εξεγέρσεις τους ήταν περισσότερα από τα οφέλη που είχε κρατώντας τα στην κυριαρχία της. Ήδη από την 11^η Δεκεμβρίου του 1862 σε υπόμνημα του ο Sir Henry Elliot δήλωνε ρητά ότι η παραχώρηση των Επτανήσων συνδεόταν άρρηκτα με την εκλογή ενός βασιλιά που θα ήταν αρεστός στο ανακτοβούλιο του Λονδίνου, δε θα προκαλούσε επαναστάσεις και δε θα είχε επεκτατικές βλέψεις προς την Τουρκία³⁵. Ο πρωθυπουργός Α. Βάλβης λοιπόν, διαβεβαίωσε την Εθνοσυνέλευση για την καταλληλότητα του νέου βασιλιά πλέκοντας το εγκώμιό του μετά από την πρόταση επιτροπής που είχε συσταθεί με τον σκοπό αυτόν της εύρεσης βασιλιά και ανέφερε μεταξύ άλλων: «Έχει ανατροφήν συνταγματικήν, ηθικήν αξιέπαινον, ηλικίαν νεαράν, ήτοι 18 ετών, (...) ώστε εν τη εκλογή τούτου παρά της Συνελεύσεως χρηστάς ελπίδας δυνάμεθα να έχωμεν, ότι θέλομεν προσκτήσει Βασιλέα συνταγματικόν, εγγυητήν των ελευθεριών της και συντηρητήν των νόμων του Κράτους (...)»³⁶. Η Συνέλευση μάλιστα για να αποφευχθεί το κακό προηγούμενο με την αντιβασιλεία επί Όθωνα ανακήρυξε τον Γεώργιο «ενήλικο» παρότι δεν είχε συμπληρώσει ακόμη τα 18 του χρόνια³⁷.

Η άφιξη του νέου βασιλιά στην Αθήνα στις 17 Οκτωβρίου 1863 χαιρετίστηκε από τον λαό, ο οποίος τον υποδέχθηκε με ενθουσιασμό ως «τον από μηχανής θεό» καθώς η άφιξή του έφερνε το χαρμόσυνο μήνυμα του τερματισμού της μεσοβασιλείας και της εμπέδωσης της έννομης τάξης³⁸. Κατά τη διάρκεια της μεσοβασιλείας είχε δοκιμασθεί σκληρά η χώρα αφού κυβερνούσε η αναρχία, τα εγκλήματα και οι φόνοι³⁹. Τον ενθουσιασμό του λαού διερμήνευσε και όλος ο τύπος της εποχής πανηγυρίζοντας το γεγονός της έλευσής του στην Ελλάδα, πλέκοντας το εγκώμιό του.

Ο Γεώργιος, με τον λόγο που εκφώνησε ενώπιον της Εθνοσυνέλευσης την επόμενη ημέρα ήταν ιδιαίτερος προσεκτικός, ορκίστηκε πίστη προς τους πολιτικούς και συνταγματικούς θεσμούς της χώρας και έθεσε ως στόχο του να καταστήσει την Ελλάδα «πρότυπον βασιλείου εν τη Ανατολή»⁴⁰.

Ακολούθησε η ορκωμοσία του νέου βασιλιά και η Ελλάδα μπήκε σε μια νέα φάση, αυτήν της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας, όπου η λαϊκή εξουσία μονομερώς

³⁵ Γ. Φιλάρετος, *Ξενοκρατία και Βασιλεία εν Ελλάδι (1821-1897)*, Αθήνα 1897, σ. 138

³⁶ Πρακτικά των Συνεδριάσεων της εν Αθήναις Β' των Ελλήνων Συνελεύσεως, τ. Β', 1863, σ. 292 στο εξής βλ. ΠτΣ

³⁷ *ΠΤΕ*, τ. 13 (2006), σ. 37

³⁸ Γ. Αναστασιάδη, «Γεώργιος Α'», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 6

³⁹ Γ. Ασπρέας, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1821-1921*, Αθήνα 1924, τ. 1, σ. 285

⁴⁰ *ΠτΣ*, τ. Δ', 1863, σ. 5-6

καθόριζε τις συνταγματικές αρμοδιότητες του Ανώτατου Άρχοντα και γενικά τους πολιτειακούς κανόνες. Ο Γεώργιος ωστόσο παρέμενε «κεφαλή του κράτους», αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων και διατηρούσε το δικαίωμα να διαλύει τη βουλή καθώς και να διορίζει και να παύει κυβερνήσεις⁴¹.

Ο Γεώργιος, σε αντίθεση με τον άκαμπο και άτυχο αλλά ρομαντικό Όθωνα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ρεαλιστής, ψυχραιμός, πονηρός και διπλωμάτης. Ένθερμος υποστηρικτής της πολιτικής της Αγγλίας διέθετε αναμφισβήτητα πολιτικό αισθητήριο, χάρη στο οποίο κατόρθωσε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του να προσαρμόζεται σε κάθε πολιτική κατάσταση αποκομίζοντας κατά προτίμηση σημαντικά ανταλλάγματα για τον θρόνο. «Απλός στους τρόπους, μαθαίνει γρήγορα την ελληνική γλώσσα. Εγκαθίσταται σε μια μικρή πτέρυγα των εκ 365 δωματίων Ανακτόρων - νυν Βουλή -, περιηγείται την πόλη των Αθηνών πεζή, χωρίς συνοδεία και συνομιλεί με τους κατοίκους της. Εργάζεται με εξοντωτικούς ρυθμούς»⁴².

Η πρώτη παρέμβαση του νέου βασιλιά και οι πρώτες τριβές σημειώθηκαν ήδη στη Συνέλευση, η οποία δεν προχωρούσε το συντακτικό της έργο, απευθύνοντας προς αυτήν αυστηρό διάγγελμα με το οποίο αξίωνε την περάτωση αυτού ενώ με άλλο διάγγελμα έκανε παρατηρήσεις για τις προϋποθέσεις που έθετε το άρθρο 107 στην αναθεώρηση του συντάγματος⁴³.

Η σύνδεση του Γεωργίου του Α΄ με τα ξένα συμφέροντα είναι εμφανής ήδη από τον διορισμό του Δανού κόμη Σπόνεκ, πρώην Υπουργού Οικονομικών της χώρας του, ως σύμβουλό του, τον οποίο είχε τοποθετήσει ο βασιλιάς της Δανίας Χριστιανός Θ΄, πατέρας του Γεωργίου Α΄, φοβούμενος την απειρία του⁴⁴. Ο κόμης Σπόνεκ υπήρξε ιδιαίτερα επεμβατικός, γεγονός που τον καθιστούσε εξαιρετικά αντιπαθή. Οι επιθέσεις όμως εναντίον του και οι πιέσεις της ελληνικής κοινής γνώμης ανάγκασαν τον βασιλιά να τον απομακρύνει από την Ελλάδα.

Δεν κατάφερε παρόλα αυτά ο Γεώργιος Α΄ να φέρει και τη σταθερότητα στον πολιτικό βίο, καθώς η πρώτη περίοδος της βασιλείας του υπήρξε ασταθής με δύο κυρίαρχους κανόνες οι οποίοι νόθευαν και εμπόδιζαν την ομαλή δημοκρατική εξέλιξη: Οι εκλογές διεξάγονταν υπό το καθεστώς της βίας και νοθείας και οι κυβερνήσεις παύονταν κατά βούληση από την αυλή και διορίζονταν με τεχνητή

⁴¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 47-48

⁴² Χ. Ζαμπούνης, *ό. π.*, τ. 1, σ. 17

⁴³ *ΙΤΕ*, τ. 13 (2006), σ. 45 και Γ. Αναστασιάδη, «Γεώργιος Α΄», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 8

⁴⁴ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 47

πλειοψηφία⁴⁵. Συνεπώς, αυτό που χαρακτήριζε την πολιτική ζωή κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ ήταν η πολιτική αστάθεια με τις συνεχείς αλλαγές των κυβερνήσεων και η αποτυχία να επιλυθούν τα ιδιαίτερα οξυμένα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα της χώρας⁴⁶.

Τον Απρίλιο του 1867, ενώ η Κρητική επανάσταση βρισκόταν σε εξέλιξη, με αίτημα την ένωση με την Ελλάδα, ο Γεώργιος αναχώρησε στο εξωτερικό κι ενώ υπήρχε η εντύπωση ότι σκοπός του ταξιδιού του ήταν το Κρητικό ζήτημα, αυτός κατά την επίσκεψή του στη Ρωσία αρραβωνιάστηκε τη δούκισσα Όλγα Κωνσταντίνοβνα Ρωμανόφ, κόρη του Μεγάλου Δούκα Κωνσταντίνου Νικολάεβιτς, υιού του αυτοκράτορα Νικολάου και ανιψιά του τσάρου Αλέξανδρου του Β΄⁴⁷. Η κυβέρνηση δε γνώριζε τίποτα και ο Χ. Τρικούπης από τη θέση του υπουργού εξωτερικών, με την ευθυμία που τον χαρακτήριζε, μόλις δημοσιοποιήθηκε το γεγονός του αρραβώνα, ζήτησε την παραίτηση της Κυβέρνησης, κάτι που δεν έγινε όμως δεκτό από τον πρόεδρό της Α. Κουμουνδούρο⁴⁸. Λίγο όμως αργότερα, μετά την επιστροφή του Γεωργίου, ο Α. Κουμουνδούρος ύστερα από διαφωνία του με το στέμμα ουσιαστικά οδηγήθηκε σε παραίτηση παρότι διέθετε την κυβερνητική πλειοψηφία. Στο διάστημα από τον Νοέμβριο του 1863 έως τον Φεβρουάριο του 1874 πραγματοποιήθηκαν 21 κυβερνητικές μεταβολές. Οι κυβερνήσεις παρέμεναν στην ουσία αυλικές και παύονταν κατά βούληση από το στέμμα, όπως το 1867, όταν η αυλή απέλυσε την κυβέρνηση Κουμουνδούρου αλλά και το 1872 την κυβέρνηση Δημ. Βούλγαρη, παρόλο που και οι δύο προαναφερθείσες κυβερνήσεις διέθεταν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία⁴⁹.

Ο γάμος του Γεωργίου Α΄ και της δούκισσας Όλγας έγινε έξι μήνες μετά την τέλεση των αρραβώνων στην Πετρούπολη και ο πολυπόθητος διάδοχος γεννήθηκε στις 2 Αυγούστου 1867. Κατά γενική απαίτηση βαφτίστηκε Κωνσταντίνος, εις ανάμνηση του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τελευταίου αυτοκράτορα του Βυζαντίου. Οι οπαδοί του τον ενέγραψαν ως Κωνσταντίνο ΙΒ. Όταν όμως απονεμήθηκε στον διάδοχο με βασιλικό διάταγμα ο τίτλος του «Δούκα της Σπάρτης» ανέκυψε σοβαρό ζήτημα και μερίδα βουλευτών θεώρησε την πρωτοβουλία αυτή αντισυνταγματική, δεδομένου ότι το σύνταγμα δεν αναγνώριζε τίτλους ευγενείας. Η Βουλή ωστόσο το

⁴⁵ Σπ. Β. Μαρκεζίνης, «Γεώργιος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 17 (1996), σ. 146

⁴⁶ *ΙΤΕ*, τ. 13 (2006), σ. 181

⁴⁷ Τρ. Ευαγγελίδης, *ό. π.*, σ. 203

⁴⁸ Τρ. Ευαγγελίδης, *ό. π.*, σ. 203

⁴⁹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 48

ενέκρινε για χρήση στις διεθνείς σχέσεις⁵⁰. Υπήρξε ωστόσο ολοφάνερη και πρόδηλη η σκέψη από φιλοβασιλικούς κύκλους να υποστηριχθεί η ελληνικότητα της καταγωγής του νέου βασιλιά, ίσως από ανασφάλεια, λόγω της γενικής δημόσιας αμφισβήτησης της «εθνικής» προσφοράς του. Η εμμονή αυτή όσον αφορά την ελληνικότητα της καταγωγής της νέας δυναστείας καθόλου δεν ανεστάλη, ακόμη και μετά το διάγγελμα που υπέγραψε ο Φρειδερίκος Ζ΄, θείος του Γεωργίου Α΄, ο οποίος αναφέρθηκε αναλυτικά στην καταγωγή του βασιλικού οίκου: «Ημείς Φρειδερίκος Ζ΄, ελέω Θεού Βασιλεύς της Δανίας, των Βανδάλων και των Γότθων, Δουξ του Σλέσβιγ Όλσταιν, Στόρμαν, των Διθμάρσων, του Λάουεμβουργ και του Όλδεμβουργ (...)»⁵¹.

Ο Γεώργιος Α΄ και η δούκισσα Όλγα Κωνσταντίνοβνα της Ρωσίας απέκτησαν οκτώ παιδιά συνολικά:

- τον πρωτότοκο διάδοχο Κωνσταντίνο Α΄ (1868-1923) βασιλιά των Ελλήνων,
- τον Γεώργιο (1869-1957) πρίγκιπα της Ελλάδας, ναύαρχο και ύπατο αρμοστή της Κρήτης,
- την Αλεξάνδρα (1870-1891) σύζυγο του Παύλου Αλεξάνδροβιτς, μεγάλου δούκα της Ρωσίας,
- τον Νικόλαο (1872-1938), πρίγκιπα της Ελλάδας,
- τη Μαρία (1876-1940) σύζυγο του Γ. Μιχαήλοβιτς, μεγάλου δούκα της Ρωσίας και του ναυάρχου Π. Ιωαννίδη,
- την Όλγα (1880) που απεβίωσε μόλις έξι μηνών,
- τον Ανδρέα (1882-1944) πρίγκιπα της Ελλάδας και αξιωματικό κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία, πατέρα του δούκα του Εδιμβούργου Φιλίππου, και συζύγου της Ελισάβετ Β΄ της Αγγλίας,
- τον Χριστόφορο (1888-1940) πρίγκιπα της Ελλάδας⁵².

Η γενικότερη πολιτική αστάθεια και ρευστότητα την εποχή αυτή και οι αυθαιρεσίες του στέμματος δημιούργησαν έναν βαθύ προβληματισμό για τον πολιτικό ρόλο του βασιλιά, ο οποίος αισθάνθηκε τη θέση του να κλονίζεται επικίνδυνα και να ανακύπτει ζήτημα «νέας έξωσης» μετά τον Όθωνα.

⁵⁰ Χ. Ζαμπούνης, *ό. π.*, τ. 1, σ. 19

⁵¹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974). Συμβολή στην Απομυθοποίηση της Δυναστείας*, Αθήνα 1999, σ. 15 και σ. 40, στο εξής βλ. Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*.

⁵² βλ. λήμμα σύνταξης «Γεώργιος Α΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα: *Wikiwind* διαθέσιμο στο: https://www.wikiwand.com/el/%CE%93%CE%B5%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%91%CE%84_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%A%CE%B4%CE%B1%CF%82, ημερομηνία προσπέλασης 28.2.2022

Και ο τύπος της εποχής (εφημερίδες *Κλειώ* και *Νέα Ημέρα*) είχε ξεκινήσει διάλογο σχετικά με τις ευθύνες του βασιλιά στην πολιτική κρίση⁵³. Χαρακτηριστικό είναι το περίφημο ανυπόγραφο άρθρο του Χ. Τρικούπη «Τις πταίει;» στην εφημερίδα *Καιροί* στις 29 Ιουνίου 1874, με το οποίο καταλόγιζε ευθύνες απευθείας στον θρόνο για την ανώμαλη πολιτική κατάσταση, έθετε το ζήτημα της «αρχής της δεδηλωμένης», δηλαδή της δεδηλωμένης πλειοψηφίας της εκάστοτε κυβέρνησης και έμμεσα εισήγαγε το δίλημμα για υποταγή στην αυθαιρεσία ή επανάσταση. Η επίθεση εναντίον του στέμματος και ο υπαινιγμός για επανάσταση καταθρούβησαν τον θρόνο και αναζητήθηκαν ποινικές ευθύνες για τον συντάκτη του άρθρου. Αυτό είχε ως συνέπεια να κατασχεθούν τα φύλλα της εφημερίδας και να ασκηθεί ποινική δίωξη, αρχικά εναντίον του εκδότη Πέτρου Κανελλίδη ενώ, όταν την ευθύνη του άρθρου ανέλαβε ο Χ. Τρικούπης με επιστολή του, ασκήθηκε δίωξη εναντίον του τελευταίου και προφυλακίστηκε⁵⁴.

Μια μέρα μετά την αποφυλάκισή του, με δεύτερο άρθρο του με τίτλο «Παρελθόν και ενεστώς», στην ίδια εφημερίδα, ο Χ. Τρικούπης διερευνούσε τις αιτίες της ανατροπής του Όθωνα το 1862, με προφανή στόχο να συγκρίνει τα γεγονότα της βασιλείας του Όθωνα που οδήγησαν στην έξωσή του με τα κακώς κείμενα της βασιλείας του Γεωργίου Α΄. Στο άρθρο ωστόσο απέφυγε να σχολιάσει τις επεμβάσεις του θρόνου και στην εξωτερική πολιτική ώστε να μην εκθέσει δημόσια τα εθνικά συμφέροντα της χώρας⁵⁵. Ο Γεώργιος Α΄ αντιμέτωπος με την κριτική αυτή και βαθιά επηρεασμένος διόρισε τον επικριτή του (Χ. Τρικούπη) προσωρινό πρωθυπουργό για να πραγματοποιήσει εκλογές και διακήρυξε την πρόθεσή του να εφαρμόζει στο εξής την «αρχή της δεδηλωμένης».

Η ενέργεια αυτή του Γεωργίου να αγνοήσει τους τρεις ηγέτες της αντιπολίτευσης και να καλέσει έναν εξωκοινοβουλευτικό πολιτευτή για να τον διορίσει πρόεδρο του υπουργικού συμβουλίου, ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με το πνεύμα του άρθρου «Τις πταίει;» αφού ο Χ. Τρικούπης δεν ήταν βουλευτής και συγχρόνως δεν είχε την υποστήριξη κάποιας ομάδας που θα του έδινε το δικαίωμα να αξιώσει τον τίτλο του αρχηγού της μειοψηφίας⁵⁶. Με την τακτική που ακολούθησε ο Γεώργιος αποδεχόμενος αμέσως την «αρχή της δεδηλωμένης» έδειξε την διπλωματικότητα, την ευελιξία του και την προσαρμοστικότητά του σε δύσκολες

⁵³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 49

⁵⁴ *ΙΕΕ*, τ. 13 (1977), σ. 293

⁵⁵ *ΙΤΕ*, τ. 13 (2006), σ. 398-9

⁵⁶ *ΙΕΕ*, τ. 13 (1977), σ. 294

περιστάσεις που έθεταν σε κίνδυνο την επιβίωση του θρόνου. Είναι γεγονός πως αυτή η εξέλιξη προστάτευσε τη βασιλεία από τον κίνδυνο ανατροπής της. Δεν αποκλείεται όμως αυτή του η στάση να οφείλεται και στην υστερόβουλη πεποίθησή του ότι ο κατακερματισμός του ελληνικού πολιτικού σκηνικού θα του επέτρεπε να συνεχίζει την ίδια παρεμβατική πολιτική του και πραγματικά η συνέχεια με την εναλλαγή 12 κυβερνητικών σχημάτων σε μόλις 5 χρόνια τον δικαίωσε⁵⁷.

Ακόμα όμως και μετά την καθιέρωση της «αρχής της δεδηλωμένης» ο Γεώργιος την παραβίαζε συστηματικά και ήταν αυτός που διόριζε και έπαυε κυβερνήσεις, όπως στην περίπτωση της παύσης του αρχηγού της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας Θ. Δηλιγιάννη, όταν αυτός δε δέχτηκε αυτοβούλως να παραιτηθεί το 1892 ή στην περίπτωση του διορισμού του Σωτηρόπουλου ως πρωθυπουργού όταν ο Τρικούπης δεν κατόρθωσε να συνάψει συμφωνία με τους ξένους πρεσβευτές ή όταν το 1901 ο Γεώργιος διόρισε κυβέρνηση από τη μειοψηφία, κατόπιν της παραίτησης του αρχηγού της πλειοψηφίας Γ. Θεοτόκη⁵⁸.

Μετά τον Καποδίστρια θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η εποχή του Τρικούπη (1875-1894) ήταν η πιο παραγωγική. Οι στόχοι του Χ. Τρικούπη συνίσταντο στη δημιουργία ενός σύγχρονου αναπτυγμένου κράτους σε επίπεδο οικονομικό, πολιτικό και διοικητικό. Για να πετύχει όμως τους στόχους του ο Τρικούπης επέβαλε επαχθή φορολογία και σύνναψε υψηλά δάνεια με τράπεζες του εξωτερικού, με αποτέλεσμα η χώρα να μη μπορεί να ανταποκριθεί στις οικονομικές της υποχρεώσεις και να πτωχεύσει το 1893. Η εμφάνιση του Τρικουπικού κόμματος το 1875 αλλά και η μετέπειτα διαδρομή του αποτέλεσε έναν υπολογίσιμο και ισχυρό αντίπαλο της ολιγαρχίας και διατάραξε την πολιτική της κυριαρχία. Κύριο μέλημά της έγινε η πολιτική του εξόντωση⁵⁹.

Στο σημείο αυτό αξίζει να μελετήσει κανείς τη στάση του βασιλιά σε συνάρτηση με τις συνθήκες πτώσης του Χ. Τρικούπη. Ο Μελ. Μελετόπουλος αναφέρεται στο άρθρο του Π. Κανελλόπουλου στην *Ακρόπολη* σύμφωνα με το οποίο ο Γεώργιος αποτελούσε «τον βασικό ανασχετικό παράγοντα στον εκσυγχρονισμό του Τρικούπη». Επίσης θεωρούσε «πως η μελέτη των πηγών και της βιβλιογραφίας της περιόδου εκείνης δημιουργεί την πεποίθηση ότι ο Τρικούπης ήρθε σε σύγκρουση με τον Γεώργιο στο ζήτημα της ικανοποίησης των συμφερόντων των ξένων δανειστών

⁵⁷ *ΙΕΕ*, τ. 14 (1977), σ. 41 και Γ. Αναστασιάδη, «Γεώργιος Α΄», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 10

⁵⁸ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 49

⁵⁹ *ΙΤΕ*, τ. 13 (2006), σ. 394-7

της Ελλάδας. Ο Τρικούπης ήθελε να κάνει στάση πληρωμών, ενώ ο Γεώργιος επέμενε να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των ξένων δανειστών»⁶⁰. Ο Γεώργιος άρχισε να καλλιεργεί την ιδέα της απομάκρυνσης του Τρικούπη αφού η ενέργεια αυτή θα ικανοποιούσε τους ξένους δανειστές και τις κυβερνήσεις τους. Έτσι ο Τρικούπης απέβη το κατάλληλο εξιλαστήριο θύμα.

Ο ατυχής πόλεμος και η οδυνηρή ήττα του 1897, αποτέλεσμα του οποίου υπήρξε η επιβολή στην Ελλάδα Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου καθώς και η υποχρέωση της καταβολής πολεμικής αποζημίωσης στην Τουρκία, έφερε τη χώρα σε δύσκολη θέση και καταρράκωσε την εθνική υπερηφάνεια των Ελλήνων. Η λαϊκή δυσαρέσκεια, η δυσφορία και η αμφισβήτηση εναντίον των πολιτικών και του θρόνου συνεχώς μεγάλωνε.

Η γενικευμένη δυσφορία, το αίσθημα απόρριψης του πολιτικού κατεστημένου της εποχής και η ανάγκη για την εξεύρεση των υπευθύνων της εθνικής ήττας του 1897 δεν άφησε ανέγγιχτο τον βασιλιά. Κύματα αντιδυναστικού αισθήματος εκδηλώθηκαν στον τύπο, με λαϊκές διαδηλώσεις και με αποκορύφωμα την απόπειρα δολοφονίας εναντίον του, στις 14 Φεβρουαρίου του 1898 από τον Γ. Καρδίτση, δημοτικό υπάλληλο και τον Ι. Γεωργίου ή Κυριακό με καταγωγή από τη Μακεδονία. Οι υπαίτιοι συνελήφθησαν, καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν στις 27.4.1898, ενώ φήμες ήθελαν η απόπειρα δολοφονίας να είναι σκηνοθετημένη προκειμένου η αυλή να ξανακερδίσει τη λαϊκή εύνοια, όπως και έγινε. «Ο Κανελλίδης στους *Καιρούς* δημοσιεύει άρθρο με το οποίο εκφράζει έντονες επιφυλάξεις ως προς την αυθεντικότητα της εν λόγω απόπειρας, υπονοώντας ότι πιθανόν να επρόκειτο για σκηνοθετημένη ενέργεια που απέβλεπε στο να ενισχύσει το κλονισμένο γόητρο του βασιλικού θεσμού και ειδικότερα του Γεωργίου Α΄»⁶¹.

Η απόπειρα δολοφονίας εναντίον του βασιλιά έγινε η αφορμή για να ξεκινήσουν διώξεις εναντίον όσων είχαν αντιδυναστικές ιδέες και να γίνουν εκκαθαρίσεις στα κατάλοιπα του αναρχισμού. Συγχρόνως, έγινε μια προσπάθεια περιορισμού της ελευθερίας του τύπου, ο οποίος δεν ήταν ιδιαίτερα συμπαθής στα ανάκτορα και του αποδίδονταν κατηγορίες ότι με τα γραφόμενά του είχε προκαλέσει την απόπειρα⁶².

⁶⁰ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 51

⁶¹ *ΙΤΕ*, τ. 14 (2006), σ. 614

⁶² *ΙΕΕ*, τ. 14 (1977), σ. 163

Η ανάκτηση ωστόσο μέρους της δημοτικότητας του Γεωργίου εξαιτίας της «σκοτεινής» απόπειρας δολοφονίας εναντίον του αλλά και εξαιτίας της ανικανότητας της πολιτικής ηγεσίας να παρουσιάσει ένα εναλλακτικό προς το στέμμα κέντρο πολιτικής εξουσίας ενθάρρυναν, λίγο καιρό αργότερα, τον βασιλιά Γεώργιο, κατά την περιοδεία του στην Πελοπόννησο, να εκφωνεί λόγους με καθαρό αντικοινοβουλευτικό περιεχόμενο, επιρρίπτοντας τις ευθύνες στον πολιτικό κόσμο⁶³.

Ο Γεώργιος συνέχιζε να αναμιγνύεται καίρια τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική πολιτική. Οι διαρκείς παρεμβάσεις του ίδιου και των άλλων μελών της βασιλικής οικογένειας τόσο στην πολιτική όσο και στη λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων αποτέλεσαν έναν βασικό παράγοντα που οδήγησε στη συνέχεια (1909), στην εκδήλωση του στρατιωτικού κινήματος στο Γουδί, το οποίο είχε σαφές αντιμοναρχικό περιεχόμενο⁶⁴. Κύριο αίτημα του κινήματος μεταξύ άλλων ήταν η αποπομπή από το στράτευμα των βασιλοπαίδων.

Ο Γεώργιος ο Α΄ με κάθε ευκαιρία φρόντιζε να προωθεί τους γιους του σε στρατιωτικά και κρατικά αξιώματα εδραιώνοντας την πεποίθηση πως ο στρατός ανήκε στη δυναστεία και όχι στο Έθνος. Στον Κωνσταντίνο είχε απονεμηθεί ο βαθμός του υποστράτηγου, στον πρίγκιπα Γεώργιο το αξίωμα του ναυάρχου και ύπατου αρμοστή της Κρήτης (μετά την αυτονομία της) και στον Νικόλαο το αξίωμα του λοχαγού.⁶⁵ Ωστόσο ήταν διάχυτη στο στράτευμα η αντίληψη ότι η στρατιωτική ήττα του 1897 ήταν απόρροια της εμπλοκής του παλατιού στην ηγεσία του στρατεύματος αλλά και της ανικανότητας της πολιτικής ηγεσίας⁶⁶. Ο Γ. Φιλάρετος αναφέρει χαρακτηριστικά: «Εις τα γενικά παράπονα προσετέθησαν και άλλαι δυσανεστήσεις ένεκα διακρίσεων γενομένων μεταξύ των τεχνικών σωμάτων και του πεζικού εις τε την επιχορήγησιν και εις την διανομήν των γενικών θέσεων, ιδίως όμως ένεκα της διαιρέσεως εις ευνοουμένους και μη· και οσάκις εγένετο προβιβασμοί, εγίνοντο πάντοτε και αδικίαι. Τούτο εγένετο και κατά τους προβιβασμούς της 22 Οκτ. 96, ότε, όπως προβιβασθή εις αυλικός, παρηγκωνίσθησαν άλλοι»⁶⁷.

⁶³ *ΙΤΕ*, τ. 14 (2006), σ. 94 και Γ. Αναστασιάδη, «Γεώργιος Α΄», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 12

⁶⁴ βλ. λήμμα σύνταξης «Από την έξωση του Όθωνα (1862) έως το κίνημα στο Γουδί (1909)» στην ιστοσελίδα: *Φωτόδεντρο. Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία*, διαθέσιμο στο: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/5204/Istoria_G-Gymnasiou_html-empl/index4_20.html, ημερομηνία προσπέλασης 12.2.2022

⁶⁵ Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1862-1917*, τ. 2, σ. 161

⁶⁶ *ΙΤΕ*, τ. 14 (2006), σ. 82

⁶⁷ Γ. Φιλάρετος, *ό. π.*, σ. 328

Υπό αυτές τις συνθήκες, τον Μάιο του 1909, ιδρύθηκε μια οργάνωση που αποτελούνταν από κατώτερους αξιωματικούς, με το όνομα «Στρατιωτικός Σύνδεσμος», με κυριότερα αιτήματα πρώτον: την απομάκρυνση του διαδόχου από τη Γενική Διοίκηση -αφού τα μέλη του συνδέσμου δυσφορούσαν επειδή προωθούνταν στο στράτευμα «οι ευνοούμενοι» της βασιλικής οικογένειας- και δεύτερον, τη συγκρότηση αξιόμαχου στρατού και στόλου. Ενώ αρχικά η πολιτική ηγεσία της χώρας προσπάθησε να έρθει σε διαπραγματεύσεις με την οργάνωση, όταν στη συνέχεια στις 12 Αυγούστου 1909 επιχείρησε να συλλάβει την ηγεσία της, αυτή προχώρησε στην εκδήλωση του κινήματος με κέντρο το στρατόπεδο στο Γουδί, στις 15 Αυγούστου 1909. Τα γεγονότα του δεκαπενταύγουστου και κυρίως το αίτημα του κινήματος για απομάκρυνση των πριγκίπων από τις υπεύθυνες θέσεις στο στράτευμα έπληξαν άμεσα το κύρος της δυναστείας. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ωστόσο εξέφρασαν εμπράκτως τη συμπαράστασή τους στον Γεώργιο.

Αρνητική υποδοχή δέχτηκε το κίνημα και από τον ευρωπαϊκό τύπο που το χαρακτήρισε αντιδυναστικό. Θεωρούσε ότι η πιθανή έξωση του βασιλιά θα επέσειε βαριές επιπτώσεις για το διπλωματικό μέλλον της χώρας, καθώς ο τελευταίος απολάμβανε ευρείας αποδοχής και διεθνούς κύρους, λόγω των δεσμών του με τους βασιλικούς οίκους της Ευρώπης. Και η Τουρκία επίσης είχε αρνητική αντίδραση φοβούμενη τις εθνικιστικές βλέψεις των Ελλήνων αξιωματικών⁶⁸. Ο ρεαλισμός όμως, η ευστροφία και η πολιτικότητα του Γεωργίου, για μια ακόμη φορά, τον έκανε να κατανοήσει εγκαίρως ότι οποιαδήποτε πιθανή αντίδραση στο κίνημα θα χειροτέρευε την κατάσταση. Προτίμησε λοιπόν να προσαρμοστεί, να μην προκαλέσει οξύτητες και διαχειριζόμενος με σύνεση την πολιτειακή κρίση δέχθηκε ακόμη και την απομάκρυνση των βασιλοπαίδων από το στράτευμα.

Ο λαός της Αθήνας, στις 14 Σεπτεμβρίου 1909, εξέφρασε την συμπαράστασή του στο κίνημα με την οργάνωση ενός εντυπωσιακού συλλαλητηρίου που την ευθύνη της διοργάνωσης είχε ο Σύνδεσμος καθώς και διάφορες επαγγελματικές οργανώσεις και συντεχνίες. Αρχικά ο Σύνδεσμος επιχείρησε να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του μέσω της κυβέρνησης Μαυρομιχάλη, που διορίστηκε από τον βασιλιά αμέσως μετά την εκδήλωση του κινήματος, χωρίς όμως να προκύψει κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα εξαιτίας της αμοιβαίας καχυποψίας⁶⁹. Συγχρόνως ο

⁶⁸ *ΙΤΕ*, τ. 14 (2006), σ. 366

⁶⁹ βλ. λήμμα σύνταξης «Από την έξωση του Όθωνα (1862) έως το κίνημα στο Γουδί (1909)», στην ιστοσελίδα: *Φωτόδεντρο. Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία*, διαθέσιμο στο:

Στρατιωτικός Σύνδεσμος αντιμετώπιζε κατά το ίδιο διάστημα την πτώση της δημοτικότητάς του αλλά και εσωτερικά προβλήματα, εξαιτίας της αντίθεσης ανώτερων και κατώτερων αξιωματικών σε σχέση με το μέλλον της Επανάστασης.

Υπό αυτές τις συνθήκες αδιεξόδου κλήθηκε από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο στην Αθήνα, «ως ο από μηχανής θεός», ο Ελευθέριος Βενιζέλος που ήταν διακεκριμένος πολιτικός στην Κρήτη και αγωνιζόταν στο πλευρό των Κρητών με στόχο την ένωση με την Ελλάδα. Ο Βενιζέλος μέσω της δημοσίευσης σειράς ανυπόγραφων άρθρων του στην εφημερίδα *Εθνικός κήρυκας* των Χανίων είχε ήδη εκφράσει την συμπάραστασή του στο κίνημα, «δικαιολογώντας τη συγκρότηση του Στρατιωτικού Συνδέσμου και στηλιτεύοντας τη στάση των “παλαιών” κομμάτων»⁷⁰. Εντούτοις, ο Βενιζέλος επιδιώκοντας την εθνική ενότητα, στήριξε τη βασιλεία και διέσωσε τη δυναστεία από την έξωση. Έτσι, στην πρώτη πολιτική συγκέντρωση που έγινε στις 5 Σεπτεμβρίου του 1910, στην οποία ο λαός απαίτησε την κατάργηση της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας ζητώντας Συντακτική συνέλευση, ο Βενιζέλος, εκφωνώντας έναν βαρυσήμαντο πολιτικό λόγο, αντέταξε με σθεναρή φωνή την προσήλωσή του στην αρχή της Αναθεωρητικής Βουλής. Με τον λόγο αυτόν ο Βενιζέλος είχε προλειάνει το έδαφος της προσέγγισης αλλά και ο Γεώργιος Α΄ δεν είχε διστάσει να τον καλέσει και να του αναθέσει την πρωθυπουργία της χώρας, παρόλο που δεν διέθετε την απαιτούμενη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Είχε διαγνώσει τις ικανότητές του και την αποφασιστικότητά του ενώ συγχρόνως είχε αφουγκραστεί το λαϊκό φρόνημα. «Υπό το φάσμα αυτών των εξελίξεων γίνεται απόλυτα κατανοητή η προσέγγιση ανάμεσα στον Γεώργιο και στον Βενιζέλο, εφόσον και οι δύο, έμπειροι και ουσιαστικοί γνώστες της πολιτικής και πάνω απ’ όλα ψύχραιμοι και προσαρμοστικοί στις νέες συνθήκες επέλεξαν τη στρατηγική της συνεννόησης, της συναίνεσης και της συνεργασίας»⁷¹. Είχαν βέβαια και έναν κοινό παρονομαστή, τη φίλα προσκείμενη προς τη Μ. Βρετανία εξωτερική πολιτική τους.

Ο Γεώργιος αφήνοντας την πρωτοβουλία στον Βενιζέλο σε θέματα πολιτικής εξουσίας και κυρίως σε εξωτερικά ζητήματα αποσύρθηκε απ’ το προσκήνιο και άφησε τον Βενιζέλο να κυβερνήσει ριζοσπαστικά, κάνοντας γενναίες εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και ανασυγκροτώντας το ελληνικό κράτος και το στράτευμα⁷². Η

---

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/5204/Istoria_G-Gymnasiou_html-empl/index4_20.html,

ημερομηνία προσπέλασης 15.2.2022

⁷⁰ *ΙΤΕ*, τ. 14 (2006), σ. 404-405

⁷¹ *ΙΤΕ*, τ. 14 (2006), σ. 447-449

⁷² Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 54

επιτυχής έκβαση των Βαλκανικών πολέμων, η προσάρτηση των Νέων Χωρών και η είσοδος του Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη ως θριαμβευτή, αποτέλεσμα της πολιτικής του Βενιζέλου, απέδωσαν και στο Στέμμα τις «δάφνες», μέσω της ηγετικής παρουσίας του διαδόχου Κωνσταντίνου κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις⁷³.

Το ανορθωτικό έργο του Βενιζέλου όμως έμελλε να ανακόψει η δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου στις 5 Μαρτίου 1913 στη Θεσσαλονίκη όπου βρισκόταν ήδη από τις 29 Οκτωβρίου του προηγούμενου χρόνου. Ο βασιλιάς δολοφονήθηκε κατά τον απογευματινό περίπατό του, σε κεντρικό δρόμο της πόλης, στην περιοχή Κερίμ Αφέντη, από τον Σερραίο Αλέξανδρο Σχινά⁷⁴, ο οποίος για άλλους «ήταν παράφρονας και αναρχικός και για άλλους όργανο των αυστριακών ή των γερμανικών μυστικών υπηρεσιών, οι οποίες ήθελαν να αντικατασταθεί ο αγγλόφιλος Γεώργιος από τον γερμανόφιλο γιο του»⁷⁵. Ο δράστης ενώ βρισκόταν για ανάκριση στο διοικητήριο έπεσε από το παράθυρο και αυτοκτόνησε αφήνοντας τα κίνητρα της δολοφονίας ανεξιχνίαστα⁷⁶.

Η δολοφονία του Γεωργίου υπογράμμισε με δραματικό τρόπο την εδραίωση της ελληνικής παρουσίας στη Θεσσαλονίκη και στη Μακεδονία γενικότερα. Κατά τον Μ. Μελετόπουλο η δολοφονία του βασιλιά επισκίασε την αμφισβητούμενη περίοδο της βασιλείας του, την οποία σκέπασε με «ευεργετική λήθη». Έτσι ο Γεώργιος Α΄ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένας «τυχερός ηγεμόνας»⁷⁷.

Δε θα μπορούσαμε στο σημείο αυτό να παραλείψουμε να αναφέρουμε την άποψη του κορυφαίου πολιτικού Χ. Τρικούπη για τον βασιλιά Γεώργιο στην πολιτική διαθήκη του, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Ακρόπολις* στις 3 και 4 Απριλίου 1896: «εθεωρείτο δε ο βασιλεύς ο μέγιστος των ρουσφετολόγων και ο παραίτιος της καταστροφής των καλών νόμων»⁷⁸. Αλλά και έναν χρόνο αργότερα, ο Δ. Ράλλης εξέθεσε αναλυτικότερα και σαφέστερα τη γνώμη του για τον βασιλιά και την παρεμβατικότητά του: «Είναι πλάνη το να λέγωμεν ότι η βασιλεία δεν επενέβη εις την λειτουργίαν του πολιτεύματος, (...) Όχι μόνον δεν έμεινεν αδιάφορος, αλλά και έδρασεν επιζημίως, ως σφαλερώς επίσης και ευτελέστατα επολιτεύθησαν και οι

⁷³ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύζμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 56

⁷⁴ Γ. Σαρρή, «Μάρτιος», στο: *Σαν σήμερα στην Ιστορία. Στιγμές και γεγονότα που καθόρισαν τον κόσμο*, 2022, σ. 25

⁷⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 54

⁷⁶ *ΙΕΕ*, τ. 14 (1977), σ. 335

⁷⁷ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 54

⁷⁸ Γ. Φιλάρετος, *ό. π.*, σ. 344 και *Ακρόπολις*, αρ. φ. 5084, 3.4.1896

σύμβουλοι αυτού. (...) Αλλά και το στέμμα ουδέποτε υπελόγισε τας ευθύνas, αs αντισυνταγματικώς ανελάμβανεν απέναντι του τόπου»⁷⁹.

---

⁷⁹ Γ. Φιλάρετος, *ό. π.*, σ. 344-345

Γ' Κεφάλαιο

Κωνσταντίνος Α' (1868-1923)

Ο Κωνσταντίνος, ο πρώτος εκπρόσωπος της δυναστείας των Γλύμπουργκ που γεννήθηκε σε ελληνικό έδαφος, ήταν ο πρωτότοκος γιος του βασιλιά Γεωργίου Α' και της βασίλισσας Όλγας. Γεννήθηκε στις 21 Ιουλίου/2 Αυγούστου 1868 στην Αθήνα και πήρε το όνομα του παππού του, του μεγάλου δούκα Κωνσταντίνου της Ρωσίας. Με βασιλικό διάταγμα της 22^{ης} Αυγούστου/3^{ης} Σεπτεμβρίου 1868 τού απονεμήθηκε ο τίτλος του «Δούκα της Σπάρτης»⁸⁰.

Ο Κωνσταντίνος έλαβε επιμελημένη ανατροφή από τα ανάκτορα μέσα στο πλαίσιο των αυστηρών παραδόσεων της αυλής και είχε διακεκριμένους δασκάλους, όπως τον καθηγητή του Πανεπιστημίου και λόγιο Ιω. Πανταζίδη, τον Έλληνα φυσικομαθηματικό, καθηγητή Πανεπιστημίου Βασίλειο Λάκωνα, τον πολιτικό, ιστορικό και μετέπειτα πρωθυπουργό Σπυρίδωνα Λάμπρο και τον διαπρεπή ιστορικό Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο⁸¹.

Τόσο ο ίδιος ο Κωνσταντίνος όσο και η βασιλική οικογένεια, αλλά και επίδοξοι βιογράφοι καθοδηγούμενοι από τα ανάκτορα έχοντας ως στόχο τους να κατοχυρώσουν την ελληνικότητα της δυναστείας επιχειρούσαν συχνά να καλλιεργήσουν και να εκμεταλλευτούν τον βυζαντινό μύθο που ήθελε τον Κωνσταντίνο απόγονο, συνεχιστή του στρατηλάτη Κωνσταντίνου ΙΑ' Παλαιολόγου. Γι' αυτό και ο Κωνσταντίνος αποκαλούνταν Κωνσταντίνος ΙΒ' και υπέγραφε έτσι⁸². «Ακόμη και το 1921, το υπουργείο Παιδείας συνιστούσε στα σχολεία ένα παραληρηματικό φυλλάδιο, που υποστήριζε ότι ο Κωνσταντίνος ήταν εξ αίματος απόγονος ενός Παλαιολόγου που είχε καταφύγει στην αυλή της Δανίας μετά την Άλωση»⁸³.

Με τέτοιο όνομα και με τις προσδοκίες που ήθελαν τον Κωνσταντίνο στρατιωτικό ηγέτη, ήταν φυσικό από την αρχή να στραφεί στον στρατιωτικό τομέα⁸⁴. Σε νεαρή ηλικία, μόλις 14 ετών, ο Κωνσταντίνος κατατάχθηκε στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων από την οποία αποφοίτησε τον Ιούλιο του 1886 με τον βαθμό του

⁸⁰ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α'» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 114

⁸¹ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α'» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 114, Βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Α'», στο: *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 5 (1985), σ.137, στο εξής βλ. *ΠΒΛ*

⁸² Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 16 και Εδουάρδος Ντριώ, *Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος (θρύλος και ιστορία)*, Αθήνα 1930, σ. 47

⁸³ Γ. Μαυρογορδάτου, «Κωνσταντίνος Α' ο Δωδέκατος», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ.18

⁸⁴ Γ. Μαυρογορδάτου, «Κωνσταντίνος Α' ο Δωδέκατος», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ.18

υπολογαγού. Στη συνέχεια σπούδασε στη στρατιωτική ακαδημία πολέμου της Πρωσίας και συμπλήρωσε τις σπουδές του σε Πανεπιστήμια της Λειψίας και της Χαϊδελβέργης, όπου διδάχθηκε αρχαιολογία, νεότερη ιστορία, συνταγματικό και διεθνές δίκαιο και πολιτική οικονομία⁸⁵.

Στις 15/27 Οκτωβρίου 1889 ο Κωνσταντίνος παντρεύτηκε τη Σοφία, την κόρη του αυτοκράτορα της Γερμανίας Φρειδερίκου Γ΄ και αδελφή του τότε αυτοκράτορα Γουλιέλμου Β΄ της Γερμανίας. Ο γάμος αυτός είχε αναμφίβολα πολιτική σκοπιμότητα καθώς ο Γεώργιος Α΄ φρόντιζε να συνάπτει σχέσεις συγγένειας με τα ισχυρά κράτη της Ευρώπης ώστε να εξασφαλίζει ωφέλιμες επιρροές⁸⁶.

Με τη Σοφία ο Κωνσταντίνος απέκτησε έξι παιδιά, τρία από τα οποία ανέβηκαν στον θρόνο της Ελλάδας:

- τον Γεώργιο Β΄ (1890-1947), βασιλιά των Ελλήνων κατά τα διαστήματα 1922-1923, 1935-1941 και 1946-1947.
- τον Αλέξανδρο Α΄ (1893-1920), βασιλιά των Ελλήνων από τις 12 Ιουνίου 1917 έως τις 12 Οκτωβρίου 1920
- την Ελένη (1896-1982), πριγκίπισσα της Ελλάδας και σύζυγο του Καρόλου Β΄, βασιλιά της Ρουμανίας.
- τον Παύλο Α΄ (1901-1964), βασιλιά των Ελλήνων από το 1947 έως τον θάνατό του, το 1964.
- την Ειρήνη (1904-1974), πριγκίπισσα της Ελλάδας και σύζυγο του Αϊμόνε, δούκα της Αόστρας.
- την Αικατερίνη (1913-2007), πριγκίπισσα της Ελλάδας και σύζυγο του ταγματάρχη του Βρετανικού Στρατού, Ρίτσαρντ Μπράντραμ⁸⁷.

Αν και ο Γεώργιος Α΄ βασίλευσε για μισό αιώνα περίπου, ο γιος του Κωνσταντίνος βασίλευσε για πέντε χρόνια περίπου, (από τις 8 Μαρτίου 1913 έως τις 29 Μαΐου 1917 και από τις 6 Δεκεμβρίου 1920 έως τις 11 Σεπτεμβρίου 1922). «Η βασιλεία του υπήρξε θυελλώδης και μοιραία για τον Ελληνισμό»⁸⁸. Σε πλήρη αντίφαση με τον πατέρα του, ο οποίος με ευελιξία και επιδεξιότητα χειριζόταν πολιτικές και εθνικές συγκυρίες, η βασιλεία του Κωνσταντίνου αποδείχθηκε ολέθρια

⁸⁵ Ε. Ντριώ, *ό. π.*, σ. 32 και Βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Α΄», στο *ΠΒΑ*, τ. 5 (1985), σ.137

⁸⁶ Ε. Ντριώ, *ό. π.*, σ. 32-33 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 59-60

⁸⁷ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Α΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα: [Wikiwand](#) διαθέσιμο στο: [Κωνσταντίνος Α΄ της Ελλάδας - Wikiwand](#), ημερομηνία προσπέλασης 12.3.2022

⁸⁸ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 57-58

και οδήγησε στον Εθνικό Διχασμό και την εθνική ταπείνωση με τη Μικρασιατική καταστροφή⁸⁹.

Ο γερμανόφιλος Κωνσταντίνος ως χαρακτήρας ήταν εγωιστής, πεισματάρης, αδιάλλακτος, μνησικάκος, αυταρχικός και εκδικητικός, με μεσαιωνική αντίληψη για τον θρόνο, «ασυμβίβαστη με ένα σύγχρονο κοινοβουλευτικό πολίτευμα και μια νοοτροπία στενά στρατιωτική και μάλιστα στρατοκρατική, χειραφετημένη από την όποια πολιτική εξουσία»⁹⁰. Ελάχιστα εμπνεύστηκε από την πολιτική του πατέρα του Γεωργίου Α΄, που διακρινόταν για τη διπλωματικότητα και προσαρμοστικότητά του. Προκάλεσε με τις απροκάλυπτες παρεμβάσεις του στα δημόσια πράγματα της χώρας ποικίλες αντιδράσεις στον πολιτικό κόσμο, με πρώτη ανάμιξή του στα πράγματα τον Ιανουάριο του 1895, όταν ανοιχτά υποστήριξε ένα αντικυβερνητικό συλλαλητήριο και προκάλεσε με τη στάση του την παραίτηση της κυβέρνησης Τρικούπη⁹¹.

Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρει στη βιογραφία του Κωνσταντίνου ο Γεώργιος Μελάς, –γόνος επιφανέστατης οικογένειας και αδελφός του Μακεδονομάχου Παύλου Μελά– ο οποίος τον έζησε από κοντά ως γραμματέας του, μέχρι το 1915, ενώ δε δίστασε να τον εγκαταλείψει αργότερα διαφωνώντας μαζί του για τις επιλογές του σε κρίσιμα ζητήματα. Περιγράφει τον Κωνσταντίνο ως έναν μνησικάκο άνθρωπο που δεν ξεχνούσε όσους τον απομυθοποιούσαν ενώ αυτό που θεωρεί ο Γ. Μελάς ότι απέβη καταστροφικό για τη χώρα ήταν το πείσμα και ο «απολυταρχικός δεσποτισμός» του: «Ένα άλλο χαρακτηριστικόν του Βασιλέως – και το λέω με πολλήν μου λύπην – είνε η μνησικακία. Ουδέποτε ο Βασιλεύς λησμονεί τα όσα είπαν ή έκαμαν εναντίον του.(...) Ο Κωνσταντίνος είνε άλλως τε εξ εκείνων οι οποίοι και αν ακόμη συγχωρούν το κάθε τι, δεν συγχωρούν όμως ποτέ όσους του αφαιρούν το προσωπίον»⁹². «Γενική υπήρχε η πεποίθησις ότι το πείσμα του Κωνσταντίνου ήτον εξαιρετικόν, ότι όταν είχε βάλη κάτι τι μια φορά εις το κεφάλι του, τίποτε πλέον δεν ημπορούσε να του αλλάξει γνώμην»⁹³. «Αλλά το κυριώτερον χαρακτηριστικόν του Βασιλέως Κωνσταντίνου, το οποίον εν τούτοις δεν απεκαλύφθη παρά εσχάτως, κατά το τέλος της βασιλείας του, και το οποίον παρ' ολίγον να κοστίση την τελειωτικήν απώλειαν της Ελλάδος και του Ελληνισμού, ήτον ο απολυταρχικός δεσποτισμός του (...). Εν τούτοις, ο πατήρ του, ο αείμνηστος

⁸⁹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύζμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 16

⁹⁰ Γ. Μαυρογορδάτου, «Κωνσταντίνος Α΄, ο Δωδέκατος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 16-21

⁹¹ Βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Α΄», στο *ΠΒΑ*, τ. 5 (1985), σ.137

⁹² Γ. Μελάς, *Ο Κωνσταντίνος. Αναμνήσεις πρώην Γραμματέως του*, Αθήνα 1920, σ.15

⁹³ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ.18

Βασιλεύς Γεώργιος ο Α΄, είχε διακρίνει με την οξυδέρκειάν του τον αληθή χαρακτήρα του διαδόχου του. Συχνά δε, είχε εκφράσει εις τους στενούς του φίλους τους φόβους του διά το μέλλον. Συχνά είχε προΐδει τον κίνδυνον μήπως, γενόμενος βασιλεύς, ο Κωνσταντίνος προκαλέσει εσωτερικούς σπαραγμούς ένεκα του βαναύσου και θυμώδους χαρακτήρος του»⁹⁴.

Ο Γ. Μελάς, εκτός των άλλων, υπογραμμίζει και την παντελή έλλειψη της ηθικής αγωγής του. Παρόλο που είχε κάνει σοβαρές σπουδές, θεωρεί ότι δεν είχε ανατραφεί με ηθικές αρχές ώστε να χαλιναγωγεί τα κακά ένστικτά του και να καλλιεργεί τα καλά⁹⁵.

Ο Κωνσταντίνος επίσης, επηρεαζόταν πολύ από την αυλή του, η οποία αποτελούνταν από ανθρώπους μηδαμινούς και κόλακες, στους οποίους επεδείκνυε μια παιδική ευπιστία και από τη γυναίκα του που του ασκούσε επιρροή συναισθηματική⁹⁶. «Καίτοι Βασιλεύς, ο Κωνσταντίνος έμεινε ένα μεγάλο παιδί. Κατά τη νεότητά του περιεστοιχίζετο πάντοτε από ανθρώπους μηδαμινούς αν μη ολέθριους»⁹⁷. «Ο Βασιλεύς εδείκνυε συχνά μίαν σχεδόν παιδικήν ευπιστίαν. Επίστευε ό,τι δήποτε του έλεγαν»⁹⁸. «Ο Κωνσταντίνος ουδέποτε κατώρθωσε να διακρίνη τους ανταξίους της εμπιστοσύνης του, τους ανταξίους της εμπιστοσύνης ενός Βασιλέως. Διά τούτο και εμπιστεύετο εις όλους όσους εδέχετο, και ωμιλούσε προς οιονδήποτε χωρίς επιφύλαξιν, συχνότατα δε χωρίς να πολυσκέφτεται και ό,τι έλεγε»⁹⁹.

Ο Κωνσταντίνος πιεζόμενος από τον Δηλιγιάννη που είχε κάνει έκκληση στον πατριωτισμό του, λίγες μόνο μέρες πριν από την έναρξη του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, ανέλαβε την αρχιστρατηγία των ενόπλων δυνάμεων στη Θεσσαλία. Πήρε μέρος στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, που αποτέλεσε «μια μελανή σελίδα στην ιστορία του» καθώς οι προσδοκίες που είχαν επενδυθεί στο πρόσωπό του διαψεύσθηκαν οικτρά¹⁰⁰. Ως διοικητής, ο Κωνσταντίνος προκαλούσε την αντιπάθεια των Ελλήνων αξιωματικών, λόγω της υπεροψίας του, της αγένειάς του και του αυταρχισμού του¹⁰¹.

⁹⁴ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ.28

⁹⁵ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ.34

⁹⁶ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 57-58

⁹⁷ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ.37

⁹⁸ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ.19

⁹⁹ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ. 10

¹⁰⁰ *ΙΕΕ*, τ. 14 (1977), σ. 32-33 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 62 και Γ. Μαυρογορδάτου, «Κωνσταντίνος Α΄, ο Δωδέκατος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 16-21

¹⁰¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 61

Η ήττα της Ελλάδας στον πόλεμο του 1897 σε συνδυασμό με τις δυσβάσταχτες οικονομικές επιπτώσεις του, ώθησαν την κοινή γνώμη στο να θεωρήσει ως κύριους υπαίτιους τον Κωνσταντίνο και τον πατέρα του Γεώργιο, με αποτέλεσμα η λαϊκή δυσαρέσκεια εναντίον τους να πάρει μεγάλες διαστάσεις. Παρόλο που δεν ήταν ο μοναδικός υπεύθυνος για την απουσία εκπαίδευσης, οργάνωσης και εφοδίων του ελληνικού στρατού, ο Κωνσταντίνος «ως αρχιστράτηγός του, επέδειξε ανευθυνότητα, αδιαφορία και εκπληκτική αναισθησία μπροστά στην τουρκική επέλαση» και η ανεπάρκειά του συνετέλεσε καθοριστικά στη συντριβή των ελληνικών στρατευμάτων¹⁰².

Το κίνημα στο Γουδί από Έλληνες αξιωματικούς του «Στρατιωτικού Συνδέσμου», υπό την ηγεσία του Ν. Ζορμπά, που εκδηλώθηκε το 1907, είχε ως κυρίαρχο αίτημα την αποπομπή του διαδόχου Κωνσταντίνου και των άλλων πριγκίπων από τη στρατιωτική ηγεσία και οδήγησε τελικά στην παραίτησή τους¹⁰³.

Στο πρόσωπο του πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου, τον Οκτώβριο του 1910 βρήκε ο Κωνσταντίνος «τον από μηχανής θεό» που τον επανέφερε στο αξίωμά του ως γενικό επιθεωρητή και μετέπειτα ως αρχηγό των ενόπλων δυνάμεων, παρά τις αντιρρήσεις των στρατιωτικών¹⁰⁴. Ο Κωνσταντίνος τότε, σε σύμπνοια με τον πρωθυπουργό Βενιζέλο που επέβαλε την τάξη στην πολιτεία και τον στρατό, μερίμνησε για την οργάνωση του στρατεύματος, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να βρεθεί το 1912 να διαθέτει καλά συγκροτημένη μάχιμη δύναμη¹⁰⁵.

Οι ορμητικές νίκες του ελληνικού στρατού κατά τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο το 1912, με την κατάληψη της Ελασσόνας και την προέλασή του έως την Κατερίνη και την Κοζάνη, εξύψωσαν το γόητρο του Κωνσταντίνου. Στη συνέχεια όμως, ο Ελ. Βενιζέλος έδωσε εντολή στον Κωνσταντίνο ο ελληνικός στρατός να προελάσει προς τη Θεσσαλονίκη προκειμένου να καταλάβει πρώτος την πόλη πριν από τον βουλγαρικό. Ο Κωνσταντίνος αντέδρασε, θεωρώντας ότι ο ελληνικός στρατός έπρεπε να οδεύσει προς το Μοναστήρι και απαντώντας στο ερώτημα του Βενιζέλου ανέφερε τα εξής: «Ο στρατός δε θα οδεύσει κατά της Θεσσαλονίκης. Εγώ έχω καθήκον να

¹⁰² Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 62 και Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύζμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 136

¹⁰³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 62 και *ΙΤΕ*, τ. 14 (2006), σ. 366

¹⁰⁴ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 62-63

¹⁰⁵ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 37 (1996), σ. 116

στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύετε». Η απάντηση του Βενιζέλου ήταν μονολεκτική και απόλυτη: «Σας το απαγορεύω»¹⁰⁶.

Η έντονη παρέμβαση του πρωθυπουργού στο θέμα αυτό, ο οποίος είχε ζητήσει ακόμη και από τον βασιλιά Γεώργιο να μεταβεί στην Κοζάνη ώστε να μεταπείσει τον γιο του, στάθηκε η αφορμή της πρώτης προστριβής ανάμεσα στον διάδοχο και τον πρωθυπουργό και υπουργό των στρατιωτικών Ελ. Βενιζέλο. Ο Κωνσταντίνος, ενώ αρχικά φάνηκε να συμμορφώνεται στην εντολή του Ελ. Βενιζέλου, στη συνέχεια ανέβαλλε διαρκώς την προέλασή του προς τη Θεσσαλονίκη, παρότι η κατάληψή της ήταν θέμα χρόνου έπειτα από τη νικηφόρα σύγκρουση του ελληνικού στρατού με την τουρκική φρουρά της Θεσσαλονίκης στην περιοχή των Γιαννιτσών. Η αδικαιολόγητη βραδυπορία του ελληνικού στρατού προκάλεσε την οργή του Βενιζέλου, που αντέδρασε στέλνοντας στον Κωνσταντίνο το χαρακτηριστικό εκείνο τηλεγράφημα με το οποίο τον καθιστούσε υπεύθυνο για οποιαδήποτε αναβολή και καθυστέρηση στην προέλαση του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη. Σημειωτέον ότι την είχε προσφέρει ο Τούρκος στρατιωτικός διοικητής της, Ταξίν-πασάς στον Κωνσταντίνο¹⁰⁷.

Τελικώς, η επιμονή του Βενιζέλου είχε ως αποτέλεσμα ο Κωνσταντίνος να εισέλθει θριαμβευτής στη Θεσσαλονίκη, ανήμερα της γιορτής του πολιούχου της Αγίου Δημητρίου, προλαβαίνοντας τον βουλγαρικό στρατό, ο οποίος απείχε λίγες μόνο ώρες από αυτήν. Αυτό αποδεικνυε ότι ο Κωνσταντίνος ήταν ένας συνετός στρατιώτης αλλά δε διέθετε τις στρατηγικές εκείνες ικανότητες που απαιτούνταν μπροστά σε ένα τέτοιο δίλημμα¹⁰⁸. Κι ενώ η εποποιία των βαλκανικών πολέμων και η ενσωμάτωση των νέων εδαφών στον εθνικό κορμό ήταν αποτέλεσμα του έργου της κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου, ο Κωνσταντίνος καρπώθηκε τον τίτλο του στρατηλάτη λόγω της πεποίθησης του Βενιζέλου για εθνική ενότητα¹⁰⁹.

Μετά τη δολοφονία του Γεωργίου Α΄ στη Θεσσαλονίκη στις 5 Μαρτίου 1913, όπου είχε εγκατασταθεί από τις 29 Οκτωβρίου 1912 για να ενισχύσει την ελληνική παρουσία στην πόλη, ανέβηκε στον θρόνο ο Κωνσταντίνος στις 8 Μαρτίου 1913. Η Γερμανία είχε όφελος από την άνοδο του Κωνσταντίνου στον θρόνο, καθώς ήταν γερμανόφιλος και είχε παντρευτεί την αδελφή του Κάιζερ της Γερμανίας

¹⁰⁶ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 63

¹⁰⁷ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 63-64

¹⁰⁸ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 63 και Εμ. Χαλκιαδάκης, *Νεώτερη Ελληνική & Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από τη Γαλλική και την Ελληνική Επανάσταση μέχρι τις απαρχές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου*, Ρέθυμνο 2018, σ. 81

¹⁰⁹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 118

Γουλιέλμου Β΄, γι' αυτό και υπήρχαν υποψίες ότι η περίεργη δολοφονία του Γεωργίου Α΄ ήταν αποτέλεσμα «ξένου δάκτυλου», οι οποίες όμως δεν επαληθεύτηκαν ποτέ¹¹⁰.

Η βασίλισσα Σοφία λειτουργούσε περισσότερο ως αδελφή του Γερμανού αυτοκράτορα παρά ως βασίλισσα της Ελλάδας και δεν αγάπησε την Ελλάδα ούτε τους Έλληνες¹¹¹. Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρει ο γραμματέας του Κωνσταντίνου Γ. Μελάς στο σύγγραμμά του: «Η Βασίλισσα Σοφία επίσης δεν ηγάπησε ποτέ την Ελλάδα, την δευτέραν της πατρίδα. Ουδέποτε έχανε την ευκαιρία να προφέρη προσβλητικά εναντίον των Ελλήνων λόγια, και εμπρός εις τα τέκνα της ακόμη. Τας λέξεις: “Εσείς οι Έλληνες...,” τας έλεγε πάντοτε με εξωφρενικήν περιφρόνησιν, (...)»¹¹².

Εκτός από τη βασίλισσα Σοφία, το περιβάλλον του Κωνσταντίνου, η αυλή του, αποτελούνταν από γερμανοτραφείς στρατιωτικούς όπως ο Ι. Μεταξάς, από διπλωμάτες και πολιτικούς όπως ο Ν. Θεοτόκης και ο Γ. Στρέιτ που εξέφραζαν απολυταρχικές αντιλήψεις και ορισμένοι από αυτούς έπαιρναν πρωτοβουλίες εν αγνοία του πρωθυπουργού Βενιζέλου. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί ο υπουργός των εξωτερικών Γ. Στρέιτ ο οποίος είχε προβεί σε μυστικές συνεννοήσεις με τη γερμανική κυβέρνηση εν αγνοία του Εθνάρχη και που η αποκάλυψή τους τον οδήγησαν σε παραίτηση¹¹³.

Η έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου βρήκε τον Κωνσταντίνο και τον Ελ. Βενιζέλο να διαφωνούν ριζικά ως προς τη στάση που όφειλε η χώρα να τηρήσει στον Ευρωπαϊκό πόλεμο. Ο Εθνάρχης επιδίωκε την είσοδο της Ελλάδας στο πλευρό της Αντάντ, επειδή πίστευε στη νίκη της και στην ικανοποίηση των εθνικών επιδιώξεων, ενώ ο Κωνσταντίνος, ως γερμανόφιλος, επιθυμούσε την ουδετερότητα, η οποία εξυπηρετούσε τα γερμανικά συμφέροντα¹¹⁴.

Ο Βενιζέλος ήθελε να τιμήσει τη συνθήκη συμμαχίας που είχε υπογράψει η Ελλάδα με τη Σερβία βοηθώντας τη στρατιωτικά, ενώ ο γερμανόφιλος Κωνσταντίνος που ήταν αντίθετος σε οποιαδήποτε κίνηση εναντίον της Γερμανίας και των

¹¹⁰ Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, Αθήνα 2015, σ. 33, στο εξής βλ. Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*

¹¹¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 66

¹¹² Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ. 45-46

¹¹³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 66-67

¹¹⁴ *ΙΤΕ*, τ. 15 (2006), σ. 135 και Γ. Δερτιλής, *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1750-2015*, Κρήτη 2018, σ. 710-711

συμμάχων της, πρόβαλλε διάφορες προφάσεις, εμποδίζοντας την είσοδο της χώρας στον πόλεμο.

Ο Κωνσταντίνος, παρεμβαίνοντας στην πολιτική, διαφώνησε να συμμετάσχει η Ελλάδα στην εκστρατεία στα Δαρδανέλλια (Φεβρουάριος 1915) εξαναγκάζοντας τον Βενιζέλο σε παραίτηση, τον Μάρτιο του 1915. Στις εκλογές που προκηρύχθηκαν στις 31 Μαΐου/13 Ιουνίου 1915 κέρδισε θριαμβευτικά το κόμμα των Φιλελευθέρων με αρχηγό τον Βενιζέλο αλλά ο βασιλιάς, προσπαθώντας να κερδίσει χρόνο, εκμεταλλευόμενος και προφασιζόμενος την ασθένειά του, κρατούσε επί μήνες στην πρωθυπουργία τον δυναμικότερο αντιβενιζελικό και πειθήνιο όργανο του στέμματος Δημ. Γούναρη, ελπίζοντας πως σύντομα η Γερμανία θα νικούσε¹¹⁵.

Ο Βενιζέλος τελικά μετά την ανάληψη των καθηκόντων του κήρυξε επιστράτευση, προκειμένου να βοηθήσει τη Σερβία απέναντι στη Βουλγαρία, διότι πρώτον θεωρούσε καθήκον του να σεβασθεί την υπογραφή του εφαρμόζοντας τη συνθήκη συμμαχίας, και δεύτερον, διότι πίστευε ότι συνέφερε εδαφικά την Ελλάδα να πολεμήσει στο πλευρό των συμμάχων που στόχευαν στη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας¹¹⁶. Ο βασιλιάς όμως, παρέμενε αμετάπειστος να υπογράψει το διάταγμα, εξαναγκάζοντας τον Βενιζέλο σε δεύτερη παραίτηση, τον Οκτώβριο του 1915, που αποτέλεσε την αφετηρία του Εθνικού Διχασμού και την απαρχή του φανατισμού και της πόλωσης ανάμεσα στους εκατέρωθεν υποστηρικτές στέμματος-κυβέρνησης με αλληλοκατηγορίες περί προδοσίας και μειοδοσίας¹¹⁷.

Για τον Βενιζέλο, η κατηγορηματική άρνηση του Κωνσταντίνου παραβίαζε το σύνταγμα καθώς δεν είχε το δικαίωμα να διαφωνήσει μετά το σαφές αποτέλεσμα των εκλογών. Ο Κωνσταντίνος όμως που νόμιζε ότι ήταν «ελέω Θεού βασιλεύς», όταν μετά τις εκλογές επικαλέστηκε την ευθύνη του «απέναντι στον Θεό» εξόργισε τον Βενιζέλο, ο οποίος ξέσπασε απαντώντας του: «Δεν σας έφερε ο Θεός, Μεγαλειότητα, εις την Ελλάδα! Ήλθατε από τον πατέρα σας, ο οποίος εξελέγη Βασιλεύς διά της ψήφου των Ελλήνων»¹¹⁸.

Στις εκλογές στις 6/19 Δεκεμβρίου 1915 που προκήρυξε ο 80χρονος Στ. Σκουλούδης, ο Βενιζέλος έκρινε ότι δεν είχε κανένα νόημα να συμμετάσχει, θέτοντας συνταγματικό θέμα που αφορούσε τη νομιμότητα της διάλυσης της βουλής από τον

¹¹⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 69-70

¹¹⁶ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ. 66

¹¹⁷ *ΙΤΕ*, τ. 15 (2006), σ. 138-139 και Γ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 712

¹¹⁸ Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 63-64

βασιλιά δύο φορές για την ίδια αιτία¹¹⁹. Η βουλή η οποία προέκυψε από τις εκλογές του Δεκεμβρίου ήταν εξ ολοκλήρου αντιβενιζελική¹²⁰. Αυτή η μονόπλευρη βουλή έδωσε ψήφο εμπιστοσύνης στον υπέργηρο Σκουλούδη, ο οποίος τελικά αποδείχθηκε «βασιλικότερος του βασιλέως» ενώ από την πρώτη στιγμή κατάφερε να εξαγριώσει την Αντάντ με διάφορους υπαινιγμούς, όπως ο αφοπλισμός των Σέρβων και Αγγλογάλλων αν υποχωρούσαν σε ελληνικό έδαφος. Από την άλλη, το αντιβενιζελικό καθεστώς βρισκόταν σε ακόμα στενότερη συνεννόηση με τη Γερμανία συνάπτοντας μαζί της κρυφά δάνεια¹²¹.

Οι συνέπειες του διχασμού ήταν ντροπιαστικές και ολέθριες για τον Ελληνικό Στρατό. «Ορατή κατάληξη της ανομολόγητης γερμανόφιλης πολιτικής υπήρξε η προσυμφωνημένη από τον Σκουλούδη παράδοση του οχυρού Ρούπελ στους Βουλγάρους στις 13 Μαΐου 1916» και η αμαχητί παράδοση του 4^{ου} σώματος στρατού, μαζί με τον οπλισμό του στους Γερμανούς, τον Αύγουστο του 1916, προκειμένου να αποφευχθεί η αιχμαλωσία τους από τον βουλγαρικό στρατό¹²².

Η άμεση αντίδραση της Αντάντ, που στόχο είχε να εκβιάσει τον βασιλιά Κωνσταντίνο να εγκαταλείψει την ουδετερότητα, ήταν η κατάληψη της Θάσου, η κήρυξη μερικού θαλάσσιου αποκλεισμού της χώρας και η επιβολή στρατιωτικού νόμου στη Θεσσαλονίκη¹²³. Ο ναυτικός αποκλεισμός (25 Νοεμβρίου 1916), που επέβαλε η Αντάντ για να πλήξει και τη λαϊκή υποστήριξη στον Κωνσταντίνο, προκάλεσε προβλήματα ανεφοδιασμού, με αποτέλεσμα αύξηση των τιμών των προϊόντων και μαύρη αγορά, μεγάλες στερήσεις και πείνα του πληθυσμού με συνέπεια τον ανυπολόγιστο αριθμό θυμάτων¹²⁴.

Ο Κωνσταντίνος, από τον Μάρτιο του 1915 που παραιτήθηκε ο Βενιζέλος έως τον Ιούνιο του 1917, ημερομηνία επιστροφής του Εθνάρχη στην πρωθυπουργία, κυβέρνησε «σαν μεσαιωνικός μονάρχης, διορίζοντας και παύοντας πρωθυπουργούς κατά βούλησιν». Επίσης, όλες οι προαναφερθείσες «πράξεις εθνικής μειοδοσίας καθώς και η γενικότερη πολιτική ενίσχυσης των Γερμανών ακύρωναν την έννοια της

¹¹⁹ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 37 (1996), σ. 116

¹²⁰ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 70 και Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 76-77 και Γ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 713

¹²¹ Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 80

¹²² Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 86 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 71

¹²³ Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 80

¹²⁴ Γ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 714

Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 103

ουδετερότητας που αποτελούσε ένα πρόσχημα για την κρυφή παράδοση της Ελλάδας στα γερμανικά συμφέροντα»¹²⁵.

Η κατάσταση εκτραχύνθηκε με τη συμμετοχή και των ξένων δυνάμεων, οι οποίες εξυπηρετούσαν τα ίδια συμφέροντά τους, με αποτέλεσμα να εκδηλωθεί το φθινόπωρο του 1916 στη Θεσσαλονίκη το «Κίνημα της Εθνικής αμύνης» με επικεφαλής τον Βενιζέλο και τους δύο νικητές των Βαλκανικών πολέμων, τον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη και τον στρατηγό Δαγκλή. Ο διχασμός και του κράτους είχε πραγματοποιηθεί με τον σχηματισμό δύο κυβερνήσεων, της Προσωρινής Κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης «Κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης» με αρχηγό τον Βενιζέλο, που κήρυξε έκπτωτο τον Κωνσταντίνο και της «Κυβέρνησης των Αθηνών», η οποία έριξε το γνωστό «ανάθεμα» στον Βενιζέλο. Η Προσωρινή Κυβέρνηση είχε ως άμεση προτεραιότητά της τη συγκρότηση στρατού που θα πολεμούσε στο πλευρό της Αντάντ στο Μακεδονικό μέτωπο¹²⁶.

Στις 29 Μαΐου/11 Ιουνίου του 1917, την ύστατη ευτυχώς στιγμή, χάρη και στη διεθνή πίεση που ασκήθηκε, επιτεύχθηκε η βίαιη απομάκρυνση του Κωνσταντίνου από τον θρόνο, παρά τις απεγνωσμένες του προσπάθειες να διασωθεί, εκμεταλλευόμενος τις αντιθέσεις μεταξύ των συμμαχικών κυβερνήσεων της Αντάντ¹²⁷. Χωρίς να παραιτηθεί από τον θρόνο εγκατέλειψε την Ελλάδα μαζί με την οικογένειά του, με εξαίρεση τον δευτερότοκο γιο του Αλέξανδρο, ο οποίος και ανήλθε στον θρόνο στις 30 Μαΐου/13 Ιουνίου 1917. Το τελεσίγραφο του ύπατου αρμοστή της Αντάντ Καρόλου Ζονάρ είχε αξιώσει την απομάκρυνση του Κωνσταντίνου, αποκλείοντας όμως από τον θρόνο τον πρωτότοκο γιο του Γεώργιο Β΄. Ο Βενιζέλος επέστρεψε στην Αθήνα, επανέφερε τη βουλή του 1915, που ονομάστηκε για τον λόγο αυτό «Βουλή των Λαζάρων», σχημάτισε νέα κυβέρνηση, εκκαθάρισε τον στρατό και τη δημόσια διοίκηση από τους βασιλόφρονες και κήρυξε τον πόλεμο στη Γερμανία και τη Βουλγαρία¹²⁸.

Καθ' όλο το διάστημα της αυτοεξορίας του (Ιούνιος 1917- Σεπτέμβριος 1920) ο έκπτωτος, θεωρώντας τον γιο του απλό τοποτηρητή, δεν έπαυε από το εξωτερικό να κινεί τα νήματα εναντίον του Βενιζέλου, τον οποίον αντιπαθούσε, «οργάνωνε στρατιωτικές στάσεις και δολιοφθορές στον ελληνικό στρατό και μετέδιδε

¹²⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 71

¹²⁶ Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 94

¹²⁷ Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 110

¹²⁸ *ΙΤΕ*, τ. 15 (2006), σ. 154-156 και Εμ. Χαλκιαδάκης, *ό. π.*, σ. 96

πληροφορίες στο γερμανικό Γενικό Επιτελείο ενώ και η καμαρίλα του συνεργαζόταν, έπαιρνε χρήματα και εντολές από γερμανικές στρατιωτικές υπηρεσίες»¹²⁹.

Στην ουσία, ο νεότευκτος βασιλιάς Αλέξανδρος υφίστατο ισχυρές πιέσεις από το περιβάλλον του έκπτωτου, ώστε να αποτρέψει την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Σύμφωνα με πληροφορίες από την Ελβετία όπου είχε εγκατασταθεί, είχε ιδρυθεί μία φιλοβασιλική κίνηση, χρηματοδοτούμενη από τους Γερμανούς με το όνομα «Βασιλική Ένωσις», που στόχευε στην υπονόμευση του Έλληνα πρωθυπουργού. Αξίζει να αναφερθεί η δήλωση του Γ. Καφαντάρη στη βουλή, με την οποία ενημέρωνε το Σώμα για τις κινήσεις αυτές του έκπτωτου: «χθες ακόμη, ο έκπτωτος βασιλεύς με τα όργανα της Αυλής Αυτού μετεβλήθησαν εις κατασκόπους, ήσκησαν κατασκοπείαν εις βάρος της Ελλάδος»¹³⁰.

Σημειωτέον ότι κατά το διάστημα αυτό της παραμονής του στην Ελβετία, ο Κωνσταντίνος παρουσίασε βαριά υποτροπή της ασθένειάς του, που είχε εκδηλωθεί για πρώτη φορά στην Αθήνα τον Μάιο του 1915, «με καταφανείς συνέπειες ψυχικής και σωματικής κόπωσης»¹³¹.

Εντωμεταξύ, ο αγώνας του Βενιζέλου, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, με στόχο να προβάλει τις ελληνικές διεκδικήσεις ήταν τιτάνιος. Οι επιδέξιοι χειρισμοί του στην εξωτερική πολιτική συνετέλεσαν βαθμιαία στην υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών, στις 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920, τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας, με την οποία αναδεικνυόταν η μεγάλη Ελλάδα «των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». «Το Αιγαίο γινόταν ξανά ελληνική λίμνη ύστερα από πεντακόσια χρόνια τουρκικής κυριαρχίας στην Ιωνία»¹³².

Ωστόσο, η πληγωμένη εθνική ενότητα των Ελλήνων δεν αποκαταστάθηκε ούτε μετά την ευμενή για την Ελλάδα Συνθήκη των Σεβρών¹³³. Την επόμενη μέρα της υπογραφής της συνθήκης, ο Βενιζέλος έπεσε θύμα απόπειρας δολοφονίας στον σταθμό της Λυών στο Παρίσι, από δύο φιλομοναρχικούς αξιωματικούς¹³⁴.

¹²⁹ Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1917-1940*, Αθήνα 2000, τ. 3, σ. 22, στο εξής βλ. Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1917-1940* και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 73

¹³⁰ Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1917-1940*, τ. 3, σ. 22

¹³¹ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 37 (1996), σ. 116

¹³² Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 126 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 77

¹³³ Βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Α΄», στο: *ΠΒΑ*, τ. 5, (1985), σ. 138

¹³⁴ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 126

Τον Οκτώβριο του 1920, κάτω από περίεργες συνθήκες, ο βασιλιάς Αλέξανδρος πέθανε από σηψαιμία, που προκλήθηκε από το δάγκωμα μαϊμούς στα ανάκτορα του Τατοΐου, ανοίγοντας τον δρόμο για την παλινόρθωση του Κωνσταντίνου¹³⁵. Ο Βενιζέλος πρόσφερε το στέμμα στον πρίγκιπα Παύλο, τον τριτότοκο γιο του βασιλιά, ο οποίος όμως αρνήθηκε. Ο ναύαρχος Κουντουριώτης ανέλαβε την αντιβασιλεία προσωρινά έως τη διεξαγωγή των εκλογών. «Λόγω των περιστάσεων, δύναται να ειπή κανείς ότι αι εκλογαί αυταί την 1/14 Νοεμβρίου 1920 εκάλουν τον Ελληνικόν Λαόν ν' αποφανθή μεταξύ του κ. Βενιζέλου και του Βασιλέως Κωνσταντίνου, μεταξύ του «μεγάλου ανδρός» και του «προδότου βασιλέως» υπογραμμίζει χαρακτηριστικά ο Ε. Ντριώ¹³⁶.

Ο Βενιζέλος ορμώμενος από την ανάγκη εξουδετέρωσης της αντιπολίτευσης και βέβαιος ότι αυτά τα επιτεύγματα θα του εξασφάλιζαν έναν θρίαμβο που θα του επέτρεπε να συνεχίσει ακόμη πιο ισχυρός το έργο του με τη δύναμη της νέας εντολής, αποφάσισε να προκηρύξει εκλογές. Είναι απορίας άξιον πώς ενώ η Ελλάδα ζούσε στον παλμό της θριαμβευτικής για τα ελληνικά συμφέροντα Συνθήκης των Σεβρών, ο Βενιζέλος ηττήθηκε κατά κράτος στις εκλογές που διεξήχθησαν, χωρίς ο ίδιος να εκλεγεί ούτε καν απλός βουλευτής¹³⁷. Η κόπωση του ελληνικού λαού μετά από οκτώ χρόνια συνεχούς πολέμου, που εκμεταλλεύτηκε η αντιβενιζελική παράταξη υποσχόμενη προεκλογικά τον τερματισμό του, σε συνδυασμό με τη θυματοποίηση του βασιλιά στη συνείδηση των ψηφοφόρων «λόγω της βάνανσης συμπεριφοράς των Αγγλογάλλων εναντίον του, το 1916», αλλά και η ασθένειά του, ήταν ίσως οι αιτίες της εκλογικής ήττας του Βενιζέλου. Και από την άλλη, η συνεχή απουσία του Βενιζέλου στο εξωτερικό, η κακή και αδέξια κυβερνητική διαχείριση των υπουργών του, «λόγω ελλείψεως συντονισμού και εποπτείας» συνέβαλαν στην εκλογική ήττα των βενιζελικών¹³⁸.

Η δεξιά φιλοβασιλική κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη που προέκυψε από τις εκλογές αυτές διενήργησε το νόθο δημοψήφισμα της 22^{ης} Νοεμβρίου 1920 από το οποίο απείχαν οι βενιζελικοί και με πρόσχημα το δημοψήφισμα αυτό, μετακάλεσε στον θρόνο τον Κωνσταντίνο, αγνοώντας τη σαφή και κατηγορηματική διακοίνωση

¹³⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 78

¹³⁶ Ε. Ντριώ, *ό. π.*, σ. 197

¹³⁷ Γ. Μαλούχου, «Η Μικρασιατική Καταστροφή και το Προσφυγικό Ζήτημα», στο: *Το Βήμα 90 χρόνια*, (1922-1931), Αθήνα 2012, τ. 1, σ. 34-37

¹³⁸ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 77-78 και Ε. Ντριώ, *ό. π.*, σ. 198

της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας προς την ελληνική κυβέρνηση¹³⁹. Με αυτήν προειδοποιούσαν ότι η επαναφορά στον θρόνο του βασιλιά «ο οποίος υπήρξε γι' αυτούς πηγή δυσχερειών και σοβαρών απωλειών κατά την διάρκεια του πολέμου» θα σήμαινε αυτομάτως επιδοκιμασία των ενεργειών του και επομένως άρση οποιασδήποτε υποστήριξής τους προς την Ελλάδα¹⁴⁰. Ωστόσο, η αγνόηση της διακοίνωσης από τη Δεξιά και η επαναφορά του Κωνσταντίνου στον θρόνο αποτελούσε εχθρική ενέργεια εναντίον των Αγγλογάλλων. Ο Κωνσταντίνος με ποσοστό 98% υπέρ του (στο δημοψήφισμα) επέστρεψε στον θρόνο στις 6 Δεκεμβρίου 1920 «μέσα σε παραλήρημα των οπαδών του»¹⁴¹.

Ο βασιλιάς όμως επέστρεψε ουσιαστικά αλλαγμένος. Η ασθένεια και η ταλαιπωρία του, ψυχική και σωματική, είχαν ασκήσει βαθύτατη επίδραση πάνω του, με αποτέλεσμα ο άλλοτε πείσμων και θεληματικός άνδρας να έχει μεταβληθεί σε έναν άβουλο και παθητικό βασιλιά¹⁴². Οι φιλοβασιλικές κυβερνήσεις που διαδέχθηκαν τον Δ. Ράλλη (Ν. Καλογερόπουλου, Δ. Γούναρη, Ν. Στράτου, Π. Πρωτοπαπαδάκη), αντίθετα από τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις, ακολούθησαν την πολιτική του προκατόχου τους Βενιζέλου, που οι ίδιοι είχαν καταδικάσει, κλιμακώνοντας τις επιχειρήσεις τους στη Μικρά Ασία¹⁴³. Αγνοώντας λοιπόν το βαθύτερο νόημα της λαϊκής ετυμηγορίας, που ήθελε την αποστράτευση και τη λήξη του πολέμου, δεν κατάφεραν να απαγκιστρωθούν από τη Μικρασιατική περιπέτεια. Πίστευαν ότι η άρνηση του εγχειρήματος αυτού θα επέφερε την πτώση τους και την επιστροφή της «Βενιζελικής τυραννίας», αλλά και λόγω του κομπλεξισμού τους ήθελαν να αποδείξουν την ικανότητά τους ή και την ανωτερότητά τους συγκριτικά με τον Βενιζέλο¹⁴⁴. Ο ίδιος ο βασιλιάς στις 29 Μαΐου/11 Ιουνίου 1921 αναχώρησε για τη Σμύρνη και εγκαταστάθηκε στο Κορδελιό και κατόπιν στην Προύσα, χωρίς να συμβάλλει εμπράκτως σε κάτι, παρά μόνο στην τόνωση του ηθικού του στρατού¹⁴⁵.

Η Ελλάδα αποκομμένη διεθνώς λόγω της επανόδου του Κωνσταντίνου, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή αντιβενιζελική πολιτική των κυβερνήσεων με τα

¹³⁹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 126

¹⁴⁰ Ε. Ντριώ, *ό. π.*, σ. 198

¹⁴¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 79-80

¹⁴² Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 116 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 80-81

¹⁴³ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 126 και Εμ. Χαλκιαδάκης, *ό. π.*, σ. 100

¹⁴⁴ Γ. Μαυρογορδάτος, *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, σ. 142-143

¹⁴⁵ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 116, Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 80

τραγικά διπλωματικά και στρατιωτικά της σφάλματα, συντέλεσαν μοιραία στη Μικρασιατική καταστροφή το καλοκαίρι του 1922¹⁴⁶.

Ύστερα από τη Μικρασιατική Καταστροφή, τμήματα του ηττημένου στρατού στα νησιά Χίο και Λέσβο, με επικεφαλής τους συνταγματάρχες Ν. Πλαστήρα και Στ. Γονατά και τον αντιπλοίαρχο Δ. Φωκά, επαναστάτησαν κατά του Κωνσταντίνου στέλλοντάς του τελεσίγραφο. Ζητούσαν την άμεση παραίτησή του υπέρ του διαδόχου του Γεωργίου Β΄, καθώς επίσης και τη διάλυση της βουλής, την ενίσχυση του στρατιωτικού μετώπου στη Δυτική Θράκη και τον σχηματισμό κυβέρνησης που θα έχαιρε της εμπιστοσύνης της Αντάντ¹⁴⁷.

Ο Κωνσταντίνος, χωρίς να προβάλλει καμία αντίσταση, παραιτήθηκε οριστικώς υπέρ του διαδόχου του Γεωργίου Β΄, στις 14/27 Σεπτεμβρίου 1922 και στις 30 του ίδιου μήνα αναχώρησε από το Τατόι για τον Ωρωπό, όπου επιβιβάστηκε στο ατμόπλοιο «Πατρίς» και εγκατέλειψε την Ελλάδα με κατεύθυνση το Παλέρμιο της Ιταλίας. Πέθανε αιφνιδίως λίγους μήνες αργότερα, στις 29 Δεκεμβρίου/11 Ιανουαρίου 1923, σε ηλικία 55 ετών, κλείνοντας τον νέο βραχύ κύκλο της βασιλείας του «άδοξα και επώδυνα» για το ελληνικό έθνος¹⁴⁸.

Στο σημείο αυτό, συνοψίζοντας, αξίζει να παραθέσουμε την άποψη του Γ. Μελά για τον βασιλιά Κωνσταντίνο, ο οποίος τον έζησε από κοντά και γνώριζε τον χαρακτήρα του αλλά και τις προθέσεις του: «Κακά περιστοιχισμένος, τριγυριζόμενος από κόλακας, τους γερμανοφίλους και τους αντιβενιζελικούς, δέσμιος μάλιστα της βασιλίσσης, - όλα αυτά είνε ελαφρυντικά υπέρ αυτού, το παραδέχομαι. Αλλ' αν δεν ήτο ο ίδιος εις θέσιν να εκλέξη τον καλόν δρόμον, αυτό αποδεικνύει ότι ήτον ανάξιος να βασιλεύση, ότι δεν είχε πατρίδα, ότι, εν πάση περιπτώσει, η Ελλάς δεν ήτο η δική του πατρίς. Ουδείς ίσως Βασιλεύς εκράτησε εις χείρας ποτέ τόσας ευνοϊκάς συνθήκας, όσας αυτός. Αλλά δεν ηθέλησε να τας χρησιμοποιήσει!»¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 116 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 81

¹⁴⁷ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 82 και Εμ. Χαλκιαδάκης, *ό. π.*, σ. 103

¹⁴⁸ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 132 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 82 και Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Κωνσταντίνος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 116

¹⁴⁹ Γ. Μελάς, *ό. π.*, σ. 58

Δ' Κεφάλαιο

Αλέξανδρος (1893-1920)

Ήταν ο δευτερότοκος γιος του βασιλιά Κωνσταντίνου του Α' και της βασίλισσας Σοφίας. Γεννήθηκε στις 20 Ιουλίου/1 Αυγούστου 1893 στην Αθήνα. Φοίτησε στη σχολή Ευελπίδων, όπου επέδειξε ατίθασο χαρακτήρα και μέτρια επίδοση και αποφοίτησε από αυτήν το 1912. Σε ηλικία 19 ετών έλαβε μέρος στους βαλκανικούς πολέμους ως διαγγελέας του αρχιστράτηγου πατέρα του και μετά το τέλος του πολέμου κατατάχθηκε στο Πυροβολικό με τον βαθμό του λοχαγού¹⁵⁰.

Η ανάρρησή του στον θρόνο έγινε στις 30 Μαΐου/12 Ιουνίου 1917 σε ηλικία 24 ετών, κάτω από τις ιδιαίτερα κρίσιμες συνθήκες του Εθνικού Διχασμού με την οξύτητα της πολιτικής κατάστασης, η οποία όμως δεν τον επηρέασε αποφασιστικά. «Εντούτοις οι εξελίξεις τον παρέσυραν στη δίνη των πολιτικών παθών»¹⁵¹.

Ο Γάλλος Σαρλ Ζονάρ, ύπατος αρμοστής των Συμμάχων στην Ελλάδα, είχε επιδώσει τελεσίγραφο στην κυβέρνηση Ζαΐμη, με το οποίο αξίωνε την παραίτηση του Κωνσταντίνου, αποκλείοντας από τη διαδοχή τον πρωτότοκο γιο του Γεώργιο Β' ως γερμανόφιλο, καθώς ο τελευταίος μετά τις σπουδές του στη Σχολή Ευελπίδων είχε μετεκπαιδευθεί στο Βερολίνο. Οι δυνάμεις της Αντάντ είχαν επιβάλει ναυτικό αποκλεισμό στην Αθήνα και ο λαός της υπέφερε από τον λιμό. Υπό αυτές τις συνθήκες, στις 29 Μαΐου 1917 ο Κωνσταντίνος μαζί με την οικογένειά του αναχώρησε από την Ελλάδα, χωρίς ωστόσο να παραιτηθεί, αφήνοντας στον θρόνο τον γιο του Αλέξανδρο¹⁵². Η εκθρόνιση του Κωνσταντίνου είχε επιτευχθεί κυρίως με γαλλική πρωτοβουλία ενώ η αγγλική κυβέρνηση, χωρίς να αντιδράσει, αναγνώρισε τα γεγονότα ως τετελεσμένα σε αντίθεση με την προσωρινή κυβέρνηση της Ρωσίας που από «πνεύμα φιλελεύθερου ρομαντισμού» διαμαρτυρήθηκε για την αποπομπή του Κωνσταντίνου και την αντικατάστασή του από τον Αλέξανδρο και χαρακτήρισε την πράξη αυτή ως αντισυνταγματική ζητώντας να αναγνωρισθεί ο Αλέξανδρος μόνο ως αντιβασιλιάς¹⁵³.

Όμως και ο ίδιος ο πατέρας του Αλέξανδρου δεν τον αποδέχθηκε ποτέ ως βασιλιά καθώς θεωρούσε την απομάκρυνσή του και την αντικατάστασή του

¹⁵⁰ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Αλέξανδρος» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 6 (1996), σ. 303

¹⁵¹ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Αλέξανδρος» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 6 (1996), σ. 303-304

¹⁵² Δ. Παπαδημητρίου, «Αλέξανδρος Α'», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 24 και Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1862-1917*, τ. 2, σ. 258-259

¹⁵³ *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 51

παράνομη αλλά και η μητέρα του Σοφία, στις επιστολές της προς αυτόν, τον αποκαλούσε πρίγκιπα και ουδέποτε βασιλιά. Ο Γ. Μελάς αναφέρει χαρακτηριστικά: «Την σήμερα, η Βασίλισσα εξακολουθεί, καθ' α μου λένουν, να αποκαλή τον Βασιλέα Αλέξανδρον Πρίγκηπα, οσάκις ομιλεί περί αυτού. Και τούτο διά να αποδεικνύη εμφαντικώς ότι δεν αναγνωρίζει ως νόμιμον διάδοχον του συζύγου της»¹⁵⁴. Στον τάφο του επίσης στο Τατόι η επιγραφή αναγράφει «Αλέξανδρος, βασιλόπαις της Ελλάδος, βασίλευσε αντί του πατρός αυτού».

Μετά την εγκατάσταση του Κωνσταντίνου στην Ελβετία συνέχισε να υπάρχει στον κύκλο του «κλίμα εμπιστοσύνης και αισιοδοξίας» που υπαγορευόταν από το γεγονός ότι δεν είχε παραιτηθεί επίσημα από τον θρόνο του και ότι η αναχώρησή του ήταν εντελώς προσωρινή ενώ ο γιος του Αλέξανδρος θα εκτελούσε χρέη τοποτηρητή και θα απομακρυνόταν αμέσως μόλις ο πατέρας του θα ήταν σε θέση να ανακτήσει τον θρόνο¹⁵⁵. Σύμφωνα με την εφημερίδα *Καιροί* ο ίδιος ο Κωνσταντίνος διαβεβαίωνε τους συνομιλητές του ότι η απομάκρυνσή του θα ήταν πρόσκαιρη και η επάνοδός του βέβαιη μετά τον πόλεμο¹⁵⁶. Έτσι, ο Αλέξανδρος αναλαμβάνοντας τα καθήκοντά του είχε την ίδια πεποίθηση ότι η ανάρρησή του στον θρόνο ήταν πρόσκαιρη και ότι η ηγεμονία του θα ήταν προσωρινή και ότι θα έληγε με το τέλος του πολέμου και με την επιστροφή του πατέρα του, ενώ δεν είχε φαντασθεί ποτέ ότι θα ερχόταν η μέρα που θα γινόταν βασιλιάς. Έως τότε ο Αλέξανδρος «ζούσε στον δικό του κόσμο» μακριά από κάθε προβληματισμό για την εσωτερική και τη διεθνή κατάσταση¹⁵⁷. Η απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων να ορίσουν τον Αλέξανδρο ως διάδοχο του θρόνου έγινε αποδεκτή από τον Βενιζέλο αν και θα προτιμούσε στον θρόνο τον νεαρότερο γιο του Κωνσταντίνου, τον ανήλικο Παύλο και τον διορισμό αντιβασιλιά¹⁵⁸.

Ο Αλέξανδρος ορκίστηκε στις 30 Μαΐου/12 Ιουνίου 1917, την επόμενη μέρα από την αναχώρηση του πατέρα του, παρουσία του πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου με τον οποίο δεν αντάλλαξε ούτε χειραψία. Στο διάγγελμα που απηύθυνε ο Αλέξανδρος την ίδια ημέρα προς τον ελληνικό λαό, δήλωνε απερίφραστα τον σεβασμό και την αφοσίωσή του προς τον έκπτωτο πατέρα του και παρουσιαζόταν ως τοποτηρητής του θρόνου ενώ δεν ανέφερε τίποτα για τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο

¹⁵⁴ Γ. Μελάς, *ό. π. σ.*, 45-46

¹⁵⁵ *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 52

¹⁵⁶ *Καιροί*, αρ. φ. 61 (9767), 31.5.1917

¹⁵⁷ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 83-85

¹⁵⁸ Δ. Παπαδημητρίου, «Αλέξανδρος Α΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 24-25

πλευρό των Συμμάχων¹⁵⁹. «Εν τη θλίψει Μου ότι αποχωρίζομαι εις τόσον δεινάς περιστάσεις του αγαπητού Μου Πατρός, μίαν έχω παρηγορίαν, ότι εκτελώ εντολήν Αυτού ιεράν, ην πάση δυνάμει θα προσπαθήσω να εκπληρώσω, ακολουθών τα ίχνη, άτινα τόσον λαμπρώς εχάραξεν η Βασιλεία του»¹⁶⁰. Οι δηλώσεις του αυτές προκάλεσαν την αντίδραση των βενιζελικών, αλλά και η απουσία αναφοράς στις συμμαχικές δυνάμεις αντιμετωπίστηκε με καχυποψία από μέρους τους¹⁶¹. Έτσι ο Αλέξανδρος αναγκάστηκε, λίγες μέρες αργότερα, με επιστολή του προς τον πρωθυπουργό, να δηλώσει ότι έχοντας πεισθεί για τις αγαθές προθέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων θα συνεργαζόταν ειλικρινά μαζί τους¹⁶².

Αρχικά λοιπόν, ο Αλέξανδρος ήταν δύσκολο να προσαρμοστεί στα νέα του καθήκοντα και για συναισθηματικούς λόγους που αφορούσαν την τύχη του πατέρα του αλλά κυρίως διότι ο Αλέξανδρος ήταν απροετοίμαστος να αναλάβει τις ευθύνες της βασιλείας, αφού ο ίδιος δεν είχε τέτοιου είδους φιλοδοξίες¹⁶³. Αν και διέθετε την πολιτικότητα του παππού του Γεωργίου Α΄ μέσα του, «σε λανθάνουσα κατάσταση» είχε παραμελήσει το προτέρημα αυτό αφού ήταν αφοσιωμένος στη διασκέδαση. Ο Αλέξανδρος ήταν ωραίος και αθλητικός άνδρας με ροπή στα ξενύχτια και τις απολαύσεις, λάτρης του ωραίου φύλου, των αυτοκινήτων και της ταχύτητας, μέτριος ως μαθητής, δεν ενδιαφερόταν για τη γνώση ούτε τα βιβλία. Ήπιος ως χαρακτήρας, διαλλακτικός, αλλά μοιρολάτρης, χωρίς πείρα και ιδιαίτερες ικανότητες¹⁶⁴.

Στην αρχή, η σχέση του με τον Βενιζέλο ήταν τραυματική και η συνεργασία μαζί του προβληματική, αφού η απέχθεια του Αλέξανδρου γι' αυτόν ήταν μεγάλη και τροφοδοτούνταν από τον έκπτωτο, ο οποίος τον παρότρυνε διαρκώς να συγκρουσθεί με τον Βενιζέλο. Ο ίδιος ο Αλέξανδρος τον αποκαλούσε με το παρατσούκλι «Σατανάς» που το είχε υιοθετήσει τόσο ο ίδιος όσο και η υπόλοιπη βασιλική οικογένεια από τους αντιβενιζελικούς μετά τον Διχασμό¹⁶⁵.

Σταδιακά όμως, οι σχέσεις των δύο ανδρών άρχισαν να βελτιώνονται καθώς ο ήπιος και διαλλακτικός νεαρός βασιλιάς άρχισε να θαυμάζει τον πανίσχυρο

¹⁵⁹ *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 46 και Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1862-1917*, τ. 2, σ. 263

¹⁶⁰ *ΕτΚ*, αρ. φ. 99, 30.5.1917

¹⁶¹ Δ. Παπαδημητρίου, «Αλέξανδρος Α΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 25

¹⁶² *ΕτΚ*, αρ. φ. 102, 7.6.1917 και *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 46

¹⁶³ Σπ. Β. Μαρκεζίνης, «Αλέξανδρος» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 6 (1996), σ. 304

¹⁶⁴ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 83-85 και Μ. Στούκα, «Ο βασιλιάς Αλέξανδρος (1893-1920) και το μοιραίο δάγκωμα ενός πιθήκου», στην ιστοσελίδα: *Πρώτο Θέμα*, 31.3.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/stories/article/878030/o-vasilias-alexandros-1893-1920-kai-to-moiraio-dagoma-enos-pithikou>

¹⁶⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 86-87

Βενιζέλο και την πολιτική του, που είχε «τεράστια λαϊκή απήχηση» και τον καθιστούσε «απόλυτο κύριο του παιχνιδιού»¹⁶⁶. Ο Αλέξανδρος άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι η πολιτική του Βενιζέλου ήταν η μόνη ορθή που θα υπηρετούσε καθοριστικά τα εθνικά συμφέροντα της χώρας. Είχε ενστερνιστεί το όραμα της Μεγάλης ιδέας που του είχε μεταδώσει ο Εθνάρχης και είχε πεισθεί για το δίκαιό του -σε αντίθεση με τον πατέρα του- όταν προέβλεπε τη νίκη της Αντάντ.

Έτσι, η Ελλάδα στις 28 Ιουνίου 1917 εισήλθε στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ και την 9^η Ιανουαρίου 1918 κήρυξε γενική επιστράτευση, η οποία αναγγέλθηκε επίσημα στη Βουλή¹⁶⁷. Η συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο ενίσχυσε καθοριστικά την Αντάντ στα Βαλκάνια. Η μάχη στο Σκρα Ντι Λέγκεν στις 16/29 Μαΐου του 1918 θεωρείται η σημαντικότερη, ολοκληρωτική νίκη των ελληνικών δυνάμεων εναντίον της Βουλγαρίας, η οποία οδηγήθηκε σε ανακωχή τον Σεπτέμβριο του 1918¹⁶⁸. Η Τουρκία επίσης, σύμμαχος της Γερμανίας, υπέγραψε ανακωχή με την Αντάντ θέτοντας τέρμα στο μέτωπο της Βαλκανικής Χερσονήσου ενώ η Συνθήκη του Νεϊγύ το 1919 επισφράγισε τη νίκη της Ελλάδας στον πόλεμο αφού η Βουλγαρία παραιτήθηκε από τα κυριαρχικά της δικαιώματα στη Δυτική Θράκη. Με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών στις 28 Ιουλίου 1920 η Θράκη ενσωματώθηκε στην ελληνική επικράτεια και η Σμύρνη τέθηκε υπό ελληνική κατοχή για πέντε χρόνια. Το όραμα του Βενιζέλου για τη Μεγάλη Ελλάδα είχε πραγματοποιηθεί¹⁶⁹.

Εντωμεταξύ η εξόριστη βασιλική οικογένεια συνωμοτούσε εναντίον του Βενιζέλου και της ελληνικής επιστράτευσης προκαλώντας προβλήματα με πράκτορες και δολιοφθορές. Ο Αλέξανδρος όμως, διακρίνοντας την ομαλότητα στην πολιτική σκηνή της χώρας αποφάσισε να δείξει έμπρακτα την εμπιστοσύνη του στο πρόσωπο του Βενιζέλου¹⁷⁰. Έτσι, στη στάση της Λαμίας, τον Φεβρουάριο του 1918, κατά την οποία βασιλόφρονες στασίασαν εναντίον της κυβέρνησης σε καιρό πολέμου με

¹⁶⁶ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 87

¹⁶⁷ Δ. Καλογερόπουλος, *Γεώργιος Β΄ Ο άνθρωπος, ο Έλλην, Ο Βασιλεύς*, Αθήνα 1949, σ. 88

¹⁶⁸ *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 48 και Μ. Στούκα, «Ο βασιλιάς Αλέξανδρος (1893-1920) και το μοιραίο δάγκωμα ενός πιθήκου», στην ιστοσελίδα: *Πρώτο Θέμα*, 31.3.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/stories/article/878030/o-vasilias-alexandros-1893-1920-kai-to-moiraio-dagoma-enos-pithikou>, ημερομηνία προσπέλασης 28.3.2022

¹⁶⁹ Μ. Στούκα, «Ο βασιλιάς Αλέξανδρος (1893-1920) και το μοιραίο δάγκωμα ενός πιθήκου», στην ιστοσελίδα: *Πρώτο Θέμα*, 31.3.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/stories/article/878030/o-vasilias-alexandros-1893-1920-kai-to-moiraio-dagoma-enos-pithikou>, ημερομηνία προσπέλασης 28.3.2022

¹⁷⁰ «Μηχανή του Χρόνου- Αλέξανδρος και Ασπασία-Β Μέρος», στην ιστοσελίδα: *youtube*, διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=mA4ybzBupZ0>, ημερομηνία προσπέλασης 30.3.2022

εχθροπραξίες και ανταρσίες στον ελληνικό στρατό, ο Αλέξανδρος περιόδευσε στις στρατιωτικές μονάδες για να τις καθησυχάσει. Και στη συνέχεια, κάνοντας περιοδείες στις ακριτικές και εμπόλεμες περιοχές, προσπαθούσε να σταματήσει τις συνωμοσίες και τις εξεγέρσεις που εκδηλώνονταν σε διάφορες στρατιωτικές μονάδες¹⁷¹.

Ο Αλέξανδρος μετά το τέλος του πολέμου αναγνωρίζοντας τις υπηρεσίες που προσέφερε στην πατρίδα ο Βενιζέλος, μετά την επιστροφή του από το μέτωπο στις 25 Σεπτεμβρίου, τον παρασημοφόρησε με το ανώτατο παράσημο του Μεγαλόσταυρου του Γεωργίου¹⁷².

Η καθοριστική αυτή μεταστροφή στις σχέσεις των δύο ανδρών οφείλεται σε δύο γεγονότα, στη νίκη των Συμμάχων με τους οποίους είχε ταχθεί η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και «στην προσωπική ιστορία του Αλέξανδρου και της Ασπασίας Μάνου» καθώς ο Αλέξανδρος βρήκε στο πρόσωπο του Βενιζέλου έναν απρόσμενο σύμμαχο¹⁷³.

Ο νεαρός βασιλιάς διατηρούσε από καιρό δεσμό με την κόρη του επίλαρχου Πέτρου Μάνου, ίππαρχου των ανακτόρων, μια εξαιρετική καλλονή, η οποία είχε συγκινήσει τον Αλέξανδρο πολύ καιρό πριν γίνει βασιλιάς. Η σχέση τους ήταν απαγορευμένη καθώς εκείνη ήταν «κοινή θνητή» και η βασιλική οικογένεια αντιδρούσε σε αυτήν τη σχέση που προκαλούσε σάλο στον πολιτικό κόσμο¹⁷⁴. Ο Αλέξανδρος, «κόντρα στα πολιτικά ήθη και τις επιταγές της θέσης του», ζούσε το ειδύλλιό του με την Ασπασία Μάνου ενώ ο Βενιζέλος είχε διακρίνει στην αδυναμία του προς αυτήν μια ευκαιρία για να πάρει τον Αλέξανδρο με το μέρος του.

Ο Βενιζέλος αρχικά είχε επιδιώξει τον γάμο του Αλέξανδρου με την πριγκίπισσα Μαίρη, κόρη του Γεωργίου Ε΄ βασιλιά της Αγγλίας, χωρίς αποτέλεσμα. Στη συνέχεια, «βρήκε με το ιδιοφυές μυαλό του μια σολομώντεια λύση. Ο Αλέξανδρος θα διατηρούσε την Ασπασία Μάνου ως νόμιμη σύζυγό του χωρίς όμως ποτέ αυτή να γίνει βασίλισσα ενώ τα παιδιά τους θα είχαν το δικαίωμα της διαδοχής στον θρόνο της Ελλάδος»¹⁷⁵.

Τον Νοέμβριο του 1919, ο Αλέξανδρος τέλεσε μυστικό μοργανατικό γάμο με την Ασπασία Μάνου, παρουσία του μοναδικού προσωπικού του φίλου και

¹⁷¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 90-91 και *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 50

¹⁷² Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 92-94

¹⁷³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 95

¹⁷⁴ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, 95 και Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Αλέξανδρος» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 6 (1996), σ. 304

¹⁷⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 95

βιογράφου του Χρ. Ζαλοκώστα, και ο γάμος αυτός παρέμεινε μυστικός έως τον Μάιο του 1920 που τον ανακοίνωσε ο ίδιος ο βασιλιάς¹⁷⁶. Ο Βενιζέλος είχε απαγορεύσει να διαρρεύσει στον τύπο η σχέση αυτή όταν μάλιστα ο γάμος δεν είχε γνωστοποιηθεί και ως εκ τούτου το ζευγάρι διέμενε χωριστά.

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1920, κατά τη διάρκεια ενός περίπατου στο βασιλικό κτήμα στο Τατόι, κάτω από ανεξιχνίαστες συνθήκες, το λυκόσκυλο του Αλέξανδρου ενεπλάκη σε καυγά με έναν από τους πιθήκους του Στουρμ, του Γερμανού φύλακα του βασιλικού κτήματος. Ο νεαρός βασιλιάς, στην προσπάθειά του να χωρίσει τα δύο ζώα, δέχτηκε επίθεση από τον Μόρις, έναν δεύτερο, αρσενικό πίθηκο, το ταίρι του πρώτου, που τον δάγκωσε στο πόδι και το χέρι. Αρχικά, το τραύμα θεωρήθηκε επιπόλαιο και δεν ανησύχησε ιδιαίτερα τους γιατρούς.

Καθώς όμως οι μέρες περνούσαν, η υγεία του βασιλιά κλονιζόταν, ο βασιλιάς παρουσίασε υψηλό πυρετό, το τραύμα μολύνθηκε από στρεπτόκοκκο που τελικώς του προκάλεσε σηψαιμία. Παρότι κλήθηκαν από τον ίδιο τον Βενιζέλο οι καλύτεροι γιατροί στο Τατόι, ανάμεσά τους και ο παγκοσμίου φήμης Γάλλος γιατρός Βιντάλ, και ο Γάλλος χειρουργός καθηγητής Ντελμπέ¹⁷⁷, δεν μπόρεσαν να τον θεραπεύσουν, με αποτέλεσμα ο Αλέξανδρος να αφήσει την τελευταία του πνοή στις 12 Οκτωβρίου 1920, σε ηλικία μόλις 27 ετών. Λίγη ώρα μετά τον θάνατό του, ο οδηγός του Αλέξανδρου αυτοκτόνησε, ενώ και ο φύλακας και οινοποιός του βασιλικού κτήματος, Στουρμ που θεώρησε τον εαυτό του υπεύθυνο για το δάγκωμα του πιθήκου, έπεσε σε κατάθλιψη και πέθανε ύστερα από λίγες ημέρες¹⁷⁸.

Η κυβέρνηση εξέδωσε διάγγελμα για τον θάνατο του βασιλιά εκφράζοντας την οδύνη της, ιδιαίτερα λόγω του νεαρού της ηλικίας του, και ο Βενιζέλος κάλεσε τη βουλή η οποία, παρόλο που είχε διαλυθεί λόγω των επερχόμενων εκλογών της 1^{ης}/14^{ης} Νοεμβρίου 1920, εξέλεξε αντιβασιλιά τον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη

¹⁷⁶ Μ. Στούκα, «Ο βασιλιάς Αλέξανδρος (1893-1920) και το μοιραίο δάγκωμα ενός πιθήκου», στην ιστοσελίδα: *Πρώτο Θέμα*, 31.3.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/stories/article/878030/o-vasilias-alexandros-1893-1920-kai-to-moiraio-dagoma-enos-pithikou> και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 96

¹⁷⁷ *Έθνος*, αρ. φ. 2386, 29.9.1920

¹⁷⁸ Μ. Στούκα, «Ο βασιλιάς Αλέξανδρος (1893-1920) και το μοιραίο δάγκωμα ενός πιθήκου», στην ιστοσελίδα: *Πρώτο Θέμα*, 31.3.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/stories/article/878030/o-vasilias-alexandros-1893-1920-kai-to-moiraio-dagoma-enos-pithikou>, ημερομηνία προσπέλασης 28.3.2022 και βλ. λήμμα σύνταξης «Αλέξανδρος Α΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/100>, ημερομηνία προσπέλασης 28.3.2022 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 96,

στις 15/28 Οκτωβρίου 1920¹⁷⁹. Σε κανένα μέλος της βασιλικής οικογένειας δεν επιτράπη να παραστεί στην κηδεία, εκτός από τη γιαγιά του, τη βασίλισσα Όλγα. Η κηδεία πραγματοποιήθηκε λίγες μέρες αργότερα στη Μητρόπολη Αθηνών¹⁸⁰.

Από τον γάμο αυτόν γεννήθηκε στις 25 Μαΐου 1921 η πριγκίπισσα Αλεξάνδρα, η οποία γεννήθηκε πέντε περίπου μήνες μετά τον θάνατο του πατέρα της και ο Αλέξανδρος δεν είχε την ευκαιρία να τη γνωρίσει¹⁸¹. Η πριγκίπισσα Αλεξάνδρα παντρεύτηκε το 1944 στο Λονδίνο τον τελευταίο βασιλιά της Γιουγκοσλαβίας Πέτρο Β΄ Καραγεώργεβιτς και απέκτησε έναν γιο, τον πρίγκιπα διάδοχο Αλέξανδρο Β΄ Καραγεώργεβιτς¹⁸².

Πολλά ωστόσο έχουν λεχθεί για τον θάνατο του Αλέξανδρου. Μια μερίδα του αντιπολιτευόμενου Τύπου κατηγορήσε ανοιχτά τον Βενιζέλο για τη δολοφονία του νεαρού βασιλιά, άλλοι μίλησαν για εγκληματική αμέλεια και αδικαιολόγητη καθυστέρηση στην περίθαλψή του και άλλοι ακόμα και για πιθανή ανάμιξη της εξόριστης βασιλικής οικογένειας, με στόχο να διευκολυνθεί η επάνοδος του Κωνσταντίνου στον θρόνο. Τίποτε από αυτά δεν έχει αποδειχθεί¹⁸³.

Η συνέχεια της είναι γνωστή. Ο Βενιζέλος δύο μέρες ύστερα από την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, η οποία υλοποίησε τα όνειρα εκατοντάδων ετών, έπεσε θύμα δολοφονικής απόπειρας στον σιδηροδρομικό σταθμό της Λυών στο Παρίσι από δύο βασιλόφρονες απότακτους αξιωματικούς, τον υποπλοίαρχο Απ. Τσερέπη και τον υπολοχαγό Γ. Κυριάκη. Η είδηση της απόπειρας δολοφονίας εναντίον του Βενιζέλου προκάλεσε βίαια επεισόδια στην Αθήνα με αποκορύφωμα τη δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη, αντίπαλου του Βενιζέλου. Το γεγονός αυτό καταδίκασε ο ίδιος ο Εθνάρχης ενώ βρισκόταν νοσηλευόμενος στο Παρίσι. Η χώρα βυθίστηκε σε εσωτερική πολιτική κρίση. Ο Βενιζέλος στη συνέχεια, ηττήθηκε στις εκλογές που προκηρύχθηκαν και ο Κωνσταντίνος επανήλθε στον θρόνο, η βασιλεία του οποίου οδήγησε μοιραία στην Μικρασιατική Καταστροφή. Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Μ. Μελετόπουλου για τον Αλέξανδρο σε μια προσπάθεια αποτίμησης της σύντομης βασιλείας του: «Η βασιλεία του Αλέξανδρου υπήρξε η μοναδική

¹⁷⁹ *ΕτΚ*, αρ. φ. 235, 12.10.1920

¹⁸⁰ βλ. λήμμα σύνταξης «Σαν Σήμερα/Το δάγκωμα της μαϊμούς», στην ιστοσελίδα: *lifo*, διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/san-simera/dagkoma-tis-maimoys>, ημερομηνία προσπέλασης 28.3.2022

¹⁸¹ Δ. Παπαδημητρίου, «Αλέξανδρος Α΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 27

¹⁸² Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 98

¹⁸³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 97-98

ευκαιρία να ελληνοποιηθεί η δυναστεία και να συμφιλιωθούν οι δύο πλευρές του Εθνικού Διχασμού, η οποία όμως χάθηκε με τον πρόωρο θάνατό του»¹⁸⁴.

---

¹⁸⁴ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 97-98

Ε΄ Κεφάλαιο

Γεώργιος Β΄(1890-1947)

Ο Γεώργιος Β΄ ήταν βασιλιάς των Ελλήνων από τον Σεπτέμβριο του 1922 έως τον Οκτώβριο του 1923, από τον Νοέμβριο του 1935 έως τον Μάιο του 1941 και από τον Σεπτέμβριο του 1946 έως τον θάνατό του, τον Απρίλιο του 1947. Επίσης διετέλεσε και πρωθυπουργός κατά το διάστημα από τις 19 έως τις 22 Απριλίου 1941. Ο Γεώργιος Β΄, πρωτότοκος γιος του τότε πρίγκιπα - διαδόχου Κωνσταντίνου Α΄ και της βασίλισσας Σοφίας, γεννήθηκε στο Τατόι στις 7/20 Ιουλίου 1890 και τέθηκε πρώτος στη σειρά διαδοχής για τον ελληνικό θρόνο μετά τον πατέρα του¹⁸⁵.

Κατά τα παιδικά του χρόνια είχε δασκάλους τους Γερμανούς Σίντλερ και Χένινγκ¹⁸⁶. Αποφοίτησε το 1909 από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων ως υπολοχαγός και πήγε για μετεκπαίδευση στη Γερμανική Στρατιωτική Ακαδημία στο Βερολίνο έως τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, το 1912. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα στάθηκε στο πλευρό του διαδόχου, αρχιστράτηγου πατέρα του, συνοδεύοντάς τον ως υπασπιστής στις επιχειρήσεις της Μακεδονίας, της Ηπείρου καθώς και στους Βαλκανικούς πολέμους¹⁸⁷.

Μετά τη δολοφονία του παππού του Γεωργίου Α΄, τον Μάρτιο του 1913 στη Θεσσαλονίκη, έγινε βασιλιάς ο πατέρας του Κωνσταντίνος Α΄ και ο ίδιος διάδοχος του θρόνου. Μετά την έξωση του πατέρα του εξαιτίας του εθνικού διχασμού (29 Μαΐου/11 Ιουνίου 1917) υπερκεράστηκε στη διαδοχή του θρόνου από τον δευτερότοκο αδελφό του Αλέξανδρο, επειδή ο ίδιος θεωρήθηκε Γερμανόφιλος, λόγω της μετεκπαίδευσής του στο Βερολίνο, και οδηγήθηκε στην εξορία μαζί με τον πατέρα του και την υπόλοιπη βασιλική οικογένεια. Κατά την παραμονή του στην εξορία αρραβωνιάστηκε την πριγκίπισσα της Ρουμανίας Ελισάβετ, κόρη του βασιλιά Φερδινάνδου και της βασίλισσας Μαρίας¹⁸⁸.

Ύστερα από τον θάνατο του Αλέξανδρου ο Βενιζέλος διέπραξε το ατόπημα, όπως άλλωστε παραδέχθηκε μεταγενέστερα, να καλέσει στη διαδοχή τον νεώτερο γιο του Κωνσταντίνου, τον πρίγκιπα Παύλο αντί του διαδόχου Γεωργίου Β΄, ενέργεια που θα τερμάτιζε τον διχασμό και θα αποκαθιστούσε την εθνική ενότητα. Έτσι ο

¹⁸⁵ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Γεώργιος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 17 (1996), σ. 147 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 99-100

¹⁸⁶ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 28

¹⁸⁷ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γεώργιος Β΄», στο: *ΠΒΛ*, τ. 3, (1985), σ. 26

¹⁸⁸ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Γεώργιος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 17 (1996), σ. 147

Γεώργιος Β΄ επέστρεψε στην Ελλάδα μαζί με τη βασιλική οικογένεια ύστερα από το δημοψήφισμα της 22^{ας} Νοεμβρίου/5^{ης} Δεκεμβρίου 1920 που απέβη υπέρ της επιστροφής του πατέρα του Κωνσταντίνου¹⁸⁹.

Στις 14/27 Φεβρουαρίου 1921 τέλεσε τους γάμους του στη Ρουμανία με την πριγκίπισσα Ελισάβετ, που είχε οργανώσει ο ίδιος ο Εθνάρχης, αλλά ο γάμος του δεν κατάφερε να ευημερήσει και να καρποφορήσει και διαλύθηκε και τυπικά τον Ιούλιο του 1935¹⁹⁰.

Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου, ακολούθησε τον πατέρα του στην εκστρατεία του ελληνικού στρατού ως τον Σαγγάριο με τον βαθμό του συνταγματάρχη, παρακολουθώντας από κοντά τις επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού. Ύστερα όμως από τις συγκλονιστικές διαστάσεις της Μικρασιατικής Καταστροφής και το ξέσπασμα του κινήματος της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 1922 του στρατού και του ναυτικού, με πρωτεργάτες τον Ν. Πλαστήρα, τον Στ. Γονατά και τον αντιπλοίαρχο Δ. Φωκά, που απαίτησαν την οριστική καθαίρεση του Κωνσταντίνου Α΄, στέφθηκε βασιλιάς και ορκίστηκε- παρουσία του πατέρα του- στις 14/27 Σεπτεμβρίου 1922 μέσα σε «ατμόσφαιρα πένθους και καχυποψίας»¹⁹¹. Δύο ημέρες αργότερα, ο Γεώργιος Β΄ αποχαιρέτησε την οικογένειά του και τον πατέρα του, τον οποίο δεν ξαναείδε ποτέ ζωντανό, αφού πέθανε αιφνιδίως, λίγους μήνες αργότερα (29 Δεκεμβρίου/11 Ιανουαρίου 1923) στο Παλέρμο της Ιταλίας. Από την οικογένειά του μόνο ο μικρότερος αδελφός του, ο διάδοχος Παύλος παρέμεινε μαζί του¹⁹².

Η πρώτη περίοδος της βασιλείας του Γεωργίου Β΄ υπήρξε δραματική αλλά και εξαιρετικά βραχύβια, αφού διήρκεσε για 14 περίπου μήνες (Σεπτέμβριος 1922-Οκτώβριος 1923)¹⁹³. Αλλά και κατά την περίοδο αυτή της βασιλείας του υπήρξε εντελώς ανίσχυρος έναντι των επαναστατών, «αναγκασμένος να παρακολουθεί ως θεατής τις εξελίξεις», αφού κυβερνούσε η Επαναστατική Επιτροπή και οι βενιζελικοί στρατηγοί¹⁹⁴. Η γενική κατακραυγή εναντίον της δυναστείας διαρκώς μεγάλωνε καθώς θεωρήθηκε η κύρια υπεύθυνη για την καταστροφή της Ιωνίας όχι μόνο από βενιζελικούς και από τους πρόσφυγες, αλλά και από κορυφαίες αντιβενιζελικές προσωπικότητες. Ο Γεώργιος Β΄ αναγκάστηκε να υπογράψει το διάταγμα για την

¹⁸⁹ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Γεώργιος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 17 (1996), σ. 147

¹⁹⁰ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γεώργιος Β΄», στο: *ΠΒΛ*, τ. 3, (1985), σ. 26

¹⁹¹ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γεώργιος Β΄», στο: *ΠΒΛ*, τ. 3, (1985), σ. 26

¹⁹² Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Γεώργιος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 17 (1996), σ. 147

¹⁹³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεότερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 99-100

¹⁹⁴ Μ. Σαμπατακάκη, «Η Μοναρχία στην Ελλάδα. Η εξέλιξη ενός αμφιλεγόμενου θεσμού», στο: *16 Παγκόσμια Ιστορία*, Δεκέμβριος 2008, σ. 38-39

«εκτέλεση των έξι» που αποτέλεσε την υπέρτατη δοκιμασία γι' αυτόν διότι οι έξι αυτοί ηγέτες της Δεξιάς παράταξης (Ν. Στράτος, Δ. Γούναρης, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Ν. Θεοτόκης, Γ. Χατζηανέστης, Γ. Μπαλτατζής,) υπήρξαν στενοί και αφοσιωμένοι στον πατέρα του¹⁹⁵.

«Κατά παράδοση και ειρωνική συγκυρία», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μ. Μελετόπουλος, η μόνη ελπίδα του βασιλιά για τη σωτηρία του θρόνου μέσα στο γενικό κλίμα εναντίον της δυναστείας υπήρξε ο Βενιζέλος. Ο βασιλιάς, γνωρίζοντας τις πολιτειακές πεποιθήσεις του Εθνάρχη, θεωρούσε ότι η επιστροφή του θα διέσωζε και πάλι τον θρόνο και θα κατεύναζε τα πνεύματα¹⁹⁶.

Στις 22 Οκτωβρίου 1923 ξέσπασε το αντεπαναστατικό στρατιωτικό κίνημα των Γαργαλίδη-Λεοναρδόπουλου-Ζήρα με στόχο την ανατροπή του επαναστατικού καθεστώτος, το οποίο όμως απέτυχε, παρατείνοντας την πολιτική ανωμαλία. Η ανάμιξη ωστόσο σε αυτό δύο υπασπιστών του Γεωργίου Β' οδήγησε στο να κατηγορηθεί ο ίδιος από την κοινή γνώμη και από πολλούς αξιωματικούς ότι υπέθαλψε το κίνημα¹⁹⁷.

Οι εκλογές της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1923 για την ανάδειξη της Δ' Συντακτικής Συνέλευσης, από τις οποίες απείχε η αντιβενιζελική παράταξη, έγιναν σε κλίμα έντασης. Το κόμμα των φιλελευθέρων, με δεδομένη την αποχή των φιλοβασιλικών δυνάμεων, κέρδισε 250 έδρες, όταν η Δημοκρατική Ένωση από κοινού με τους Δημοκρατικούς Φιλελεύθερους συγκέντρωσαν 120 έδρες¹⁹⁸. Τρεις ημέρες αργότερα, στις 19 Δεκεμβρίου 1923, μετά τη δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων, ο Γεώργιος Β' «υπό το βάρος των εξελίξεων», αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ελλάδα «υπό μορφήν αδείας» μαζί με τη σύζυγό του Ελισάβετ, έως την οριστική λήξη του πολιτειακού ζητήματος για το οποίο θα αποφαινόταν η Δ' Συντακτική Συνέλευση¹⁹⁹. Στην ομιλία του στη Βουλή ο Γεώργιος Β' υπογράμμισε ότι απομακρυνόταν προσωρινά από τον θρόνο. Την ίδια ημέρα στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιευόταν η απόφαση της Επαναστάσεως για τον διορισμό της αντιβασιλείας στον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη²⁰⁰.

¹⁹⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 103-104

¹⁹⁶ Μελ. Μελετόπουλος, «Γεώργιος Β'», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 28 και Μ. Σαμπατακάκη, «Η Μοναρχία στην Ελλάδα. Η εξέλιξη ενός αμφιλεγόμενου θεσμού», στο: *16 Παγκόσμια Ιστορία*, Δεκέμβριος 2008, σ. 40

¹⁹⁷ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 214 και Βλ. λήμμα σύνταξης «Γεώργιος Β'», στο: *ΠΒΑ*, τ. 3, (1985), σ. 26

¹⁹⁸ Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1917-1940*, τ. 3, σ. 81

¹⁹⁹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 214

²⁰⁰ *ΕτΚ*, αρ. φ. 35830, 19.12. 1923

Την 25^η Μαρτίου 1924, με ψήφισμα της Δ΄ Συντακτικής Συνέλευσης ανακηρύχθηκε η Αβασίλευτη Δημοκρατία και η έκπτωση της δυναστείας ενώ η επικύρωση του ψηφίσματος τέθηκε σε δημοψήφισμα την 13^η Απριλίου 1924. Παρά τον τεράστιο αγώνα των φιλομοναρχικών κύκλων για την παλινόρθωση του Γεωργίου και τον έντονο φανατισμό που καλλιέργησαν, ο λαός αποδοκίμασε πανηγυρικά τη δυναστεία και ενέκρινε το ψήφισμα με ποσοστό 70%. Πρώτος πρόεδρος της δημοκρατίας εκλέχθηκε ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης²⁰¹.

Έτσι, εξήντα χρόνια περίπου μετά την έξωση των Βίτελσμπαχ και η δυναστεία των Γλύξμπουργκ ακολούθησε τον ίδιο δρόμο, της εξορίας. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ωστόσο ουδέποτε αναγνώρισε ο Γεώργιος από το εξωτερικό που βρισκόταν και το χαρακτήρισε προϊόν βίας της επαναστατικής κυβέρνησης ενώ ο εγκυρότερος ιστορικός του Μεσοπολέμου, ο Γρ. Δαφνής χαρακτήρισε το δημοψήφισμα «γνήσιο» και το αποτέλεσμα «αδιάβλητο». Την άποψη του ωστόσο αυτή ενστερνίζεται και η πλειονότητα των ιστορικών²⁰².

Τα πρώτα χρόνια της δωδεκάχρονης εξορίας του, ο Γεώργιος τα πέρασε στο Βουκουρέστι καθώς η σύζυγός του Ελισάβετ ήταν αδελφή του βασιλιά της Ρουμανίας. Μετά όμως από την ψυχρότητα που επακολούθησε στις σχέσεις τους, ο Γεώργιος εγκαταστάθηκε οριστικά στο Λονδίνο το 1931, ενώ το διαζύγιο εκδόθηκε τρία χρόνια αργότερα. Εκεί «έζησε την κοσμοπολίτικη ζωή της ξεριζωμένης αριστοκρατίας», απέκτησε φίλους, συνήψε σχέσεις με τη βασιλική οικογένεια, έκανε κρουαζιέρες και κυνήγια τίγρεων στην Ινδία και έζησε αισθηματικές περιπέτειες²⁰³. Και αγάπησε τόσο πολύ την Αλβιόνα ώστε ο βιογράφος του Π. Πιπινέλης αναφέρει ότι «η αγάπη του αυτή κατέστη ένα από τα κυριότερα στοιχεία του χαρακτήρα του»²⁰⁴.

Κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού του στην Ινδία το 1934, που τότε ήταν βρετανική αποικία, γνώρισε την Τζόις Μπρίτεντζον, η οποία έμελλε να γίνει η ανεπίσημη ερωμένη του έως το τέλος της ζωής του. Ωστόσο ο Γεώργιος με μεγάλη διακριτικότητα και χωρίς ποτέ να προκαλέσει σκάνδαλο μετά την παλινόρθωση του 1935, σπάνια έφερνε την Τζόις στην Ελλάδα, κυρίως στο ανάκτορο της Κέρκυρας,

²⁰¹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 217

²⁰² Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 122

²⁰³ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γεώργιος Β΄», στο: *ΠΒΛ*, τ. 3, (1985), σ. 26

²⁰⁴ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 30

ενώ ο ίδιος επισκεπτόταν μία φορά τον χρόνο την Αγγλία προκειμένου να τη συναντήσει²⁰⁵.

Ωστόσο, στο διάστημα αυτό της εξορίας του ο έκπτωτος βασιλιάς Γεώργιος Β΄ δεν έμεινε αδρανής. Διαμόρφωσε ένα είδος πολιτικής φυσιογνωμίας και απέκτησε ερείσματα στις βασιλικές αυλές της Ευρώπης. Επίσης, από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 διάφορες φιλοβασιλικές οργανώσεις όπως η «Εθνική Νεολαία Ελλάδος», η «Εθνική Πολιτική Εταιρεία», η «Βασιλική Φοιτητική Ένωση» η «Ένωση Βασιλοφρόνων» και η «Πανελλήνια Οργάνωση Βασιλοφρόνων Επιστράτων» δούλευαν οργανωμένα για να επαναφέρουν στο προσκήνιο το πολιτειακό ζήτημα και για την επάνοδο της δυναστείας των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα ενώ «παράλληλα λειτουργούσε ένα κυρίαρχο μυστικό δίκτυο φιλομοναρχικών παραγόντων με επικεφαλής τον Π. Πιπινέλη, τον Αθ. Φύλιωνα, τον Δημ. Λεβίδη, τον Κ. Κοτζιά και τον αρχηγό της μυστικής αστυνομίας Τόμσον». Και ο Γεώργιος Β΄ είχε κατανοήσει πια ότι μόνο η Αγγλία θα μπορούσε να τον αποκαταστήσει στον θρόνο και επομένως δεν έπρεπε να διαπράξει τα λάθη του πατέρα του «παίζοντας και με άλλους προστάτες»²⁰⁶.

Τελικά, η μεσοπολεμική δημοκρατία κατέρρευσε το 1935 έπειτα από αδιάπιστα πραξικοπήματα, δικτατορίες και κινήματα. Το απροετοίμαστο και αψυχολόγητο κίνημα της 1^{ης} Μαρτίου 1935 που οργάνωσε ο Βενιζέλος και αποσκοπούσε στην κατοχύρωση της Δημοκρατίας κατέληξε σε αποτυχία, στη φυγή του Βενιζέλου στο Παρίσι, όπου και πέθανε έναν χρόνο αργότερα και σε ποινικές διώξεις, εκτελέσεις και εκκαθαρίσεις στον κρατικό μηχανισμό των βενιζελικών στοιχείων από την κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος²⁰⁷. Θα μπορούσε «να αποκαλέσει κανείς το κίνημα του Μαρτίου 1935 μικρό εμφύλιο πόλεμο» αναφέρει χαρακτηριστικά ο Μ. Μελετόπουλος²⁰⁸. Η αποτυχία του κινήματος και οι συνέπειές του έδωσαν το τελειωτικό χτύπημα στην οποιαδήποτε προσπάθεια των Βενιζελικών να αποφύγουν την παλινόρθωση. Οι εκλογές που διενεργήθηκαν στις 9 Ιουνίου 1935 με την αποχή των βενιζελικών άνοιξαν τον δρόμο για την ανακίνηση του καθεστωτικού και τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος (όπως και το 1920)²⁰⁹.

²⁰⁵ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 30

²⁰⁶ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 218-219

²⁰⁷ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 30

²⁰⁸ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 126

²⁰⁹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 219

Ο ανεπαρκής, μετριοπαθής πρωθυπουργός Π. Τσαλδάρης παραμερίστηκε από τα ακραία στρατοκρατικά στοιχεία της άκρας Δεξιάς και ο ηγέτης τους Γ. Κονδύλης, υπουργός των Στρατιωτικών της κυβέρνησης Τσαλδάρη, πρωτοστάτησε στην παλινόρθωση της βασιλείας, οργανώνοντας μαζί με τον υποστράτηγο Α. Παπάγο, τον πτέραρχο Γ. Ρέππα και τον υποναύαρχο Δ. Οικονόμου το κίνημα της 10^{ης} Οκτωβρίου 1935. Με το κίνημα αυτό οι πραξικοπηματίες ανέτρεψαν τον ίδιο τον πρωθυπουργό και ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της χώρας, κατάργησαν το πολίτευμα της αβασίλευτης δημοκρατίας και επανέφεραν προσωρινά σε ισχύ το Σύνταγμα του 1911, όρισαν την 3^η Νοεμβρίου ως τη μέρα διεξαγωγής δημοψηφίσματος για το πολιτειακό ζήτημα ενώ ο Γ. Κονδύλης αυτοδιορίστηκε αντιβασιλιάς²¹⁰.

Η χούντα του Κονδύλη προχώρησε σε «συλλήψεις, εκτοπίσεις, τρομοκρατία» εναντίον των δημοκρατικών ενώ συγχρόνως απαγόρευσε κάθε δραστηριότητά τους²¹¹. Υπό αυτές τις συνθήκες το δημοψήφισμα που διεξήχθη στις 3 Νοεμβρίου με αποχή της βενιζελικής παράταξης ήταν το πλέον νόθο της νεότερης ελληνικής ιστορίας, διεξήχθη σε καθεστώς καταστολής και τρομοκρατίας ενώ «δε λήφθηκε ούτε η στοιχειώδης πρόνοια να φανεί η αποχή των δημοκρατικών, που σύμφωνα με αξιόπιστες μαρτυρίες ήταν σημαντική»²¹².

Η νοθεία εξάλλου ήταν ο μόνος τρόπος για να επιστρέψει ο Γεώργιος Β΄ στον θρόνο καθώς είχε να αντιμετωπίσει όχι μόνο τους βενιζελικούς αλλά και την αριστερά, στην ουσία περισσότερο από τον μισό ελληνικό λαό. Αλλά ακόμη και παλαιοί φιλοβασιλικοί δε συμπαθούσαν τον Γεώργιο Β΄ αφού τον θεωρούσαν υπεύθυνο για την εκτέλεση των έξι ιστορικών ηγετών της δεξιάς παράταξης που τώρα είχαν αναχθεί σε σύμβολα²¹³. Αλλά και ως προσωπικότητα ο Γεώργιος δεν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής και δεν συγκινούσε τα πλήθη όπως ο πατέρας του²¹⁴. Το αποτέλεσμα του φαιδρού δημοψηφίσματος δεν αναγνωρίστηκε από τους δημοκρατικούς, εντούτοις έδωσε το έρεισμα στον Γεώργιο να επιστρέψει στον θρόνο, ο οποίος απαιτούσε τη λαϊκή συναίνεση για να το κάνει²¹⁵. Αυτό όμως που πρέπει να υπογραμμισθεί είναι ότι οι πολιτειακές αυτές μεταβολές σε μια μεσοπολεμική Ελλάδα φανέρωναν τη βαθύτατη κρίση την οποία περνούσαν οι δημοκρατικοί θεσμοί στη χώρα, στην οποία το πολίτευμα δεν ήταν πια «το θεσμικό πλαίσιο για τη

²¹⁰ *ΕτΚ*, αρ. φ. 456, 10.10.1935 και *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 369-370

²¹¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 142

²¹² *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 372

²¹³ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 30

²¹⁴ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 127

²¹⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 143

λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών αλλά μέσο επιβολής και επικράτησης μιας παράταξης»²¹⁶.

Ο Γεώργιος καθώς ετοιμαζόταν να γυρίσει στην Ελλάδα εμφορούνταν από ένα περίεργο κράμα από αντιφατικά συναισθήματα. Έγραφε χαρακτηριστικά: «Αισθάνομαι ότι είναι καθήκον μου να βοηθήσω αυτόν τον ατυχή λαόν και αν είναι δυνατόν να εμποδίσω περαιτέρω αιματοχυσίαν. Αισθάνομαι ότι εγκαταλείπω διά την ιδικήν του ευτυχίαν το παν-φίλους, ελευθερίαν, προσωπικήν ζωή, το προσφιλές μου γηραιόν Λονδίνον. Αγνώω πώς θα κατορθώσω να ανταποκριθώ εις το υπεράνθρωπον τούτο έργον, το οποίον με καταθλίβει. Αλλά είμαι πεπεισμένος ότι έχω χρέος και καθήκον να το επιχειρήσω (...)»²¹⁷.

Στις 25 Νοεμβρίου 1935 ο Γεώργιος έφθασε στο Φάληρο με το πολεμικό πλοίο «Έλλη» συνοδευόμενος από τον αδερφό του, διάδοχο Παύλο. Στο διάγγελμα που του παρέδωσε ο Γ. Κονδύλης απάλειψε κάθε φράση που θα τον εξέθετε στους Βενιζελικούς ή θα τον παρουσίαζε ως υπερασπιστή των έργων της κυβέρνησης Κονδύλη ενώ αντικατέστησε τη φράση «της κυβερνήσεώς μου» από τη φράση «των κυβερνήσεών μου» υπογραμμίζοντας ότι η τότε κυβέρνηση δεν θα ήταν η μοναδική. Επίσης, υποσχέθηκε στον λαό «να παραδόσει στο παρελθόν τη λήθη και να εξασφαλίσει ισότητα και δικαιοσύνη δι' όλους»²¹⁸. «Η δεύτερη περίοδος της βασιλείας του Γεωργίου Β' είχε αρχίσει»²¹⁹.

Ο Γεώργιος ξεκίνησε τη νέα αυτή περίοδο της βασιλείας του ασκώντας πραγματικά βασιλική εξουσία με δημοκρατικό και ευφυή τρόπο²²⁰. Στόχος του ήταν να συμφιλιώσει τις αντιμαχόμενες πολιτικές παρατάξεις και να προασπίσει την ομαλή κοινοβουλευτική λειτουργία. Η πρώτη του ενέργεια λοιπόν ήταν να ζητήσει την έκδοση διατάγματος γενικής αμνηστίας που θα εξασφάλιζε τη λήθη του παρελθόντος. Όταν ο Γ. Κονδύλης πρόβαλλε αντιρρήσεις στην έκδοσή του, προτίμησε να κάνει αποδεκτή την παραίτησή του και να αναθέσει τον σχηματισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης στον καθηγητή Κ. Δεμερτζή. Ακολούθως προκήρυξε εκλογές με απλή αναλογική για τις 26 Ιανουαρίου 1936²²¹.

²¹⁶ *ΙΕΕ*, τ. 15 (1978), σ. 369-372

²¹⁷ Α. Μέγκου, «25 Νοεμβρίου 1935: Παλινόρθωση και επιστροφή Βασιλιά Γεωργίου Β'», στην ιστοσελίδα *The Royal Chronicles*, 01.04.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/palinorthosi-kai-epistrofi-vassilia-georgiou-b-1935>, ημερομηνία προσπέλασης: 9.4.2022

²¹⁸ *ΕτΚ*, αρ. φ. 602, 25.11.1935

²¹⁹ Γρ. Δαφνής, *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων*, Αθήνα 1997, τ. 3, σ. 807

²²⁰ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Γεώργιος Β'» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 17 (1996), σ. 149

²²¹ Γρ. Δαφνής, *ό. π.*, τ. 3, σ. 811-814

Στις εκλογές ωστόσο, κανένα κόμμα δεν κατάφερε να κερδίσει την απόλυτη πλειοψηφία και οι απόπειρες για σχηματισμό κυβέρνησης, ακόμα και κυβέρνησης συνεργασίας, έπεσαν στο κενό, παρά τις προσπάθειές του. Τα κόμματα, ανίκανα να σχηματίσουν κυβέρνηση, αυτοκτονούσαν και η ευθύνη των πολιτικών αρχηγών ήταν τεράστια. Στο μεταξύ, ενώ οι ατέρμονες διαπραγματεύσεις μεταξύ των πολιτικών αρχηγών συνεχίζονταν, ο πρωθυπουργός Κ. Δεμερτζής πέθανε τον Απρίλιο και ο Γεώργιος αιφνίδια διόρισε πρωθυπουργό τον Ι. Μεταξά. Και «οι περιορισμένες αντιδράσεις του πολιτικού κόσμου δεν εμπόδισαν τον Μεταξά να λάβει πανηγυρικά ψήφο εμπιστοσύνης στις 16 Απριλίου 1936 ενώ η ανεξήγητη νομιμοποιητική στάση του Βενιζέλου απέναντί του λειτούργησε θετικά τόσο για τον ίδιο όσο και για το στέμμα»²²².

Το πολιτικό σκηνικό άλλαξε μετά τον θάνατο του Ελ. Βενιζέλου στο Παρίσι αλλά και των αντιπάλων του Π. Τσαλδάρη και Γ. Κονδύλη και ο Μεταξάς έμεινε πλέον χωρίς αντίπαλο. Έτσι, την 4^η Αυγούστου 1936 «ο Γεώργιος παραβιάζοντας τους όρκους του στο κοινοβουλευτικό πολίτευμα, στο Σύνταγμα και τη Δημοκρατία, υπέγραψε την αναστολή των άρθρων του Συντάγματος και εγκαθιδρύθηκε η Δικτατορία του Μεταξά»²²³.

Παρά το γεγονός ότι ο Ι. Μεταξάς διέθετε φιλογερμανικές αντιλήψεις η Ελλάδα παρέμεινε «προσδεμένη στο άρμα της Μ. Βρετανίας» και πολέμησε στο πλευρό της κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Και ο Γεώργιος όμως απ' την πλευρά του είχε ως πρωταρχικό του ρόλο εκείνη την περίοδο να εξασφαλίζει την ευθυγράμμιση της χώρας με την βρετανική πολιτική²²⁴.

Ο Μεταξάς κυβέρνησε τη χώρα για 5 περίπου χρόνια με «σιδηρά πυγμή» και ο Γεώργιος Β΄ αποτελούσε τον μοναδικό «σιωπηλό εγγυητή» του καθεστώτος και το μοναδικό έρεισμα του. Μετά την ιταλική επίθεση εναντίον της Ελλάδας ο Γεώργιος ανέλαβε γενικός αρχιστράτηγος των Ενόπλων Δυνάμεων και, όταν τον Ιανουάριο του 1941 ο Ι. Μεταξάς πέθανε, ο Γεώργιος έμεινε ο μοναδικός υπεύθυνος και το «μοναδικό κέντρο εξουσίας μπροστά στη γερμανική επέλαση»²²⁵.

Τον Μεταξά διαδέχθηκε ο τραπεζίτης Αλ. Κορυζής, ο οποίος στις 18 Απριλίου 1941, δώδεκα ημέρες ύστερα από την έναρξη της γερμανικής εισβολής (6 Απριλίου), και μετά τη συνάντηση που είχε με τον βασιλιά Γεώργιο, αυτοκτόνησε. Ο

²²² Π. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1917-1940*, τ. 3, σ. 197

²²³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 149-150

²²⁴ Μελ. Μελετόπουλος, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 32

²²⁵ Μελ. Μελετόπουλος, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 32

βασιλιάς στη συνέχεια απευθύνθηκε στους ηγέτες του βενιζελισμού, οι οποίοι αρνήθηκαν να συνεργαστούν. Όταν η προσπάθειά του να σχηματίσει κυβέρνηση έπεσε στο κενό, αποφάσισε να τεθεί ο ίδιος επικεφαλής της νέας κυβέρνησης και έγινε πρωθυπουργός για λίγες ημέρες (από τις 19 έως τις 22 Απριλίου) διότι έκρινε ότι ο τόπος έπρεπε να έχει κυβέρνηση για να συνεχιστεί ο αγώνας²²⁶.

Στη συνέχεια την 21^η Απριλίου 1941 διόρισε πρωθυπουργό τον τραπεζίτη Ε. Τσουδερό και την 23^η ο Γεώργιος με την κυβέρνηση έφθασε στην Κρήτη, όπου κινδύνευσε να συλληφθεί κατά τη διάρκεια της μάχης από ομάδα γερμανών αλεξιπτωτιστών. Διέφυγε στα Λευκά Όρη, όπου από εκεί απηύθυνε το τελευταίο του διάγγελμα πριν από την ολοκληρωτική κατοχή της Ελλάδας. Την 1^η Ιουνίου φυγαδεύτηκε από την Κρήτη με προορισμό το Κάιρο και στη συνέχεια, ενώ η ελληνική εξόριστη κυβέρνηση παρέμεινε στο Κάιρο, ο ίδιος τον Σεπτέμβριο του 1941 μετέβη στο Λονδίνο όπου έτυχε λαμπρής υποδοχής. «Για άλλη μια φορά η μοίρα του Γεωργίου ήταν η εξορία»²²⁷. Εκεί ύστερα από υπόδειξη των Άγγλων τερμάτισε το καθεστώς του Ι. Μεταξά.

Στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της κατοχής, οι βενιζελικοί και το ΕΑΜ είχαν αναπτύξει ισχυρό αντιστασιακό κίνημα ενάντια στη βασιλεία με στόχο την κατάργησή της. «Αυτό ήταν εξάλλου το τίμημα που πλήρωνε ο Γεώργιος για τη στήριξη που είχε παράσχει στον Ι. Μεταξά. Και οι Άγγλοι προστάτες του δεν τολμούσαν να τον επιβάλουν στην Ελλάδα γιατί οι αντιδράσεις ήταν τεράστιες» επιχειρηματολογεί ο Μ. Μελετόπουλος στο άρθρο του²²⁸.

Μετά την απελευθέρωση, λόγω της έκρυθμης πολιτικής κατάστασης στη χώρα, τον Δεκέμβριο του 1944, ξέσπασε ένοπλη σύγκρουση μεταξύ των αστικών και αριστερών δυνάμεων, τα λεγόμενα Δεκεμβριανά. Σε αυτό το πλαίσιο, ο εξόριστος μονάρχης δεσμεύτηκε από τη συμφωνία της Βάρκιζας, που είχε υπογράψει η κυβέρνηση Πλαστήρα με αντιπροσώπους του ΕΑΜ, να μην επιστρέψει στη χώρα έως ότου ο λαός θα αποφάσιζε για το πολιτειακό ζήτημα. Ο Γεώργιος όμως ήταν ανένδοτος στη λύση ενός δημοψηφίσματος. Ο Τσόρτσιλ, ο βρετανός πρωθυπουργός, ο κυριότερος υποστηρικτής του Γεωργίου, τον έπεισε τελικά, αν και με εξαιρετική

²²⁶ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 151 και Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Γεώργιος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 17 (1996), σ. 149

²²⁷ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 32

²²⁸ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 32

δυσκολία, να διορίσει αντιβασιλιά τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό προκειμένου να παραμείνει ενωμένος ο αστικός κόσμος.²²⁹

Στις εκλογές που διεξήχθησαν στις 31 Μαρτίου 1946, από τις οποίες απείχαν οι κομμουνιστές, το φιλοβασιλικό Λαϊκό Κόμμα του Κ. Τσαλδάρη εξασφάλισε τη νίκη και πίεσε για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος ώστε να επιστρέψει ο βασιλιάς στον θρόνο. «Ο εμφανής τότε κίνδυνος να επικρατήσει ο Κομμουνισμός οδήγησε όλο τον αστικό κόσμο να συνασπιστεί γύρω από τον βασιλιά και να τον στηρίξει με κάθε τρόπο»²³⁰. Το δημοψήφισμα τελικά έλαβε χώρα την 1^η Σεπτεμβρίου 1946 και ο Γεώργιος, έχοντας εξασφαλίσει περισσότερο από το 80% των ψήφων του ελληνικού λαού, επέστρεψε στον θρόνο της Ελλάδας στις 27 Σεπτεμβρίου 1946, σε μια χώρα που κλυδωνιζόταν από τον Εμφύλιο Πόλεμο. Τον Φεβρουάριο του 1947, σύμφωνα με τις ειρηνευτικές συνθήκες των Παρισίων, τα Δωδεκάνησα παραδόθηκαν στην Ελλάδα από την Ιταλία²³¹.

Αυτή ήταν η τρίτη ανάρρηση του Γεωργίου στον θρόνο της Ελλάδας. Όμως, δεν πρόλαβε να βασιλέψει για μεγάλο διάστημα καθώς το άγχος του πολέμου είχε αποδυναμώσει την υγεία του και πέθανε αιφνίδια την 1^η Απριλίου 1947 από καρδιακή ανακοπή, στα 57 του χρόνια²³². Ο θάνατός του που αρχικά δεν έγινε πιστευτός, προκάλεσε φήμες και συζητήσεις περί υποτιθέμενης δολοφονίας του. Φαίνεται όμως ότι έπασχε από την καρδιά του από τα τέλη του Μεσοπολέμου²³³. Σε μια επιστολή του που έγραψε στις 30 Μαρτίου 1947, την οποία δεν ολοκλήρωσε ποτέ, έγραφε: «Αλλά δε γνωρίζω πόσα από όλα αυτά θα ημπορέσω να κάμω διότι αισθάνομαι τόσο τελείως εξαντλημένος (ετοιμαζόταν για επίσκεψη στην πόλη του Μεσολογγίου. Τας τελευταίας 4 ή 5 ημέρας είχαν περισσότερους και σφοδρότερους πόνους, οι οποίοι με εξάντλησαν και με αποθάρρυναν τόσο πολύ (...))»²³⁴.

²²⁹ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 32 και Δ. Καλογερόπουλος, *Γεώργιος Β΄ Ο άνθρωπος, ο Έλλην, Ο Βασιλεύς*, Αθήνα 1949, σ. 217

²³⁰ Κ. Μπογδανίδη, «Δεκέμβριος 1923- Όταν ο Γεώργιος εστάλη στην εξορία», στην ιστοσελίδα: *Πατρίς. Αρχείο Εφημερίδας Πατρίς*, 19.12.2006, διαθέσιμο στο: <https://archive.patris.gr/articles/100234/49806#.U-8kgHORNok>, ημερομηνία προσπέλασης: 9.4.2022

²³¹ βλ. λήμμα σύνταξης «Βασιλεύς Γεώργιος Β΄», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-george-b.html>, ημερομηνία προσπέλασης 9.4.2022

²³² βλ. λήμμα σύνταξης «Βασιλεύς Γεώργιος Β΄», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-george-b.html>, ημερομηνία προσπέλασης 9.4.2022

²³³ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 33

²³⁴ Α. Μέγκου, «Πρωταπριλιά του 1947: Πεθαίνει αιφνίδια ο Βασιλιάς Γεώργιος Β΄», στην ιστοσελίδα *The Royal Chronicles*, 01.04.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/01-apriliou-1947-thanatos-vassila-georgiou>, ημερομηνία προσπέλασης: 9.4.2022

Ο Γεώργιος, ως χαρακτήρας, ήταν κλειστός, εσωστρεφής, ανέκφραστος, ψυχρός και καταθλιπτικός. Για τους περισσότερους Έλληνες ήταν ένας «άνθρωπος μονόχνοτος και απομακρυσμένος». Αγαπούσε τη μοναξιά του, τα βιβλία του και δεν του άρεσαν ιδιαίτερα οι συναναστροφές. Ήταν όμως άνθρωπος εργατικός, αφοσιωμένος στο καθήκον και διέθετε το πολιτικό χάρισμα αφού σε κρίσιμες περιστάσεις επέδειξε προσαρμοστικότητα και ευελιξία²³⁵.

Ο Γεώργιος Β΄ δεν κατάφερε να ευτυχήσει στη ζωή του. Η βασιλεία του υπήρξε θυελλώδης και δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει πολιτική σταθερότητα στην χώρα σε καμία από τις τρεις περιόδους κατά τις οποίες βασίλευσε. Η πρώτη ανάρρησή του στον θρόνο, κατά το 1922-1923 υπήρξε εντελώς τυπική. Κατά τη δεύτερη περίοδο της βασιλείας του 1935-1941 απέτυχε να φέρει την πολιτική ομαλότητα στη χώρα και την οδήγησε στη δικτατορία του Μεταξά ενώ όταν επέστρεψε στον θρόνο το 1946, σε δύσκολες περιστάσεις για τη χώρα, δεν πρόλαβε να βασιλεύσει παρά μερικούς μήνες, αφού τον πρόδωσε η καρδιά του. Ο Γεώργιος είναι η μοναδική περίπτωση παγκόσμια όπου η τύχη ενός βασιλιά κρίθηκε από ισάριθμα δημοψηφίσματα²³⁶.

Στον γάμο του επίσης ατύχησε αλλά και στον έρωτα της ζωής του που ήταν αναγκασμένος να συναντά λίγες φορές τον χρόνο.

Στο παρακάτω απόσπασμα από την προσωπική του αλληλογραφία, που βρήκε ο διπλωμάτης και πρωθυπουργός Π. Πιπινέλης στο γραφείο του, τακτοποιώντας το μετά τον θάνατό του και που εξέδωσε στη βιογραφία που έγραψε γι' αυτόν, αποδίδονται χαρακτηριστικά οι σκέψεις και οι απόψεις του, καθώς και η ιδιοσυγκρασία του: «Όταν είσαι λησμονημένος ή παραμελημένος ή σκοπίμως εκμηδενισμένος και μειδιάς εσωτερικώς, υπερήφανος διά την ύβριν. Αυτό είναι νίκη. Όταν η καλοσύνη σου κακολογείται, όταν αι επιθυμίες σου πολεμούνται, η καλαισθησία σου προσβάλλεται, η συμβουλή σου περιφρονείται, αι γνώμαι σου γελοιοποιούνται, συ δε, δέχεσαι όλα αυτά με σιγήν υπομονής και αγάπης. Αυτό είναι νίκη. Όταν είσαι ευχαριστημένος με οιανδήποτε τροφή, με οιανδήποτε ένδυμα, οιανδήποτε κλίμα, οιανδήποτε συναναστροφή, οιανδήποτε μοναξιά, οιανδήποτε διακοπή. Αυτό είναι νίκη. Όταν υπομένεις πάσα αταξία, πάσα ανωμαλία, πάσα απροσεξία εις χρόνο και τόπο, πάσα ενόχληση. Αυτό είναι νίκη. Όταν ημπορείς να

²³⁵ Μελ. Μελετόπουλου, «Γεώργιος Β΄», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 33 και Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 102-103

²³⁶ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 100

αντιμετωπίζης την κενή ανοησία, τον παραλογισμό, την διανοητική αναισθησία και υπομένης όλα αυτά όπως ο Ιησούς. Αυτό είναι νίκη. Όταν ποτέ δεν αρέσκεσαι να περιαντολογής ή να απαριθμής τα ιδικά σου καλά έργα ή να επιδιώκης επιμόνως επαίνους, όταν δύνασαι αληθώς να αρέσκεσαι να είσαι άγνωστος. Αυτό είναι νίκη. Γεώργιος Β΄»²³⁷.

---

²³⁷ Α. Μέγκου, «Πρωταπριλιά του 1947: Πεθαίνει αιφνίδιος ο Βασιλιάς Γεώργιος Β΄», στην ιστοσελίδα *The Royal Chronicles*, 01.04.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/01-apriliou-1947-thanatos-vassila-georgiou>, ημερομηνία προσπέλασης: 9.4.2022

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Παύλος Α΄ (1901-1964)

Ο Παύλος, το τέταρτο από τα έξι παιδιά του Κωνσταντίνου Α΄ και της Σοφίας διαδέχθηκε στον θρόνο τον αδελφό του Γεώργιο Β΄ μετά τον ξαφνικό θάνατό του από ανακοπή την 1^η Απριλίου του 1947²³⁸. Ήταν το πέμπτο μέλος της δυναστείας των Γλύξμπουργκ που ανέβηκε στον θρόνο της Ελλάδας από το 1863. Βασίλευσε για δεκαεπτά χρόνια από το 1947 έως τον θάνατό του το 1964²³⁹.

Ο Παύλος γεννήθηκε στο Τατόι την 1^η/14^η Δεκεμβρίου 1901 και πέθανε στη Δεκέλεια την 6^η Μαρτίου 1964²⁴⁰. Παιδαγωγός του υπήρξε ο Γερμανός Χένινγκ. Έλαβε από τη μητέρα του Σοφία, αδελφή του Γερμανού αυτοκράτορα Γουλιέλμου αλλά και εγγονή της βασίλισσας Βικτωρίας, γερμανικές και αγγλικές επιδράσεις ενώ από τη Ρωσίδα γιαγιά του Όλγα, μια βαθιά θρησκευτικότητα που τον χαρακτήριζε σε όλη τη ζωή του²⁴¹. Απέδιδε μεγάλη αξία στο γεγονός ότι ήταν ο μοναδικός Ορθόδοξος βασιλιάς που είχε απομείνει. Ο Παύλος ήταν καλλιεργημένος, λάτρης της κλασικής μουσικής, πολύ καλός πιανίστας και προσωπικός φίλος της Τζίνα Μπαχάουερ και μιλούσε άπταιστα ελληνικά, αγγλικά, γερμανικά και γαλλικά. Ήταν φανατικός φίλαθλος, αγαπούσε την κολύμβηση και την ιστιοπλοΐα. Ως χαρακτήρας ήταν μειλίχιος, απλός και αγαθός και ο χαρακτηρισμός που του απέδιδαν ήταν «ο πράος βασιλεύς». Όσοι τον γνώριζαν μιλούσαν για το πλατύ και εγκάρδιο χαμόγελό του²⁴². Ο Παύλος απέφευγε όσο μπορούσε το πρωτόκολλο του ανακτόρου, ξυπνούσε νωρίς το πρωί και εργαζόταν στον κήπο. Αγαπούσε πολύ τον κινηματογράφο που ήταν η κυριότερη διασκέδασή του, γι' αυτό και διέθετε ιδιωτική αίθουσα προβολών²⁴³.

Ο Παύλος σπούδασε στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων και ακολούθως έγινε αξιωματικός του Βασιλικού Ναυτικού. Κατά την εξορία του πατέρα του το 1917, τον

²³⁸ βλ. λήμμα σύνταξης «Βασιλεύς Παύλος», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-pavlos-a.html>, ημερομηνία προσπέλασης 29.4.2022

²³⁹ βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1238>, ημερομηνία προσπέλασης 29.4.2022

²⁴⁰ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 271

²⁴¹ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 34

²⁴² Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 271 και Βαγ. Στεργιόπουλου, «Παύλος: Ο πράος βασιλεύς», στην ιστοσελίδα: *in*, διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2022/03/06/plus/istoriko-arxeio/paylos-o-praos-vasileys>, ημερομηνία προσπέλασης 29.4.22

²⁴³ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 43

ακολούθησε στο εξωτερικό και το 1920, μετά τον τραγικό και περίεργο θάνατο του εστεμμένου αδελφού του Αλέξανδρου Α΄, πιστός στον έκπτωτο πατέρα του, αποποιήθηκε το στέμμα που του πρόσφερε η κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου²⁴⁴.

Ύστερα από τη νίκη της αντιβενιζελικής παράταξης και την επάνοδο στον θρόνο του Κωνσταντίνου Α΄, ο Παύλος επέστρεψε στην Ελλάδα μαζί με την οικογένειά του, τον Νοέμβριο του 1920, και κατά τη Μικρασιατική καταστροφή υπηρέτησε ως αξιωματικός του ελληνικού πολεμικού ναυτικού στο «Αβέρωφ» και στο καταδρομικό «Έλλη»²⁴⁵.

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή και τη δεύτερη εκθρόνιση του πατέρα του, ο Παύλος εγκατέλειψε κι αυτός την Ελλάδα. Στον θρόνο ανήλθε ο πρωτότοκος γιος του Κωνσταντίνου, ο Γεώργιος Β΄, ο οποίος αναγκάστηκε και αυτός να εγκαταλείψει τη χώρα έναν χρόνο αργότερα, ενώ στην Ελλάδα ανακηρύχθηκε Αβασίλευτη Δημοκρατία (25 Μαρτίου 1924)²⁴⁶. Ο Παύλος παρέμεινε στο εξωτερικό, κυρίως στην Αγγλία, σε όλη την περίοδο της μεσοπολεμικής Ελληνικής Δημοκρατίας (Β΄ Ελληνική Δημοκρατία), από το 1924 έως το 1935, όπου δούλεψε, χρησιμοποιώντας ψευδώνυμο, σε εργοστάσιο που κατασκεύαζε κινητήρες υδροπλάνου ενώ υπηρέτησε και στο βρετανικό βασιλικό ναυτικό²⁴⁷.

Μετά την παλινόρθωση και την επιστροφή του Γεωργίου Β΄ στον θρόνο το 1935, ο Παύλος επέστρεψε μαζί με τον αδελφό του και ανέλαβε πάλι καθήκοντα διαδόχου, καθώς ο Γεώργιος Β΄ ήταν διαζευγμένος και άτεκνος. Το 1936 αφού εκπαιδεύτηκε στην Πολεμική Αεροπορία έλαβε το πτυχίο χειριστή αεροπόρου ενώ συγχρόνως παρακολούθησε μαθήματα στη Ναυτική και Στρατιωτική Σχολή Πολέμου. Επίσης, του απονεμήθηκε ο βαθμός του ταγματάρχη πεζικού και μάχιμου επισμηναγού²⁴⁸.

Το 1938 νυμφεύθηκε τη Γερμανίδα ανιψιά του, πριγκίπισσα του Ανόβερου, κόρη του ξάδερφού του Ερνέστου Αυγούστου, δούκα του Μπράουνσβαϊκ-Λούνενμπουργκ²⁴⁹. Ο Γεώργιος Β΄ ήταν αντίθετος σε αυτόν τον γάμο και το γεγονός

²⁴⁴ Βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στο: *ΠΒΑ*, τ. 8, (1985), σ. 196-197

²⁴⁵ Βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στο: *ΠΒΑ*, τ. 8, (1985), σ. 196-197 και Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 34

²⁴⁶ Βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στο: *ΠΒΑ*, τ. 8, (1985), σ. 196-197 και Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 34

²⁴⁷ βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1238>, ημερομηνία προσπέλασης 29.4.2022

²⁴⁸ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 271

²⁴⁹ Βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στο: *ΠΒΑ*, τ. 8, (1985), σ. 196-197 και Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 34

αυτό επιδείνωσε τις ήδη τεταμένες σχέσεις τους. Ο Γεώργιος, ως ο κυριότερος τοποτηρητής της Αγγλίας στην Ελλάδα, ανησυχούσε ότι η Γερμανία θα εκμεταλλευόταν τον γάμο του Παύλου με τη Γερμανίδα Φρειδερίκη, η οποία στα νιάτα της υπήρξε μέλος της ναζιστικής νεολαίας²⁵⁰.

Την 24^η Μαρτίου 1938 προήχθη σε αντιπλοίαρχο, αντισυνταγματάρχη και αντισμήναρχο και ανέλαβε τα καθήκοντα του υπασπιστή του βασιλιά²⁵¹.

Ο Παύλος υπήρξε καλός οικογενειάρχης και από τον γάμο του με τη Φρειδερίκη απέκτησε τρία παιδιά:

- τη Σοφία (2 Νοεμβρίου 1938) βασίλισσα της Ισπανίας,
- τον Κωνσταντίνο Β΄ (2 Ιουνίου 1940) βασιλιά των Ελλήνων από το 1964 έως το 1973,
- την Ειρήνη (11 Απριλίου 1942) πριγκίπισσα της Ελλάδας και της Δανίας²⁵².

Κατά την περίοδο του δικτατορικού καθεστώτος του Μεταξά προώθησε ενεργά τον προσκοπισμό και τοποθετήθηκε από τον Μεταξά γενικός αρχηγός της φασιστικής νεολαίας «Εθνική Οργάνωση Νεολαίας», που ο τελευταίος είχε ιδρύσει κατά τα πρότυπα της νεολαίας του Τρίτου Ράιχ, ενώ η Φρειδερίκη ανέλαβε τη γενική διοίκηση και επιθεώρηση των γυναικείων σχηματισμών²⁵³. Ο Μεταξάς επίσης, ήταν αυτός που είχε αγοράσει και παραχωρήσει στον Παύλο το μέγαρο Σινιόσογλου στο Παλαιό Ψυχικό προκειμένου να το χρησιμοποιήσει ως κατοικία με την οικογένειά του²⁵⁴.

Στις 22 Απριλίου 1940 τού απονεμήθηκαν οι βαθμοί του πλοίαρχου, συνταγματάρχη και σμήναρχου. Κατά τη διάρκεια του Ελληνο-Ιταλικού πολέμου ο Παύλος υπηρέτησε στο Γενικό Στρατηγείο και επισκέφθηκε πολλές φορές το μέτωπο ως εκπρόσωπος του βασιλιά σε διάφορες αποστολές²⁵⁵. Μετά τη γερμανική εισβολή στην πρωτεύουσα, τον Απρίλιο του 1941, ακολούθησε τον αδελφό του, βασιλιά Γεώργιο Β΄ και την κυβέρνηση Τσουδερού, αρχικά στην Κρήτη και κατόπιν στην Αίγυπτο. Ο Παύλος με την οικογένειά του υποχρεώθηκαν από τον Γεώργιο να καταφύγουν στη Νότια Αφρική και να εγκατασταθούν εκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, γεγονός που η Φρειδερίκη δε συγχώρησε ποτέ στον Γεώργιο. Εκεί, το

²⁵⁰ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 36

²⁵¹ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 271

²⁵² βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1238>, ημερομηνία προσπέλασης 29.4.2022

²⁵³ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 284

²⁵⁴ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 36

²⁵⁵ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 271

βασιλικό ζεύγος ανέπτυξε φιλία με τον στρατάρχη Γιαν Σματς ο οποίος έγινε και ο ανάδοχος της πριγκίπισσας Ειρήνης²⁵⁶.

Στη συνέχεια, ο Παύλος μετακινήθηκε στη Μεγάλη Βρετανία και τελικά εγκαταστάθηκε στην Αίγυπτο από όπου παρακολουθούσε όλες τις εξελίξεις του αγώνα στη Μέση Ανατολή καθώς και τα γεγονότα στην Ελλάδα. Την 31^η Δεκεμβρίου 1941 προήχθη σε υποστράτηγο, υποναύαρχο και στρατηγό της Αεροπορίας. Επιχείρησε δύο φορές να επιστρέψει στην Ελλάδα χωρίς αποτέλεσμα. Η πρώτη φορά ήταν στις αρχές του 1943 όταν θέλησε να ενταχθεί στις δυνάμεις της Αντίστασης αλλά το Συμμαχικό Στρατηγείο απέρριψε το αίτημά του και η δεύτερη μετά την απελευθέρωση, κι αυτή ανεπιτυχής²⁵⁷.

Ο Παύλος τελικά επέστρεψε στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο του 1946 μετά το δημοψήφισμα, το μοναδικό που έδωσε γνήσια πλειοψηφία στη δυναστεία των Γλύξμπουργκ και έφερε την παλινόρθωση της μοναρχίας. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν προϊόν ευρείας λαϊκής συναίνεσης προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο κοινός εχθρός, ο κομμουνισμός. Ο Γεώργιος και ο Παύλος, των οποίων οι σχέσεις ήταν πλέον ψυχρές, κατέφθασαν στην Ελλάδα με χωριστά αεροπλάνα²⁵⁸.

Ο Παύλος ανέλαβε το βασιλικό αξίωμα το βράδυ της ίδιας ημέρας του θανάτου του αδελφού του, την 1^η Απριλίου 1947 και ορκίστηκε στη μεγάλη αίθουσα τελετών των Ανακτόρων²⁵⁹.

Η ανάρρηση του Παύλου στον θρόνο έγινε την εποχή του Εμφυλίου Πολέμου και του Δόγματος Τρούμαν που πρακτικά απέβλεπε στη συνδρομή των κυβερνήσεων της Ελλάδας της Τουρκίας και του Ιράν ώστε να αντιμετωπίσουν τον επαπειλούμενο κομμουνιστικό κίνδυνο. Την ίδια περίοδο ψηφίστηκε το Σχέδιο Μάρσαλ που απέβλεπε στη χορήγηση οικονομικής βοήθειας στις κατεστραμμένες από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χώρες της Ευρώπης. Έτσι, ξεκίνησε η επιρροή των ΗΠΑ στην Ελλάδα αφού η Μεγάλη Βρετανία είχε παραδώσει τα σκήπτρα της. Ωστόσο «η παραδοσιακά αγγλόφιλη δυναστεία των Γλύξμπουργκ δεν είχε καμία

²⁵⁶ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 36 και βλ. λήμμα σύνταξης «14 Δεκεμβρίου 1901: Γέννηση Βασιλιά Παύλου Α΄», στην ιστοσελίδα: *The Royal chronicles*, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/biography-of-paul-king>, ημερομηνία προσπέλασης 2.5.2022

²⁵⁷ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 271

²⁵⁸ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 37

²⁵⁹ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 271

δυσκολία να μετατραπεί σε αμερικανόφιλη, η δε Φρειδερίκη έγινε ενθουσιώδης συνεργάτης των διαφόρων Αμερικανών ιθυνόντων που κατέφθαναν στην Ελλάδα»²⁶⁰.

Για τους αμερικανούς αξιωματούχους η βασιλική οικογένεια αποτελούσε το «ανάχωμα εναντίον του κομμουνιστικού μπλοκ στα Βαλκάνια» με τη δράση της κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου και με τους δεσμούς που είχε αναπτύξει με την αμερικανική αποστολή στην Ελλάδα²⁶¹. Ο Α. Παπαχελάς αναφέρει χαρακτηριστικά: «Το βασιλικό ζεύγος καλλιεργούσε συστηματικά κοινωνικές και προσωπικές σχέσεις με κορυφαία στελέχη των αμερικανικών κυβερνήσεων στην Ουάσιγκτον καθώς και με τα μέλη της αμερικανικής αποστολής στην Αθήνα. Η Φρειδερίκη ειδικά, είχε καθιερώσει τακτική αλληλογραφία με τον υπουργό Εξωτερικών Μάρσαλ και παράλληλα επικοινωνούσε με στελέχη της πρεσβείας, τα οποία καλούσε τακτικά σε δεξιώσεις ή ανεπίσημες εκδηλώσεις στα ανάκτορα»²⁶².

Το βασιλικό ζεύγος διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου και επιδόθηκε σε μια πρωτοφανή δραστηριότητα με τη συγκρότηση ιδρυμάτων και φιλανθρωπικών θεσμών αυξάνοντας καθοριστικά το γόητρο της δυναστείας εκείνη την περίοδο. Η ίδρυση των «Παιδουπόλεων» από τη Φρειδερίκη, ενός δικτύου 53 ιδρυμάτων στα οποία φιλοξενούνταν ορφανά παιδιά του Εμφυλίου, επαναπατριζόμενα ορφανά του λεγόμενου «Παιδομαζώματος» ή παιδιά φτωχών οικογενειών, προκάλεσε την μήνη της Κομμουνιστική Αριστεράς. Ο Α. Παπαχελάς αναφέρει χαρακτηριστικά: «Το Στέμμα ακτινοβολεί τότε μόνο για κάποιους Έλληνες. Οι υπόλοιποι αποκαλούνται μιάσματα. Ο νέος διχασμός έχει και πάλι τη βασιλική σφραγίδα, μόνο που αυτός που σφραγίζει τις καταστάσεις δεν είναι ο Παύλος αλλά η Φρειδερίκη»²⁶³.

Η αμφισβητούμενη και αμφιλεγόμενη φιλανθρωπική δράση της βασίλισσας υπήρξε ένας τρόπος άσκησης πολιτικής, κατοχύρωσης της θέσης του παλατιού αλλά και της θέσης της ίδιας στην πολιτική σκακιέρα²⁶⁴. Η ίδια η Φρειδερίκη ανέφερε ότι «σκοπός των παιδουπόλεων ήταν να σώσουμε τα παιδιά μας των βορείων επαρχιών από την απαγωγή πέρα από τα σύνορα και τη διαπαιδαγώγησή της σε εχθρούς της

²⁶⁰ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 37

²⁶¹ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύζμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 286

²⁶² Α. Παπαχελάς, *Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, Αθήνα 2009, σ. 19

²⁶³ Α. Παπαχελάς, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>, ημερομηνία προσπέλασης: 1.5.2022

²⁶⁴ Ελ. Παπαγεωργίου, *Το «Παιδομάζωμα» κατά τον Ελληνικό Εμφύλιο πόλεμο, Διδακτορική Διατριβή*, Πάντειο Πανεπιστήμιο-Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2008, σ.37

πατρίδας»²⁶⁵. Συγκέντρωνε παιδιά από την ελληνική επαρχία ώστε να μην πέσουν στα χέρια των κομμουνιστών. «Την εποχή εκείνη η λάμψη του στέμματος δεν άφησε να φανεί ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας»²⁶⁶. Στις 12 Μαΐου 1950 η Φρειδερίκη και οι Κυρίες του Εράνου αποφάσισαν να στείλουν τα παιδιά από τις παιδουπόλεις στην Αμερική για υιοθεσία. Πολλά από τα παιδιά αυτά δεν ήταν ορφανά, είχαν γονείς που στη διάρκεια του Εμφυλίου αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Ελλάδα. Τα πλοία «Φρειδερίκη» και «Ολυμπιάς» μετέφεραν στη Ν. Υόρκη χιλιάδες παιδιά για να υιοθετηθούν. Ένα κύκλωμα που αποτελούνταν από «ευνόητους πολίτες με ιδιοτελή συμφέροντα», δικηγόρους, ομογενείς στην Αμερική και έμπιστους στο παλάτι παζάρευαν παιδιά για 4.000 δολάρια²⁶⁷.

Τη μεγαλύτερη φθορά στη δημόσια εικόνα της βασιλείας προκάλεσε η Φρειδερίκη²⁶⁸. Η βασίλισσα ούσα ισχυρή προσωπικότητα αλλά εξαιρετικά παρεμβατική και αυταρχική είχε διαρκή ανάμειξη στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας, κάτι που δεν προέβλεπε ο θεσμικός της ρόλος και ήρθε πολλές φορές σε σύγκρουση με την πολιτική ηγεσία της χώρας καθώς θεωρήθηκε υπεύθυνη για τα δεινά της περιόδου εκείνης.²⁶⁹ Ήταν ιδιότροπη, ψυχολογικά ασταθής, απαιτητική, εγωπαθής και πεισματάρης, χωρίς παιδεία, ενώ πολλάκις είχε κατηγορηθεί για επιδειξιμανία, σπατάλες και έξοδα για τη βασιλική οικογένεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούσαν οι πολυδάπανες κρουαζιέρες που διοργάνωνε τα καλοκαίρια με διάφορους γαλαζοαίματους στο Αιγαίο ή τη Μεσόγειο προκειμένου να βρει γαμπρό η πριγκίπισσα Σοφία²⁷⁰.

²⁶⁵ βλ. λήμμα σύνταξης «Παιδουπόλεις της Φρειδερίκης» στην ιστοσελίδα: *Βικιπαίδεια*, διαθέσιμο στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%BF%CF%85%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%82%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%A6%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%82>, ημερομηνία προσπέλασης 2.5.2022

²⁶⁶ Α. Παπαχελά, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>, ημερομηνία προσπέλασης: 1.5.2022

²⁶⁷ Α. Παπαχελά, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>, ημερομηνία προσπέλασης: 1.5.2022 και Στ. Ελληνιάδη, «Παιδοφύλαγμα στον Ψυχρό Πόλεμο: Απαγωγές, εμπόριο και αντικομμουνισμός», στην ιστοσελίδα *δρόμος της Αριστεράς*, διαθέσιμο στο: <https://edromos.gr/paidofylagma-ston-psychro-polemo-apagoges-emporio-kai-antikommounismos/?amp>, ημερομηνία προσπέλασης 2.5.2022

²⁶⁸ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 42

²⁶⁹ βλ. λήμμα σύνταξης «Φρειδερίκη», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/335>, ημερομηνία προσπέλασης 1.5.2022

²⁷⁰ βλ. λήμμα σύνταξης «Φρειδερίκη», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/335>, ημερομηνία προσπέλασης 1.5.2022 και βλ. λήμμα σύνταξης «Η κρουαζιέρα», στην ιστοσελίδα: *Η μηχανή του χρόνου*, διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-krouaziera-proxenio-pou-organose-i-vasilissa-frideriki-gia-na-dimiourgisi-galazoemata-sinikesia-anamesa-se-vasilis-ekptotous-ke-anipantres-prigkipisses-organothike-gia-na-diafimisi-ta-ellinika-n/>, ημερομηνία προσπέλασης 1.5.2022

Η βασίλισσα φαίνεται πως είχε εμπλακεί και στη δολοφονία Λαμπράκη, όπως συμπέρανε ο ανακριτής Σαρτζετάκης που ερεύνησε με «ανεξαρτησία και αμεροληψία» την υπόθεση της δολοφονίας του βουλευτή της Αριστεράς²⁷¹.

Η Φρειδερίκη είχε καταφέρει να γίνει αντιπαθής ακόμα και στο οικογενειακό της περιβάλλον. Ο Γεώργιος Β΄ την απεχθανόταν και της είχε απαγορεύσει οποιαδήποτε δραστηριότητα ενώ και ο πρίγκιπας Πέτρος, γιος της Μαρίας Βοναπάρτη, ο πιο αξιόλογος γόνος της δυναστείας – όπως αναφέρει ο ιστορικός Μελ. Μελετόπουλος - «καταφερόταν διαρκώς εναντίον της»²⁷². Ο Κων. Τσάτσος έγραψε γι' αυτήν: «Η Φρειδερίκη ήταν προφανώς η δυνατότερη και στη σκέψη και τη βούληση από όλη την οικογένεια. Ήταν πολύ έξυπνη στα μικρά και στα μεγάλα άκριτη. Χωρίς λογικά να το παραδέχεται, στο υποσυνείδητό της κρατούσε η πεποίθηση ότι τα βασιλικά γένη είναι ένα είδος του ζωικού βασιλείου διαφορετικό από τους υπόλοιπους θνητούς (...) Η παιδεία της ήταν πενιχρή. Διάβαζε φύρδην-μίγδην διάφορα βιβλία, πολιτικά και κοινωνιολογικά, αλλά και μερικά των θετικών επιστημών, συστηματική παιδεία δεν είχε. Προφανώς είχαν αμελήσει τις σπουδές της, όπως αυτή αμέλησε, από άγνοια, τις σπουδές των παιδιών της»²⁷³.

Σε όλη τη διάρκεια της βασιλείας του Παύλου οι παράλογες οικονομικές απαιτήσεις και οι σπατάλες της βασιλικής οικογένειας προκάλεσαν πολλές φορές το δημόσιο αίσθημα, όταν ο Ελληνικός λαός ζούσε σε συνθήκες στέρησης. Τον Αύγουστο του 1956, όταν η Ελλάδα αντιμετώπιζε το μεγάλο εθνικό πρόβλημα της Κύπρου, το κρουαζιερόπλοιο «Αχιλλεύς» του Στ. Νιάρχου κατέφθασε στην Κέρκυρα με 110 γαλαζοαίματους, υποψήφιους γαμπρούς. Το συνοικέσιο αυτό πληρώθηκε από τους Έλληνες με 140.000 δολάρια. Έναν μήνα αργότερα προσφέρθηκαν στον Νιάρχο τα ναυπηγεία Σκαραμαγκά ως αντάλλαγμα για την προσφορά του²⁷⁴.

Τον Φεβρουάριο του 1962 προκλήθηκε ένταση όταν κατατέθηκε στη Βουλή νομοσχέδιο για την προικοδότηση της Σοφίας με επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού που ανερχόταν στο ποσό των 300.000 δολαρίων ενόψει του γάμου της με τον Χουάν Κάρλος της Ισπανίας. Ο πρωθυπουργός Κων. Καραμανλής συγκρούστηκε με το παλάτι αφού θεωρούσε ότι εκτίθεται συνεχώς, προκειμένου να

²⁷¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 166-167

²⁷² Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 166-167

²⁷³ Κ. Τσάτσος, *Λογοδοσία μιας ζωής*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 370-372

²⁷⁴ Α. Παπαχελά, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>, ημερομηνία προσπέλασης: 1.5.2022

ικανοποιεί τις παράλογες απαιτήσεις του στέμματος και σε επιστολή του προς τον βασιλιά Παύλο τού ζήτησε να περιορίσει τις βασιλικές δαπάνες²⁷⁵.

«Η πριγκίπισσα Σοφία εκτός από τις 300.000 δολάρια παίρνει και την προίκα που της έκαναν – με εντολή Φρειδερίκης – τα ορφανά παιδιά στις παιδουπόλεις. Η υποκριτική φιλανθρωπία δε μπορούσε να κρύψει το σκληρό πρόσωπο της βασιλείας» εξηγεί ο Α. Παπαχελάς²⁷⁶.

Έντονες διαμαρτυρίες προκάλεσε και η απόφαση της κυβέρνησης, τον Σεπτέμβριο του 1962, για αύξηση της βασιλικής χορηγίας από τα 11.500.000 δρχ. στα 17.000.000 δρχ.²⁷⁷. Η βασίλισσα, πιέζοντας τις κυβερνήσεις, πέτυχε να κάνει τρεις φορές αναπροσαρμογή της βασιλικής χορηγίας. Ο Κων. Μητσοτάκης, βουλευτής της Ένωσης Κέντρου, κατήγγειλε στη Βουλή τις σκανδαλώδεις ρυθμίσεις υπέρ της δυναστείας λέγοντας: «Ο Έλληνας βασιλιάς παίρνει περισσότερα χρήματα από τον Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών και τον Βρετανό βασιλιά αλλά δεν πληρώνει ούτε φόρους ούτε δασμούς. Η βασιλική οικογένεια μόνο παίρνει»²⁷⁸.

Ο Παύλος το 1949, λειτουργώντας απολυταρχικά, σκέφθηκε να διορίσει εξωκοινοβουλευτική κυβέρνηση με αρχηγό τον Αλ. Παπάγο - τον πρωταγωνιστή του πραξικοπήματος του 1935, αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού επί Γεωργίου Β΄ και μετά την απελευθέρωση μεγάλου αυλάρχη – «να διαλύσει επ' αόριστον τη Βουλή και να επαναλάβει το πείραμα της 4^{ης} Αυγούστου»²⁷⁹. Η αμερικανική κοινή γνώμη όμως δεν ήταν διατεθειμένη να ανεχθεί μια τέτοια εκτροπή και να δεχθεί μια βαλκανική αντικομμουνιστική δικτατορία.

Ο Παύλος δεν αποδέχθηκε ποτέ τον συμβολικό ρόλο του στέμματος και πολλές φορές είχε τον ρόλο του προέδρου σε υπουργικές συσκέψεις και επέμενε σε θέματα όπως τη διάλυση της Βουλής και τον σχηματισμό υπηρεσιακών κυβερνήσεων για τη διενέργεια εκλογών²⁸⁰. Έτσι και τότε ένας επικείμενος διορισμός του Παπάγου από εκείνον, που θα τον καθιστούσε όργανο του βασιλιά, θα ήταν μια ευφυής λύση.

²⁷⁵ Α. Παπαχελά, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>, ημερομηνία προσπέλασης: 1.5.2022

²⁷⁶ Α. Παπαχελά, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>, ημερομηνία προσπέλασης: 1.5.2022

²⁷⁷ Χ. Χρηστίδης, *Ο Ανένδοτος Αγώνας της Ένωσης Κέντρου, Από τις εκλογές του 1961 στην παραίτηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, διδακτορική διατριβή*, Αθήνα 2012, σ. 178

²⁷⁸ Α. Παπαχελά, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>, ημερομηνία προσπέλασης: 1.5.2022

²⁷⁹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 175

²⁸⁰ Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 272

Οι αποτυχημένες απόπειρες για τη δημιουργία ενός ισχυρού κεντρώου συνασπισμού από τη σύμπτυξη των βενιζελογενών δυνάμεων είχαν προκαλέσει φήμες για την κάθοδο του Αλ. Παπάγου στην πολιτική²⁸¹. Η λύση αυτή, παρότι είχε την υποστήριξη του Λαμπράκη και άλλων προσωπικοτήτων της πολιτικής σκηνής, δεν ήταν ωστόσο αποδεκτή από τα ανάκτορα, καθώς οι σχέσεις του Παπάγου με τα ανάκτορα είχαν ψυχρανθεί και ο Παύλος αντιλαμβανόταν ως απειλή, για τον ρόλο που ο ίδιος φιλοδοξούσε να έχει στη δημόσια ζωή, την είσοδο του Παπάγου στην πολιτική σκηνή της χώρας, ενός προσώπου δηλαδή μη χειραγωγήσιμου²⁸².

Και ο Παπάγος επίσης, εξέφραζε την έντονη δυσαρέσκειά του για τη δραστηριότητα της βασιλικής αυλής και ιδιαίτερα για τον σύμβουλο του βασιλιά Αρ. Μεταξά, ο οποίος διέδιδε αρνητικές φήμες γι' αυτόν, με αποτέλεσμα ο Παπάγος να απαιτήσει την απομάκρυνσή του Μεταξά ενώ και ο ίδιος οδηγήθηκε σε παραίτηση²⁸³.

Στις 30 Ιουλίου του 1951 ο Παπάγος, «περιβεβλημένος από την αίγλη του αρχιστρατήγου της νίκης κατά των κομμουνιστών» στην Εκάλη, ενώπιον εκπροσώπων του Τύπου, ανακοίνωσε την πρόθεσή του να κατέβει στις εκλογές, παρότι είχε διαβεβαιώσει τον Παύλο για το αντίθετο. Ο Παύλος, θεωρώντας ότι ο Παπάγος τον είχε εξαπατήσει, διέταξε τη σύλληψή του από τον Θρ. Τσακαλώτο, εντολή που τελικά δεν εκτελέστηκε, χάρη στην ψυχραιμία του τελευταίου που αρνήθηκε να το κάνει, επικαλούμενος το ίδιο το συμφέρον του στέμματος²⁸⁴.

Η ρήξη στις σχέσεις του βασιλικού ζεύγους με τον Παπάγο διήρκεσε έως τον θάνατο του τελευταίου. Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1951 το κόμμα που είχε ιδρύσει ο Παπάγος, ο «Ελληνικός Συναγερμός» με νέο πλειοψηφικό σύστημα, συγκέντρωσε το 36,53% των ψήφων παρότι τα ανάκτορα είχαν υπονομεύσει το κόμμα του Παπάγου. Αυτό ήταν μοιραίο σφάλμα του Στέμματος όταν το κόμμα του Παπάγου είχε συσπειρώσει γύρω του τη Δεξιά, το μεγαλύτερο μέρος του Κέντρου και το οικονομικό και εκδοτικό κατεστημένο και όταν τον Παπάγο υποστήριζαν οι ΗΠΑ που ήθελαν μια ισχυρή κυβέρνηση.

²⁸¹ βλ. λήμμα σύνταξης «Αλέξανδρος Παπάγος» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%AC%CE%B3%CE%BF%CF%82, ημερομηνία προσπέλασης 3.5.2022

²⁸² Δ. Καραγεώργος, *Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του ως την αδρανοποίησή του, 1951-1956, διδακτορική διατριβή*, Αθήνα 2015, σελ. 9-10

²⁸³ Δ. Καραγεώργος, *ό. π.*, σελ. 9-11

²⁸⁴ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 39

Στις εκλογές του Οκτωβρίου 1952 ωστόσο, ο Παπάγος επικράτησε σαρωτικά πετυχαίνοντας το ποσοστό του 50% περίπου των ψήφων και την απόλυτη πλειοψηφία στο κοινοβούλιο. Αυτό αποτέλεσε βαριά ήττα για τα ανάκτορα και ο Παπάγος απαγόρευσε στους βουλευτές του να έχουν οποιαδήποτε επαφή με την Αυλή. Ο βασιλιάς επιθυμούσε στο πολιτικό σκηνικό αποδυναμωμένα κόμματα, αναλογικό εκλογικό νόμο, πολιτικούς προσκείμενους στον θρόνο, «έλεγχο των Ενόπλων Δυνάμεων και συνταγματικά κατοχυρωμένη δυνατότητα παρέμβασης του θρόνου» αλλά κάτι τέτοιο δεν ήταν δυνατό με την άνοδο του Παπάγου²⁸⁵.

Για τους ίδιους περίπου λόγους ο βασιλιάς συγκρούστηκε και με τον Σπ. Μαρκεζίνη, τον πιστό νομικό σύμβουλο του Γεωργίου Β΄, συντονιστή και οικονομικό διαχειριστή της παλινόρθωσης του 1946, ο οποίος είχε σταθεί πάντα στο πλευρό της βασιλικής οικογένειας. Η κύρια αιτία ήταν ότι ο Μαρκεζίνης ήταν ο αρχιτέκτονας του κόμματος του «Ελληνικού Συναγερμού». Αξίζει να σημειωθεί ότι προηγουμένως είχε ξεσπάσει και σφοδρή διαμάχη Μαρκεζίνη-Φρειδερίκης με εκατέρωθεν κατηγορίες και υβριστικές φράσεις²⁸⁶.

Μετά τον θάνατο του Παπάγου (4 Οκτωβρίου 1955), ο Παύλος εκμεταλλευόμενος τη συγκυρία, παρέκαμψε τους Στ. Στεφανόπουλο και Π. Κανελλόπουλο, τους δύο αντιπροέδρους της κυβέρνησης και υποψήφιους για την αρχηγία του κόμματός τους και διόρισε πρωθυπουργό τον δυναμικό και δημοφιλή υπουργό Δημοσίων Έργων Κ. Καραμανλή. Η πρωτοβουλία του αυτή αποτελούσε εκτροπή τη συνταγματικής τάξης και των κανόνων του πολιτεύματος και θεωρήθηκε ιδιαίτερη εύνοια προς το πρόσωπο του Κ. Καραμανλή²⁸⁷. Τρεις όμως ουσιαστικοί λόγοι οδήγησαν τον βασιλιά στην υποστήριξη του τελευταίου: Πρώτον το νεαρό της ηλικίας του (48 ετών) που θα μπορούσε να δώσει έναν αέρα ανανέωσης στα πολιτικά πρόσωπα ενώ συγχρόνως είχε επιδείξει ικανότητα στη διοίκηση και αποτελεσματικότητα. Δεύτερον οι δύο αντιπρόεδροι της κυβέρνησης ήταν τόσο ανταγωνιστικοί που η επιλογή ενός εκ των δύο θα δοκίμαζε τη συνοχή του Συναγερμού, που θεωρούνταν το μόνο αξιόπιστο πολιτικό φράγμα απέναντι στην αριστερά, σε μια εποχή που επικρατούσε το αντικομμουνιστικό πνεύμα. Τέλος, ο χειρισμός του Κυπριακού βάραινε στην επιλογή του βασιλιά καθώς οι αντιλήψεις του συμφωνούσαν με τις αντιλήψεις του Καραμανλή για την αναγκαιότητα της

²⁸⁵ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 39-40

²⁸⁶ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 40

²⁸⁷ *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 348

διευθέτησης του Κυπριακού μέσα στο συμμαχικό πλαίσιο και σε αυτό συνέτεινε και ο αμερικανικός παράγοντας²⁸⁸.

Μετά τον διορισμό του Κ. Καραμανλή στην πρωθυπουργία, οι δύο αντιπρόεδροι αποσύρθηκαν, καταγγέλλοντας τον διορισμό του ως αντισυνταγματικό, ύστερα κιόλας από την πλειοψηφική υποστήριξη στο πρόσωπο του Στ. Στεφανόπουλου από τους βουλευτές. Ωστόσο, η αιφνίδια παρέμβαση του Παύλου, παρά τους κλυδωνισμούς που προκάλεσε, μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής καθώς η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή απέσπασε την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής και στη συνέχεια, ο ίδιος, ιδρύοντας νέο κόμμα (ΕΡΕ), κέρδισε τις εκλογές του 1956. Έτσι ο βασιλιάς, με την κίνηση αυτή ανέκτησε την πρωτοβουλία των κινήσεων και την επιρροή του στον χώρο της δεξιάς²⁸⁹.

Δεν άργησε να έρθει όμως η ρήξη στις σχέσεις της αυλής και με τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή καθώς το βασιλικό ζεύγος ήθελε να έχει τον τελευταίο λόγο, ενώ ο Κ. Καραμανλής ήταν μία ισχυρή, αυταρχική και συγκεντρωτική προσωπικότητα που επιδίωκε να περιορίσει τον παρεμβατικό ρόλο του στέμματος στη δημόσια ζωή. Ο αυταρχισμός της Φρειδερίκης και οι παρεμβάσεις των αυλικών, οι οποίοι αντιπαθούσαν τον πρωθυπουργό, συνετέλεσαν επίσης στην ταχύτερη φθορά των σχέσεων των δύο μερών²⁹⁰. Επιπλέον, οι αλόγιστες σπατάλες της οικογένειας Γλύξμπουργκ, τα τεράστια έξοδα παραστάσεως, οι παράλογες απαιτήσεις και οι προικοδοτήσεις των πριγκιπισσών έφεραν τον Κ. Καραμανλή σε εξαιρετικά δύσκολη θέση²⁹¹.

Το 1958 ο Παύλος αρχικά προσπάθησε να κατασκευάσει μια πλειοψηφία νέων προσώπων οι οποίοι, φίλα προσκείμενοι στα ανάκτορα, παραιτήθηκαν, γεγονός που οδήγησε στη συνέχεια και στην παραίτηση του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή. Ο Παύλος όμως ακολούθως, ενώ θα μπορούσε να διασπάσει την ΕΡΕ δίνοντας την εντολή σε κάποιον άλλον πολιτικό και να παραμερίσει τον Κ. Καραμανλή, επέλεξε να τον σώσει δίνοντάς του το δικαίωμα να διεξαγάγει πρόωρες εκλογές και να προλάβει τις δυσμενείς εξελίξεις. Ήταν όμως μια σοβαρή προειδοποίηση²⁹².

²⁸⁸ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Καραμανλής» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE%CF%82, ημερομηνία προσπέλασης 11.5.2022

²⁸⁹ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 40

²⁹⁰ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 40

²⁹¹ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 165

²⁹² Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 178-179

Στις εκλογές που διεξήχθησαν το 1961, ο Παύλος διόρισε υπηρεσιακό πρωθυπουργό τον απόστρατο στρατηγό Δόβα, τον διευθυντή του Στρατιωτικού του Οίκου, ώστε να διεξαγάγει τις εκλογές. Η ΕΡΕ έλαβε το ποσοστό του 50,80% αλλά οι εκλογές έμειναν στην ελληνική πολιτική ιστορία γνωστές ως οι εκλογές «της βίας και της νοθείας» ενώ λεγόταν χαρακτηριστικά ότι είχαν ψηφίσει σε αυτές «ακόμη και τα δέντρα»²⁹³.

Η οριστική ρήξη όμως στη σχέση των ανακτόρων με τον Κ. Καραμανλή επήλθε μετά τη δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρ. Λαμπράκη και τις ανακρίσεις του δικαστή Σαρτζετάκη που έφεραν στην επιφάνεια παρακρατικούς μηχανισμούς, μη ελεγχόμενους από την κυβέρνηση, ενώ αναφέρθηκαν διασυνδέσεις με τα ανάκτορα και συγκεκριμένα με τη Φρειδερίκη. Η έναρξη του «ανένδοτου αγώνα» από την Ένωση Κέντρου με τις συνακόλουθες επιθέσεις της αντιπολίτευσης κατά των ανακτόρων να κορυφώνονται, οδήγησαν σε προστριβές της βασιλικής οικογένειας με τον πρωθυπουργό και σε παράπονα ότι ο τελευταίος δεν την προστάτευε²⁹⁴.

Την αφορμή όμως για τη ρήξη έδωσε το περίφημο ταξίδι στο Λονδίνο, για το οποίο ο Κ. Καραμανλής και η κυβέρνησή του πρόβαλαν σοβαρές αντιρρήσεις λόγω της πολιτικής συγκυρίας αλλά και της πρόσφατης δολοφονίας του βουλευτή της ΕΔΑ. Η διάσταση μεταξύ βασιλιά και πρωθυπουργού σε συνδυασμό με τη γενικότερη εκτράχυνση των σχέσεων των δύο μερών και την επιθυμία του στέμματος να δοθεί λύση στην πολιτική ένταση οδήγησαν τελικά στην παραίτηση του Κ. Καραμανλή και της κυβέρνησής του στις 11.6.1963 και στον σχηματισμό νέας υπό τον Π. Πιπινέλη²⁹⁵.

Ο Παύλος είχε έρθει σε ρήξη διαδοχικά και με τους δύο πανίσχυρους αρχηγούς της δεξιάς παράταξης που παραδοσιακά υποστήριζε το στέμμα, τον Αλ. Παπάγο και τον Κ. Καραμανλή. Την παραίτηση Καραμανλή ακολούθησαν κάποιοι ανεπιτυχείς ελιγμοί που έκανε ο βασιλιάς διορίζοντας προσωρινή κυβέρνηση υπό τον Π. Πιπινέλη, αυλικό, διπλωμάτη και βιογράφο του Γεωργίου Β'²⁹⁶.

²⁹³ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 178-179

²⁹⁴ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Καραμανλής» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE%CF%82, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2022

²⁹⁵ *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 376-377 και Σπ. Β. Μαρκεζίνη, «Παύλος Α΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 48 (1996), σ. 273

²⁹⁶ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 41

Μετά τις εκλογές ωστόσο της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963, στις οποίες η Ένωση Κέντρου αναδείχθηκε πρώτο κόμμα, χωρίς όμως αυτοδύναμη πλειοψηφία, ο Παύλος, χωρίς να περιμένει τη σύγκληση της Βουλής, ανέθεσε τον σχηματισμό κυβέρνησης στον Γ. Παπανδρέου, παρόλο που δε διέθετε την απόλυτη πλειοψηφία με δύο προϋποθέσεις: τη διατήρηση των εξωκοινοβουλευτικών υπουργών της προηγούμενης κυβέρνησης σε δύο κρίσιμες θέσεις και την παραχώρηση του στρατού στον έλεγχο των ανακτόρων.

Ο Κ. Καραμανλής μετά την εκλογική του ήττα αποχώρησε από την πολιτική και αναχώρησε για το Παρίσι ενώ άφησε διάδοχό του τον Π. Κανελλόπουλο. Ο Γ. Παπανδρέου κυβερνώντας για 50 ημέρες και παίρνοντας φιλολαϊκά μέτρα δημιούργησε τις συνθήκες για την εντυπωσιακή νίκη της «Ένωσης Κέντρου» στις επαναληπτικές εκλογές της 16^{ης} Φεβρουαρίου 1964 με αλματώδη αύξηση του ποσοστού του κόμματος σε ελάχιστο χρονικό διάστημα²⁹⁷.

Αξίζει να σημειωθεί «πως βασιλική ήταν η υπηρεσιακή κυβέρνηση Δόβα, που έκανε τη βία και την νοθεία το 1961, βασιλική ήταν και η κυβέρνηση που διεξήγαγε κατά αδιάβλητο τρόπο τις εκλογές του 1964 απ' όπου βγήκε νικήτρια η Ένωση Κέντρου με το τεράστιο ποσοστό του 54% και με κοινοβουλευτική παντοδυναμία»²⁹⁸.

Αυτές ήταν οι τελευταίες αποφάσεις που έλαβε ο βασιλιάς Παύλος. Μετά από επιτυχή εγχείριση σκωληκοειδίτιδας στην οποία είχε υποβληθεί τον Μάιο του 1963, η κατάσταση της υγείας του άρχισε πάλι να επιδεινώνεται ραγδαία, στις αρχές του 1964. Πολλές φήμες διαδίδονταν για τη νόσο που τον ταλαιπωρούσε αλλά η υπηρεσιακή κυβέρνηση Παρασκευόπουλου καθυσύχασε τον λαό επειδή η χώρα τότε βρισκόταν σε προεκλογικό πυρετό. Η επίσημη πληροφόρηση ήταν ότι ο βασιλιάς έπασχε από οσφυαλγία²⁹⁹. Και ο ίδιος όμως δεν επιθυμούσε να δημοσιοποιήσει την κατάσταση του³⁰⁰. Ύστερα όμως από τις εκλογές άρχισε να αποκαλύπτεται η αλήθεια. Η μεταφορά της θαυματουργής εικόνας της Παναγίας από την Τήνο και η τοποθέτησή της στο προσκέφαλο του βασιλιά ήταν μια τελευταία απέλπιδα

²⁹⁷ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 186

²⁹⁸ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 186

²⁹⁹ βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α'», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1238>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2022

³⁰⁰ βλ. λήμμα σύνταξης «Θάνατος Βασιλέως Παύλου», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/death-of-king-pavlos-a.html>, ημερομηνία προσπέλασης 14.5.2022

προσπάθεια από τη βασίλισσα Φρειδερίκη για την αντιστροφή της κατάστασης³⁰¹. Η ορκωμοσία της κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου ήταν η τελευταία επίσημη πράξη που υπέγραψε ο βασιλιάς Παύλος, ενώ την ώρα της ορκωμοσίας στο Τατόι, στις 18 Φεβρουαρίου 1964, σύμφωνα με μαρτυρία του γιου του, διαδόχου Κωνσταντίνου, ο τελευταίος είχε σταθεί μπροστά από τον πατέρα του, προκειμένου να μη γίνεται αντιληπτό ότι ο βασιλιάς Παύλος έπρεπε να ακουμπάει στο πιάνο που υπήρχε στην αίθουσα για να κρατιέται³⁰².

Την ίδια ημέρα ανακοινώθηκε στον Τύπο η επιδείνωση της υγείας του βασιλιά και η αναγκαιότητα του χειρουργείου. Ο Παύλος, λόγω της ραγδαίας επιδείνωσης της υγείας του, στις 20 Φεβρουαρίου 1964, μετέφερε με διάταγμα τις εξουσίες του στον διάδοχο Κωνσταντίνο που τον καθιστούσε πλέον αντιβασιλιά της Ελλάδας.

Με απόφαση της Φρειδερίκης, ο βασιλιάς δε μετακινήθηκε από το βασιλικό ανάκτορο του Τατοΐου ενώ ένα δωμάτιο του ανακτόρου είχε μετατραπεί σε χειρουργείο για τις ανάγκες της νοσηλείας του. Ο Παύλος υποβλήθηκε σε εγχείριση καρκίνου του στομάχου από κορυφαίους χειρουργούς της εποχής, όπως τον Αλ. Μάνο, προσωπικό γιατρό του, τον Θ. Δοξιάδη, τον Ν. Τσαμπούλα καθώς και δύο Άγγλους χειρουργούς που κατέφθασαν για τον σκοπό αυτό στην Αθήνα (τον Στ. Καΐην και τον Εντ. Μουίρ)³⁰³. Η εγχείριση παρότι ήταν επιτυχής δεν είχε αποτέλεσμα, αφού η εξέλιξη της νόσου δε μπορούσε να ανασταλεί και τελικά ο θάνατος του Παύλου επήλθε στα ανάκτορα το απόγευμα της 6^{ης} Μαρτίου 1964. Τον θάνατό του ανήγγειλε στον αυλάρχη ο ίδιος ο γιος του Κωνσταντίνος, εξερχόμενος από το δωμάτιο του πατέρα του. Τρεις μόλις ώρες μετά τον θάνατό του, το απόγευμα της Παρασκευής, ο Κωνσταντίνος, παρουσία του προέδρου και των μελών της κυβέρνησης, ορκίστηκε στη βουλή³⁰⁴.

³⁰¹ βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1238>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2022

³⁰² βλ. λήμμα σύνταξης «Θάνατος Βασιλέως Παύλου», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/death-of-king-pavlos-a.html>, ημερομηνία προσπέλασης 14.5.2022

³⁰³ βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%82_%CE%91%CE%84_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2022

³⁰⁴ Β. Στεργιόπουλου, «Παύλος: Ο πρᾶος βασιλεύς», στην ιστοσελίδα: *in gr*, διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2022/03/06/plus/istoriko-arxeio/paylos-o-praos-vasileys>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.22

Η σωρός του τέθηκε σε λαϊκό προσκύνημα και κηδεύτηκε στις 12 Μαρτίου από τον Μητροπολιτικό ναό Αθηνών με μεγαλοπρέπεια και με «πάνδημη συμμετοχή». Ενταφιάσθηκε στο βασιλικό κοιμητήριο του Τατοΐου³⁰⁵. Ο βασιλιάς Παύλος είχε ορίσει το μέρος στο οποίο επιθυμούσε να ταφεί (ανάμεσα στους τάφους του αδελφού του Γεωργίου Β΄ και του θείου του πρίγκιπα Γεωργίου) «αφού από δεκαετίες πριν, ανήμερα στα γενέθλιά του (14 Δεκεμβρίου) συνήθιζε να τοποθετεί στο σημείο εκείνο μία πέτρα»³⁰⁶.

Ο πρόωρος θάνατος του Παύλου, σε ηλικία 63 ετών, ωφέλησε την υστεροφημία του. Είναι αβέβαιο αν θα ήταν σε θέση «να αποτρέψει την απορρύθμιση του πολιτικού συστήματος και την επακόλουθη πτώση της δυναστείας» καθότι ο θρόνος του είχε ήδη αποσταθεροποιηθεί³⁰⁷.

Τώρα πλέον τη θέση του θα έπαιρνε ένας «ουσιαστικά ανήλικος βασιλιάς και μια βασιλομήτωρ χωρίς χαληνό και φραγμούς και όλα αυτά θα απέβαιναν γρήγορα εις βάρος και του θρόνου αλλά και της Ελλάδας» αναφέρει χαρακτηριστικά ο Μ. Μελετόπουλος³⁰⁸.

³⁰⁵ βλ. λήμμα σύνταξης «Παύλος Α΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%82_%CE%91%CE%84_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2022

³⁰⁶ βλ. λήμμα σύνταξης «06 Μαρτίου 1964: Πεθαίνει ο Βασιλιάς των Ελλήνων Παύλος Α΄», στην ιστοσελίδα: *The Royal chronicles*, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/06-martioy-1964-o-thanatos-tou-vassilia-pavlou-a>, ημερομηνία προσπέλασης 13.5.2022

³⁰⁷ Μελ. Μελετόπουλου, «Παύλος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 43

³⁰⁸ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 187

Ζ' Κεφάλαιο

Κωνσταντίνος Β' (1940-)

Ο Κωνσταντίνος Β' γεννήθηκε στα ανάκτορα του Παλαιού Ψυχικού στις 2 Ιουνίου 1940 και διατέλεσε βασιλιάς των Ελλήνων από τις 6 Μαρτίου 1964 έως την 1^η Ιουνίου 1973 (ημέρα κατάργησης της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας από το δικτατορικό καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου). Είναι το δεύτερο κατά σειρά παιδί του βασιλιά Παύλου Α' και της βασίλισσας Φρειδερίκης και ο μοναδικός γιος του βασιλικού ζεύγους.³⁰⁹ Έχει δύο αδελφές: τη Σοφία, βασίλισσα της Ισπανίας από το 1975 έως το 2014 και την Ειρήνη, πριγκίπισσα της Ελλάδας και της Δανίας³¹⁰.

Ο Κωνσταντίνος βαπτίσθηκε στα ανάκτορα των Αθηνών στις 20 Ιουλίου 1940 με ανάδοχο τις ένοπλες δυνάμεις. Στις 22 Απριλίου 1941, μετά τη γερμανική εισβολή στη χώρα, ο Κωνσταντίνος ακολούθησε την πορεία της οικογένειάς του κατά την αποχώρησή της από την ηπειρωτική Ελλάδα έως την επάνοδό της την 28^η Οκτωβρίου 1946 και την παλινόρθωση της μοναρχίας με τον Γεώργιο Β' στον θρόνο, ύστερα από το δημοψήφισμα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1946³¹¹.

Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Γεωργίου Β' και την ανάρρηση του πατέρα του Παύλου Α' στον θρόνο της Ελλάδας, ο Κωνσταντίνος ορίστηκε διάδοχος του θρόνου καθώς ήταν το μοναδικό άρρεν τέκνο του βασιλιά Παύλου³¹². Το 1955 έλαβε τον τίτλο του «Δούκα της Σπάρτης» και την ίδια χρονιά παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας από τον Κωνσταντίνο Τσάτσο. Σπούδασε στο Εθνικό Εκπαιδευτήριο Αναβρύτων από όπου αποφοίτησε το 1958 και στη συνέχεια φοίτησε στις στρατιωτικές σχολές Ευελπίδων, Δοκίμων και Ικάρων. Την 28 Ιουνίου 1958 έλαβε τους βαθμούς του ανθυπολοχαγού πεζικού, μάχιμου σημαιοφόρου και ιπτάμενου ανθυποσμηναγού³¹³.

³⁰⁹ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β'», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/2333>, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2022

³¹⁰ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β' της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%92%CE%84_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82#cite_note-10, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2022

³¹¹ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β'» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 117

³¹² βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β'», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/2333>, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2022

³¹³ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β'» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 117

Από μικρός ασχολήθηκε με τον αθλητισμό και τον προσκοπισμό και το 1960, στους Ολυμπιακούς αγώνες της Ρώμης, αναδείχθηκε Ολυμπιονίκης στην ιστιοπλοΐα, στην κατηγορία Ντράγκον, κερδίζοντας το χρυσό μετάλλιο ως πηδαλιούχος του σκάφους «Νηρεύς». Την ίδια χρονιά γράφτηκε στη Νομική Σχολή της Αθήνας³¹⁴.

Κατά τα φοιτητικά του χρόνια ο Κωνσταντίνος ακολούθησε το βασιλικό ζεύγος σε επίσημες επισκέψεις στην Ιταλία, τη Μ. Βρετανία, τη Δ. Γερμανία, την Ταϊλάνδη, την Αιθιοπία, την Ινδία, και συναντήθηκε με διεθνείς ηγέτες, όπως ο πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας Τίτο³¹⁵.

Στις 23 Ιανουαρίου 1963 ο Κωνσταντίνος αρραβωνιάστηκε στην Κοπεγχάγη, την Άννα-Μαρία, την τρίτοτοκη κόρη του βασιλιά της Δανίας Φρειδερίκου Θ΄, την οποία είχε γνωρίσει το 1959 στην Κοπεγχάγη κατά τη διάρκεια επίσκεψης στη Σουηδία και τη Νορβηγία³¹⁶.

Την 20^η Φεβρουαρίου 1964, με διάταγμα που εξέδωσε ο βασιλιάς Παύλος, μετέφερε τις εξουσίες στον Κωνσταντίνο και τον έχρησε αντιβασιλιά. Στις 6 Μαρτίου 1964, λίγες ώρες μετά τον θάνατο του πατέρα του, ο 24χρονος Κωνσταντίνος τον διαδέχθηκε στον θρόνο και ορκίστηκε ενώπιον της βουλής συγχρόνως και ως ανώτατος αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων, λαμβάνοντας τους ανώτατους βαθμούς της στρατιωτικής ιεραρχίας³¹⁷.

Την 18^η Σεπτεμβρίου 1964 ο Κωνσταντίνος τέλεσε τους γάμους του με τη 18χρονη Άννα-Μαρία. Τον γάμο του νεαρότερου ζεύγους στον κόσμο έσπευσαν να παρακολουθήσουν εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι κατακλύζοντας τους κεντρικούς Αθηναϊκούς δρόμους. Η βασίλισσα Άννα-Μαρία βαπτίστηκε Χριστιανή Ορθόδοξη το ίδιο έτος³¹⁸. Από τον γάμο τους ο Κωνσταντίνος και η Άννα-Μαρία απέκτησαν πέντε παιδιά:

- την Αλεξία, που γεννήθηκε στην Κέρκυρα στις 10 Ιουλίου 1965,
- τον Παύλο, που γεννήθηκε στην Αθήνα στις 20 Μαΐου 1967,
- τον Νικόλαο, που γεννήθηκε στη Ρώμη την 1^η Οκτωβρίου 1969,

³¹⁴ βλ. λήμμα σύνταξης «Γέννηση Βασιλέως Κωνσταντίνου Β΄», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-konstantinos-b.html>, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2022

³¹⁵ βλ. λήμμα σύνταξης «Γέννηση Βασιλέως Κωνσταντίνου Β΄», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-konstantinos-b.html>, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2022

³¹⁶ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 117

³¹⁷ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 117

³¹⁸ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 117

- τη Θεοδώρα, που γεννήθηκε στο Λονδίνο την 9^η Ιουνίου 1983 και
- τον Φίλιππο, που γεννήθηκε στο Λονδίνο στις 26 Απριλίου 1986³¹⁹.

Ο Κωνσταντίνος ως διάδοχος ήταν συμπαθής, κοσμικός και ευπαρουσίαστος, και το γεγονός ότι ήταν Ολυμπιονίκης τον καθιστούσε δημοφιλή. Ως χαρακτήρας ήταν αναποφάσιτος, ευθυνόφοβος και αναβλητικός, με έλλειψη πνευματικής συγκρότησης και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, άσχετος με την πολιτική, με μεσαιωνική πολιτειακή αντίληψη αλλά συγχρόνως και με μια υπεροψία³²⁰. Δεχόταν σημαντικές επιρροές από τη μητέρα του Φρειδερίκη, η οποία μετά τον θάνατο του βασιλιά Παύλου δεν περιορίστηκε στον ρόλο της βασιλομήτορος αλλά ήθελε να έχει ενεργό ρόλο στην πολιτική. Έτσι, μαζί με μια ομάδα έμπιστων αυλικών επηρέαζε σημαντικά τον νεαρό βασιλιά³²¹. Η ουσιαστική βασιλεία του Κωνσταντίνου Β΄ υπήρξε αρκετά βραχύβια, από το 1964 έως το 1967 και συνοδεύτηκε από τη μεγαλύτερη πολιτική κρίση των μεταπολεμικών χρόνων, γνωστή ως «Ιουλιανά» που ξέσπασε μετά από την εμμονή του Κωνσταντίνου να έχει τον απόλυτο έλεγχο των ενόπλων δυνάμεων και την απαίτησή του να έχει τον τελευταίο λόγο στον διορισμό υπουργού Εθνικής Άμυνας και στην ηγεσία του στρατεύματος³²². Η έντονη ανάμιξη του νεαρού τότε ανώτατου άρχοντα στα πολιτικά τεκταινόμενα της χώρας παραβίαζε το Σύνταγμα του 1952, απαξίωσε τα πολιτικά πρόσωπα και την πολιτική γενικά και άνοιξε τον δρόμο για το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967.

Ο Γ. Παπανδρέου, ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου, είχε αναδειχθεί νικητής στις εκλογές της 16^{ης} Φεβρουαρίου 1964 με ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά στην ιστορία των εκλογών (52,72%) σχηματίζοντας αυτοδύναμη κυβέρνηση³²³. Αρχικά οι σχέσεις Κωνσταντίνου-Παπανδρέου ήταν αγαστές και «ως ένδειξη καλής χειρονομίας προς τα ανάκτορα ή ως επικύρωση μυστικής συμφωνίας» είχαν επισφραγισθεί μάλιστα από την τοποθέτηση στο υπουργείο Εθνικής Άμυνας του Π. Γαρουφαλλιά και στο αρχηγείο ΓΕΣ του στρατηγού Γεννηματά, που αμφότεροι είχαν άριστες σχέσεις με το παλάτι³²⁴. Στη συνέχεια όμως το κλίμα άλλαξε και με την παρέμβαση των αυλικών συμβούλων και της Φρειδερίκης, με αποτέλεσμα οι δύο πόλοι εξουσίας

³¹⁹ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/2333>, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2022

³²⁰ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 196

³²¹ βλ. λήμμα σύνταξης «Φρειδερίκη», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/335>, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2022

³²² Γ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 765 και Β. Ραφαηλίδης, *Ιστορία (κομμοκρατική) του Νεοελληνικού Κράτους 1830-1974*, Αθήνα 1993, σ. 403

³²³ *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 448

³²⁴ Μ. Γλέζου, «Η Στάση της Αριστεράς», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (2002), σ. 33

(κυβέρνηση-παλάτι) να μπουν ξανά σε φάση σύγκρουσης συνοδευόμενη από ανταλλαγή επιστολών σε υψηλούς τόνους³²⁵. Αξίζει να σημειωθεί πως ο Κωνσταντίνος δεν μιλά με ευχέρεια την ελληνική γλώσσα. Οι επιστολές όμως που αντάλλαξε με τον Παπανδρέου διακρίνονταν για την άψογη χρήση της γλώσσας και τα προσεκτικά διατυπωμένα επιχειρήματα που είχαν ως στόχο να προστατεύσουν το πρόσωπο του βασιλιά. Συνάγεται λοιπόν το συμπέρασμα ότι οι επιστολές συντάχθηκαν από τρίτο πρόσωπο που κατά τον Μελ. Μελετόπουλο πιθανότατα ήταν ο Πιπινέλης, Χοϊδάς ή Νιάνιας³²⁶.

Συγκεκριμένα, όταν ο πρωθυπουργός αποφάσισε την αποπομπή του φιλομοναρχικού υπουργού Εθνικής Άμυνας Π. Γαρουφαλιά, ο βασιλιάς αμφισβήτησε το δικαίωμα που είχε ο πρωθυπουργός και αρχηγός της Ένωσης Κέντρου Γ. Παπανδρέου να τεθεί ο ίδιος επικεφαλής του υπουργείου Εθνικής Άμυνας και αρνήθηκε να υπογράψει το διάταγμα για την αποπομπή του υπουργού Εθνικής Άμυνας. Ο βασιλιάς προέβαλλε ως δικαιολογία τη φημολογούμενη εμπλοκή του Α. Παπανδρέου, γιου του Γ. Παπανδρέου, στην υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ, θεωρώντας ότι δεν ήταν δυνατόν να προΐσταται ο ίδιος του υπουργείου και να διεξαγάγει τις έρευνες όταν βασικός κατηγορούμενος ήταν ο γιος του³²⁷. Ο Π. Γαρουφαλιάς επίσης, με το δικαιολογητικό ότι έπαιρνε εντολές από τον βασιλιά αρνούσαν να παραιτηθεί³²⁸. Έτσι, στις 15 Ιουλίου 1965, ο Γ. Παπανδρέου οδηγήθηκε σε παραίτηση διότι θεωρούσε ότι ήταν ανεπίτρεπτο ο πρωθυπουργός να τελεί «υπό απαγόρευση» και να μην μπορεί να αναλάβει όποιο υπουργείο επιθυμεί³²⁹.

Ακολούθως, ο βασιλιάς προχώρησε στη διάσπαση του κυβερνώντος κόμματος και, ανοίγοντας έναν μακρύ κύκλο πολιτικής κρίσης και αστάθειας αλλά και έντονης πολιτικής διαμάχης, διόρισε κυβερνήσεις των αποστατών της Ένωσης Κέντρου, προκειμένου να αποφευχθούν οι εκλογές, οι οποίες πιθανότατα θα επανέφεραν στην εξουσία τον Γ. Παπανδρέου³³⁰. Βιαστικά και πριν τη γραπτή παραίτηση του πρωθυπουργού³³¹ ο Κωνσταντίνος έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης αρχικά στον Γ. Αθανασιάδη-Νόβα, που υποστηρίχθηκε από τους

³²⁵ Απ. Διαμαντή, «Ο Κωνσταντίνος Β΄ και η οριστική έκπτωση της δυναστείας», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 45 και Β. Ραφαηλίδης, *ό. π.*, σ. 403-404

³²⁶ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 210

³²⁷ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 200

³²⁸ Μ. Γλέζου, «Η Στάση της Αριστεράς», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (2002), σ. 34

³²⁹ Βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄», στο: *ΠΒΑ*, τ. 5, (1985), σ.139

³³⁰ Σ. Ριζά, «Η Κυβέρνηση Στεφανόπουλου», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (2002), σ. 41

³³¹ Απ. Διαμαντή, «Η πορεία προς τα Ιουλιανά», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (2002), σ. 18

αποστάτες βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου και στη συνέχεια, στις 20 Αυγούστου, στον ΕΑΜικό Ηλία Τσιριμώκο. Ωστόσο, αμφότεροι απέτυχαν να πάρουν ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή³³².

Κατόπιν, και ενάντια στις πιέσεις για διεξαγωγή εκλογών, ο Κωνσταντίνος έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στο τέως στέλεχος της Ένωσης Κέντρου Στ. Στεφανόπουλο που απέσπασε ισχυρή πλειοψηφία με την αρωγή της αξιωματικής αντιπολίτευσης και των αποστατών. Έτσι, έχουμε τη διάσπαση του μεγαλύτερου κόμματος στη βουλή, που η πλειοψηφία του τίθεται ενάντια στην κυβέρνηση, αλλά και την αντιπολίτευση διχασμένη, με το μεγαλύτερο και το μικρότερο κόμμα υπέρ της κυβέρνησης (ΕΡΕ-Προοδευτικοί) και το μεσαίο (ΕΔΑ) εναντίον της³³³. Αξίζει να σημειωθεί πως σε όλη την περίοδο που ακολούθησε την πτώση του Γ. Παπανδρέου ξέσπασαν μεγάλες κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις, οι οποίες στόχο είχαν τους χειρισμούς της αυλής και ειδικότερα την εμπλοκή της Φρειδερίκης, μητέρας του Κωνσταντίνου αλλά και του ξένου παράγοντα³³⁴. Η κυβέρνηση Στεφανόπουλου υπήρξε δέσμια των ανακτόρων, καθώς είχε προέλθει από τη βασιλική εύνοια και αυθαιρεσία και όχι από εκλογές και δε διέθετε πολιτική ισχύ ούτε αυτόνομη δύναμη. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής της οι υπονήφιοι πραξικοπηματίες κατέλαβαν καίριες θέσεις στους στρατιωτικούς μηχανισμούς, προωθήθηκε μια απόλυτα προσηλωμένη στο παλάτι «ψυχροπολεμική στρατιωτική ηγεσία»³³⁵ και δόθηκε το δικαίωμα στον βασιλιά να είναι ο ρυθμιστής των στρατιωτικών ζητημάτων³³⁶.

Η πολιτική ζωή εισήχθη σε φάση διάλυσης και αστάθειας, διότι όλοι, προσβλέποντας στις εκλογές, αρνούσαν να στηρίξουν την κυβέρνηση ενώ στην αυλή επικρατούσε ταυτόχρονα κλίμα φόβου και συνωμοσίας με άμεσο στόχο την παρεμπόδιση της Ένωσης Κέντρου να έλθει στην εξουσία και την εξουδετέρωσή της αλλά και την ισχυροποίηση της ΕΡΕ³³⁷. Οι εξελίξεις μετά την αποστασία είχαν ως αποτέλεσμα τη διόγκωση του αντιμοναρχικού πνεύματος υπό την καθοδήγηση του Γ. Παπανδρέου και του γιου του Ανδρέα καθώς και από άλλα στελέχη της Ένωσης Κέντρου και της Αριστεράς. Εξάλλου, οι φήμες ότι πιστοί στο στέμμα ανώτατοι

³³² Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 348-349 και *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 466 και σ. 476-479 και Ν. Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974 Όψεις της Ελληνικής Εμπειρίας*, Αθήνα 1995, σ. 246-247

³³³ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 348-349

³³⁴ Βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β'», στο: *ΠΒΑ*, τ. 5, (1985), σ.139

³³⁵ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 252

³³⁶ Σ. Ριζά, «Η Κυβέρνηση Στεφανόπουλου», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (2002), σ. 40

³³⁷ Απ. Διαμαντή, «Ο Κωνσταντίνος Β' και η οριστική έκπτωση της δυναστείας», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 47

αξιωματικοί με υποκινητή τον ίδιο τον βασιλιά θα επέβαλλαν δικτατορία διαδίδονταν και συζητούνταν ακόμα και μέσα στους κύκλους του Κοινοβουλίου.

Τον Δεκέμβριο του 1966 κατόπιν συμφωνίας Παπανδρέου-Κανελλόπουλου, η οποία είχε μεθοδευθεί στο παρασκήνιο από το στέμμα, η κυβέρνηση Στ. Στεφανόπουλου ανατράπηκε και ανέλαβε η μεταβατική κυβέρνηση του διοικητή της Εθνικής Τράπεζας Ι. Παρασκευόπουλου με στόχο τη διενέργεια εκλογών τον Μάιο του 1967. Η κυβέρνηση κατέρρευσε μετά την άρση ψήφου εμπιστοσύνης της βουλής στις 3 Απριλίου 1967³³⁸.

Μετά την παραίτηση του Ι. Παρασκευόπουλου στις 4 Απριλίου, ο Κωνσταντίνος αστραπιαία έδωσε το χρίσμα στον Π. Κανελλόπουλο παρά την πανηγυρική καταψήφισή του στις εκλογές του 1964. Ο Γ. Παπανδρέου τότε χαρακτήρισε τον βασιλιά «κομματάρχη της ΕΡΕ» και την ενέργεια αυτή «πραξικοπηματική»³³⁹. «Η μοιραία πτώση της κυβέρνησης Παρασκευόπουλου και ο διορισμός νέας εκλογικής κυβέρνησης της ΕΡΕ υπό τον Κανελλόπουλο, οδήγησαν με ασφάλεια στην υλοποίηση των σχεδίων της επερχόμενης χούντας»³⁴⁰.

Τη νύχτα της 20^{ης} Απριλίου προς 21^{ης} Απριλίου, μια ομάδα αξιωματικών που προερχόταν από τον στρατό, με αρχηγό τον συνταγματάρχη Γ. Παπαδόπουλο και με συμμετοχή του ταξίαρχου Στ. Παττακού και του συνταγματάρχη Ν. Μακαρέζου κατέλαβε την εξουσία με πραξικόπημα, με τη δικαιολογία ότι η πράξη τους ήταν αναγκαία προκειμένου να αποφευχθεί αναρχία που σχεδιαζόταν από τις κεντροαριστερές ομάδες³⁴¹.

Ο βασιλιάς, επιδεικνύοντας αναποφασιστικότητα και παθητικότητα, δεν προέβαλε καμία αντίσταση, συμβιβάστηκε και με το επιχείρημα ότι ήθελε να αποφύγει την αιματοχυσία, προχώρησε στην ορκωμοσία της κυβέρνησης των συνταγματαρχών, με πρωθυπουργό τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου Κ. Κόλλια. Χάνοντας κάθε ευκαιρία να ανατρέψει το κίνημα εν τη γενέσει του, περιορίστηκε στο

³³⁸ Π. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974)*, σ. 350 και *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 480-482 και βλ. λήμμα σύνταξης «Ιωάννης Π. Παρασκευόπουλος» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82%CE%A0.%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82>, ημερομηνία προσπέλασης 24.5.2022

³³⁹ βλ. λήμμα σύνταξης «Ιωάννης Π. Παρασκευόπουλος» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82.%CE%A0.%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82>, ημερομηνία προσπέλασης 24.5.2022

³⁴⁰ Απ. Διαμαντή, «Ο Κωνσταντίνος Β' και η οριστική έκπτωση της δυναστείας», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 47

³⁴¹ *Έθνος*, αρ. φ. 16425, 24.4.1967 και Β. Ραφαηλίδης, *ό. π.*, Αθήνα 1993, σ. 414

να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του προς το καθεστώς, όταν φωτογραφήθηκε σκυθρωπός και βλοσυρός δίπλα στα μέλη της κυβέρνησης. Σε μεταγενέστερη δήλωσή του ανέφερε ότι με την τότε στάση του ο λαός αντιλαμβανόταν τη δυσαρέσκειά του προς το καθεστώς³⁴². «Η συγκεκριμένη στάση του βασιλιά έδωσε στο πραξικόπημα επίφαση της νομιμότητας, κομίζοντας αρχικά την εντύπωση ότι επρόκειτο για χρονικά περιορισμένη εκτροπή από τον κοινοβουλευτισμό, γεγονός που περιόρισε τις εσωτερικές και εξωτερικές αντιδράσεις. Από την άλλη όμως η συγκεκριμένη επιλογή του βασιλιά επιτάχυνε τις διαδικασίες εκείνες που οδήγησαν στην κατάργηση του βασιλικού θεσμού»³⁴³.

Το συνταγματικό πραξικόπημα είχε οδηγήσει στην ανατροπή της κυβέρνησης Κανελλόπουλου αλλά και στην επ' αόριστον αναβολή των εκλογών χωρίς την ταυτόχρονη μεταβολή της μορφής του πολιτεύματος ή του προσώπου του Ανώτατου Άρχοντα³⁴⁴. Συγκεκριμένα τη συντακτική εξουσία ανέλαβε αποκλειστικά η κυβέρνηση των συνταγματαρχών καθώς και τη νομοθετική εργασία, ενώ ο βασιλιάς διατήρησε τα συνταγματικά του δικαιώματα ως παράγοντας της νομοθετικής εξουσίας και αρχηγός της εκτελεστικής λειτουργίας³⁴⁵.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πρώτη προτεραιότητα του δικτατορικού καθεστώτος ήταν η αναγκαστική παραίτηση του Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Β' και η αντικατάστασή του από τον Ιερώνυμο Κοτσώνη, αρχιμανδρίτη των ανακτόρων, ευνοούμενου του Παλατιού και της Χούντας³⁴⁶. Ο Ιερώνυμος εξάλλου, υπήρξε ένας από τους μεσολαβητές μεταξύ του Κωνσταντίνου και της ηγεσίας του καθεστώτος, «ο οποίος μάλιστα διαβίβαζε τα προσωπικά μηνύματα του Γ. Παπαδόπουλου και δεχόταν τις απαντήσεις του Κωνσταντίνου», όπως υποστηρίζει στο Ημερολόγιο του ο τότε αυλάρχης Λεων. Παπάγος³⁴⁷.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, στη συνέχεια, αποπειράθηκε κινούμενος σπασμωδικά, να ανατρέψει τους πραξικοπηματίες και να επαναφέρει τη δημοκρατία,

³⁴² *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 524 και Απ. Διαμαντή, «Ο Κωνσταντίνος Β' και η οριστική έκπτωση της δυναστείας», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 48 και Γ. Μαλούχος, *Βασιλείς Κωνσταντίνος Χωρίς Τίτλο*, τ. 2, σ. 255-256

³⁴³ *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 524

³⁴⁴ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β'», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/2333>, ημερομηνία προσπέλασης 22.6.2022

³⁴⁵ *ΕτΚ*, τχ. Α', αρ. φ. 66, 6.5.1967

³⁴⁶ Ε. Καπνιά Αραποστάθη, «Τα ψέματα του τέως για τον Χρυσόστομο», στην ιστοσελίδα: *efsyn*, διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/politiki/55398_ta-psemata-toy-teos-gia-ton-hrysostomo, ημερομηνία προσπέλασης 23.6.2022

³⁴⁷ Δ. Ψαρρά, «Ο Γκλίξμπουργκ και η Εκκλησία», στην ιστοσελίδα: *efsyn*, διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/politiki/55371_o-gklixmpourgk-kai-i-ekklisia, ημερομηνία προσπέλασης 23.6.2022

οργανώνοντας το αντικίνημα της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1967, το σχέδιο «Ωμέγα», όπως το είχε αποκαλέσει συνθηματικά ο ίδιος. Τελικός στόχος του σχεδίου αποτελούσε η κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τις φιλοβασιλικές μηχανοκίνητες στρατιωτικές μονάδες ώστε ο βασιλιάς να μεταβεί σ' αυτήν³⁴⁸.

Έτσι, ο βασιλιάς, υπερεκτιμώντας τις δυνατότητές του να ελέγξει τον στρατό, μαζί με τον πρόεδρο της κυβέρνησης Κ. Κόλλια μετακινήθηκαν αιφνιδιαστικά με αεροπλάνο στην Καβάλα, από όπου σε διάγγελμά του δήλωσε ότι θα προέβαινε σε ανασχηματισμό της κυβέρνησης, παύοντας τα μέλη της που προέρχονταν από τον στρατό και σε αναθεώρηση του Συντάγματος, επισπεύδοντας την επαναφορά του κοινοβουλευτικού συστήματος. Ωστόσο, η προσπάθεια του Κωνσταντίνου απέτυχε παταγωδώς καθώς δεν έτυχε της υποστήριξης του στρατού, η δύναμη του οποίου δεν ήταν ούτε ικανή σε αριθμό ούτε και σε δυναμική ώστε να υποστηρίξει τη βασιλική πρωτοβουλία και εξουδετερώθηκε εύκολα από τους συνταγματάρχες³⁴⁹. Φαίνεται συνάμα πως είχε υλοποιηθεί και ένα πρόχειρα οργανωμένο σχέδιο που πιθανόν προδόθηκε και εκ των έσω. Ο Καραμανλής από το Παρίσι αναφέρει χαρακτηριστικά: «Το κίνημα του βασιλέως από απόψεως συλλήψεως και εκτελέσεως υπήρξεν παιδαριώδες. Και ημπορεί μεν να αναγνωρίσει κανείς για τον βασιλέα το ελαφρυντικόν της απειρίας, αλλά δεν δύναται να εξηγήσει την ελαφρότητα των συμβούλων του. Από απόψεως όμως αποτελέσματος υπήρξεν συμφορά, διότι εξεμηδένισε όλες τας δυνατότητας του αγώνος κατά της χούντας και σταθεροποίησε την θέσιν της»³⁵⁰.

Ο Κωνσταντίνος με την οικογένειά του, τη μητέρα του Φρειδερίκη, τον τέως πρωθυπουργό Κ. Κόλλια, τον αντιστράτηγο Κ. Δόβα και με μικρή ακολουθία, αναγκάστηκαν να διαφύγουν αεροπορικώς από την Καβάλα με προορισμό τη Ρώμη, κατά τις πρωινές ώρες της 14^{ης} Δεκεμβρίου 1967³⁵¹.

³⁴⁸ Α. Μέγκου, «Το Βασιλικό Αντικίνημα της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1967», στην ιστοσελίδα: *The Royal chronicles*, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/vassiliko-antikinima-13-dekemvriou-1967>, ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022

³⁴⁹ *ΙΤΕ*, τ. 17 (2006), σ. 530-531 και βλ. λήμμα σύνταξης, «Κωνσταντίνος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 37 (1996), σ. 117

³⁵⁰ Κ. Μπορδόκα, «Κίνημα Κωνσταντίνου, η αποτυχημένη δικτατορία που δεν ζήσαμε», στην ιστοσελίδα: *tvxs Ανεξάρτητη Ενημέρωση* 12.12.2021, διαθέσιμο στο: <https://tvxs.gr/news/taksidia-sto-xrono/kinima-konstantinou-i-apotyximeni-diktatoria-poy-den-zisame>, ημερομηνία προσπέλασης 22.6.2022

³⁵¹ Απ. Διαμαντή, «Ο Κωνσταντίνος Β΄ και η οριστική έκπτωση της δυναστείας», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 48 και βλ. λήμμα σύνταξης, «Κωνσταντίνος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 37 (1996), σ. 118 και Β. Ραφαηλίδης, *ό. π.*, σ. 416-417

Ο δικτάτορας Γ. Παπαδόπουλος, συμπληρώνοντας το συνταγματικό κενό, ανέθεσε καθήκοντα αντιβασιλιά στον αντιστράτηγο Γ. Ζωιτάκη και αργότερα, το 1972, στον εαυτό του περιορίζοντας δραστικά την εξουσία του στέμματος και η νέα κυβέρνηση θεώρησε τον βασιλιά «αδικαιολογήτως απέχοντα των καθηκόντων του» και σε «εθελούσια προσωρινή αποδημία»³⁵².

Όταν στα τέλη Μαΐου του 1973 εκδηλώθηκε το Κίνημα του Ναυτικού³⁵³ με στόχο την ανατροπή των συνταγματαρχών και θεωρήθηκε από τους πραξικοπηματίες ότι ο βασιλιάς δεν ήταν αμέτοχος, δόθηκε το έρεισμα στους συνταγματάρχες να απαλλάξουν τη χώρα από τον βασιλικό θεσμό την 1^η Ιουνίου 1973 καταργώντας το πολίτευμα της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας³⁵⁴. Με συντακτική πράξη εγκαθιδρύθηκε νέο πολίτευμα, αυτό της Προεδρικής Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, η προεδρία της Δημοκρατίας προσωρινά ανατέθηκε στον τότε αντιβασιλιά και πρωθυπουργό Γ. Παπαδόπουλο και ο βασιλιάς κηρύχθηκε έκπτωτος μαζί με τους διαδόχους του. Αξίζει να σημειωθεί πως ο βασιλιάς έως το 1973 εξακολουθούσε να παίρνει τη βασιλική χορηγία. Κατά τον Β. Ραφαηλίδη «η χούντα των συνταγματάρχων δεν είχε πρόθεση να καταργήσει τον θεσμό της βασιλείας. Κάτι τέτοιο δεν ήταν στο πρόγραμμά της. Η κατάργησή της προέκυψε παρεμπιπτόντως, ύστερα απ' το λεγόμενο βασιλικό πραξικόπημα, που αν δε γινόταν, κανείς δεν θα ενοχλούσε τον Κωνσταντίνο»³⁵⁵.

Το δημοψήφισμα που διεξήχθη στη συνέχεια από τη χούντα, στις 29 Ιουλίου 1973, απέβη κατά της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας. Πριν το δημοψήφισμα είχε εκδηλωθεί μεγάλη εκστρατεία από το καθεστώς εναντίον της βασιλείας. Το συγκεκριμένο δημοψήφισμα δεν αναγνωρίστηκε από κανένα πολιτικό κόμμα και συμφωνήθηκε από κοινού με τον βασιλιά η επαναληπτική διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το πολιτειακό ζήτημα μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στη χώρα³⁵⁶.

Ο Κωνσταντίνος και μετά την πτώση της δικτατορίας με τη μη επάνοδό του στη χώρα ώστε να υπερασπιστεί τις όποιες πιθανότητες είχε να διατηρήσει τον θρόνο του επέδειξε την ίδια αναποφασιστικότητα και διστακτικότητα. Έτσι, παραμένοντας

³⁵² *ITE*, τ. 17 (2006), σ. 531 και βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/2333>, ημερομηνία προσπέλασης 22.6.2022

³⁵³ *ITE*, τ. 17 (2006), σ. 547-549

³⁵⁴ *ΕτΚ*, τχ. Α΄, αρ. φ. 118, 1.6.1973 και *ITE*, τ. 17 (2006), σ. 539

³⁵⁵ Β. Ραφαηλίδης, *ό. π.*, σ. 388

³⁵⁶ *ITE*, τ. 17 (2006), σ. 539

απλός θεατής των εξελίξεων, περίμενε στο Λονδίνο τηλεφώνημα από τον Καραμανλή όταν θα ηρεμούσαν τα πράγματα³⁵⁷.

Μετά την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος και την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στις 24 Ιουλίου 1974, το δημοψήφισμα που προκήρυξε η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή στις 8 Δεκεμβρίου 1974 επιβεβαίωσε και τυπικά το τέλος της δυναστείας των Γλύξμπουργκ³⁵⁸. Το τέλος βέβαια της δυναστείας είχε δοθεί ήδη από το 1965, όταν ο βασιλιάς δεν είχε κατορθώσει να υπερκεράσει τις δυσκολίες που είχαν προκύψει και να προσδώσει κύρος στον βασιλικό θεσμό, ο οποίος είχε πληγεί ανεπανόρθωτα από τις διαρκείς παρεμβάσεις του παλατιού στην πολιτική ζωή της χώρας καθ' όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου³⁵⁹. Είναι γεγονός ότι δεν επιτράπη στον βασιλιά να επιστρέψει πριν από τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος στη χώρα ώστε να υποστηρίξει τις θέσεις του και είχε τη δυνατότητα μία φορά να απευθυνθεί στον ελληνικό λαό μέσω τηλεοπτικού διαγγέλματος. Ο Κωνσταντίνος δέχθηκε και αναγνώρισε το αποτέλεσμα της λαϊκής ετυμηγορίας, το οποίο απέβη συντριπτικά υπέρ της Αβασίλευτης Δημοκρατίας με ποσοστό 69,18% (έναντι 30, 82% υπέρ της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας) χωρίς ωστόσο να παραιτηθεί από τα δικαιώματά του στον ελληνικό θρόνο. Σε δήλωσή του ευχήθηκε «ολοψύχως οι εξελίξεις να δικαιώσουν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος»³⁶⁰.

Από το 1967 ο Κωνσταντίνος έζησε αυτοεξόριστος στην Ιταλία και από το 1974 στην Αγγλία. Για πρώτη φορά επισκέφθηκε την Ελλάδα στις 12 Δεκεμβρίου 1981 για να παρακολουθήσει τη νεκρώσιμη ακολουθία της μητέρας του Φρειδερίκης στο βασιλικό κτήμα της Δεκέλειας. Η βασίλισσα είχε πεθάνει αιφνιδίως στη Μαδρίτη από ανακοπή της καρδιάς, κατά τη διάρκεια εγχείρισης³⁶¹. Ο Κωνσταντίνος επέστρεψε για δεύτερη φορά το 1993, πραγματοποιώντας ιδιωτική επίσκεψη.

Στις 13 Ιουνίου 1992 η κυβέρνηση Μητσοτάκη ήρθε σε συμφωνία με τον βασιλιά (ν. 2086/1992) με την οποία η βασιλική οικογένεια θα κρατούσε τα ακίνητα

³⁵⁷ Μελ. Μελετόπουλος, *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία*, σ. 265

³⁵⁸ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/2333>, ημερομηνία προσπέλασης 22.6.2022

³⁵⁹ Απ. Διαμαντή, «Ο Κωνσταντίνος Β΄ και η οριστική έκπτωση της δυναστείας», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (2002), σ. 48

³⁶⁰ βλ. λήμμα σύνταξης «Το δημοψήφισμα του 1974 και το τέλος της βασιλείας στην Ελλάδα» στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/articles/1323>, ημερομηνία προσπέλασης 22.6.2022 και βλ. λήμμα σύνταξης, «Κωνσταντίνος Β΄», στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 118

³⁶¹ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Β΄» στην *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 37 (1996), σ. 118

στο Τατόι, το Μον Ρεπό στην Κέρκυρα και το κτήμα Πολυδενδρίου στην Αγία της Λάρισας ενώ θα παραχωρούσε στο Ελληνικό Δημόσιο έκταση 39.000 στρεμμάτων του κτήματος Τατοΐου. Λίγους μήνες μετά, η κινητή βασιλική περιουσία, βάρους 68 τόνων, παρά τις αντιδράσεις πολλών επικριτών, οι οποίοι θεωρούσαν το περιεχόμενο του Τατοΐου περιουσία του ελληνικού λαού, φορτώθηκε σε κοντέινερ και αναχώρησε από τον Πειραιά με τελικό προορισμό το Χάμστεντ Γκάρντεν του Λονδίνου.

Το 1994 η Ελληνική Κυβέρνηση Α. Παπανδρέου, με νόμο του Ευ. Βενιζέλου (ν. 2215/1994) δήμευσε την περιουσία του βασιλιά (ακίνητα συνολικής έκτασης 74.390 στρεμμάτων) και ακύρωσε την ιθαγένειά του³⁶². Η βασιλική οικογένεια κατέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καταθέτοντας προσφυγή, ισχυριζόμενη ότι ο νόμος αυτός παραβίαζε διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα ανθρώπινα δικαιώματα³⁶³. Συγκεκριμένα η βασιλική οικογένεια θεωρούσε ότι με την κατάσχεση της περιουσίας και τη μη καταβολή αποζημίωσης παραβιάζονταν τα δικαιώματα της ιδιοκτησίας της, ότι με την υπόθεση της ιθαγένειας καθώς και με την επιβολή του επωνύμου «Γλύξμπουργκ» είχε υποστεί εξευτελιστική μεταχείριση και προσβολή της προσωπικότητας και ιδιωτικής της ζωής, ενώ είχε παραβιαστεί και το δικαίωμά της για δίκαιη δίκη³⁶⁴.

Η Ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε την επιστροφή της βασιλικής περιουσίας καθώς και τις αλληπάλληλες κρούσεις του βασιλιά για εξώδικο συμβιβασμό και εξαρχής κατέστη σαφές το ενδιαφέρον του Κωνσταντίνου για χρηματική αποζημίωση, επιβεβαιώνοντας για πολλοστή φορά την ιδιοτέλεια της βασιλικής οικογένειας των Γλύξμπουργκ όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ο Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου και μέλος της ομάδας υπεράσπισης της ελληνικής

³⁶² Δ. Σωτηρόπουλου, «Η τύχη της βασιλικής περιουσίας», στην ιστοσελίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 24.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/i-tyxi-tis-basilikis-perioysias>, ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022 και Γ. Μαλούχος, *Βασιλεύς Κωνσταντίνος Χωρίς Τίτλο*, τ. 3, σ. 228-229

³⁶³ Ε. Βενιζέλου, «Το βάρος της Ιστορίας και η βασιλική περιουσία», στην ιστοσελίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 24.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/to-baros-tis-istorias-kai-i-basiliki-perioysia/?fbclid=IwAR3RG3t4HRwFBOIQ9IUUpCZuXRaxfUcWMJU1bWCxFXmoxdPs1O-Cq6vkBa-k>, ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022 και Γερ. Τρύφωνος, «Πόσο θα πληρώσουμε τον Γλύξμπουργκ», στην ιστοσελίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 24.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/poso-tha-plirwsoyme-ton-glyksmpourgk>, ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022

³⁶⁴ βλ. λήμμα σύνταξης «Κωνσταντίνος Γλύξμπουργκ: Ο τελευταίος βασιλιάς της Ελλάδας», στην ιστοσελίδα *cityportal*, διαθέσιμο στο: <https://cityportal.gr/konstantinos-glyxmpourgk-o-teleytaios-vasilias-tis-elladas>, ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022

κυβέρνησης Ν. Αλιβιζάτος³⁶⁵. Ο τέως διεκδικούσε αποζημίωση ύψους 161,1 δισεκατομμυρίων δραχμών για να πάρει τελικά το ποσό των 13,7 εκατομμυρίων ευρώ που επιδίκασε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στις 28 Νοεμβρίου 2002 και τα οποία εισπράχθηκαν τον Μάρτιο του 2003 από τη ΔΟΥ Αχαρνών. Το περιβάλλον του τέως υποστήριξε ότι «ο Κωνσταντίνος πήρε τα χρήματα της αποζημίωσης για να τα επιστρέψει στην Ελλάδα». Έτσι το 2003 δημιουργήθηκε το ίδρυμα Άννα-Μαρία στο Κολωνάκι, επί της οδού Τσακάλωφ, μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση που έχει πρόεδρό της την έκπτωτη βασίλισσα, οι δραστηριότητες του οποίου δεν είναι μέχρι σήμερα γνωστές³⁶⁶. Η Ελληνική κυβέρνηση αντλώντας το ποσό της αποζημίωσης από κονδύλι του προϋπολογισμού που προοριζόταν για φυσικές καταστροφές, έδωσε ένα έμμεσο αλλά σαφές μήνυμα.

Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του νόμου του 1994, με το οποίο καταργούνταν η ιθαγένεια της οικογένειας ο τέως βασιλιάς δεν έχει καταφύγει στη δικαστική οδό διότι, κατά τα λεγόμενά του, δεν αποδέχεται την προσβολή ότι δεν είναι Έλληνας και ελπίζει στη λύση του ζητήματος αυτού³⁶⁷. Μετά τη λήξη της δικαστικής διαμάχης με το Ελληνικό Κράτος ο Κωνσταντίνος και η οικογένειά του επέστρεψαν στη χώρα όπου διαμένουν μόνιμα τα τελευταία χρόνια. Ο Κωνσταντίνος διαθέτει Δανικό διπλωματικό διαβατήριο με το όνομα «Constantine de Grecia» ενώ η Ελληνική πολιτεία αρνείται να του παραχωρήσει Ελληνικό Διαβατήριο, εμμένοντας στην άποψή της ότι πρωταρχικά ο τέως βασιλιάς θα έπρεπε πρώτα να υιοθετήσει ένα επώνυμο εφόσον πλέον δεν κατέχει το βασιλικό αξίωμα, κατά το πρότυπο άλλων ευρωπαϊκών οίκων που εξέπεσαν του αξιώματός τους³⁶⁸. Στον δημόσιο λόγο στη χώρα η αναφορά στο πρόσωπό του γίνεται με το επίθετο Κωνσταντίνος Γλύξμπουργκ ή ως τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος. Ο Κωνσταντίνος είναι επίτιμος πρόεδρος της Διεθνούς Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας και επίτιμο μέλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής.

³⁶⁵ βλ. λήμμα σύνταξης «Μοναρχία τρανσέξουαλ...», στην ιστοσελίδα *TA NEA*, 15.11.2003, διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2003/11/15/politics/mikropolitikos/monarxia-transeksoyal>, ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022

³⁶⁶ Σ. Γιαννάκα, «Η περιουσία του Τέως», στην ιστοσελίδα *TO BHMA*, 25.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/25/archive/i-perioysia-toy-tews>, ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022 και Γ. Μαλούχος, *Βασιλεύς Κωνσταντίνος Χωρίς Τίτλο*, τ. 3, σ. 232-233

³⁶⁷ βλ. λήμμα σύνταξης «Γέννηση Βασιλέως Κωνσταντίνου Β'», στην ιστοσελίδα: *Η Ελληνική βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-konstantinos-b.html>, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2022

³⁶⁸ βλ. λήμμα σύνταξης «Constantine De Grecia' visits», στην ιστοσελίδα: *ekathimerini.com*, 17.02.2003, διαθέσιμο στο: <https://www.ekathimerini.com/news/12191/constantine-de-grecia-visits>, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2022 και Γ. Μαλούχος, *Βασιλεύς Κωνσταντίνος Χωρίς Τίτλο*, τ. 3, σ. 235

Επίλογος

Ο θεσμός της Μοναρχίας στην Ελλάδα, από τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους το 1830 και έως την οριστική κατάργησή του με το δημοψήφισμα του Δεκεμβρίου του 1974, έχει πλούσια και μακραίωνη ιστορία. Παρόλο που η Ελλάδα υπήρξε μια χώρα που γέννησε τη Δημοκρατία ο θεσμός της βασιλείας υπήρξε τότε επιλογή τόσο των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων που πίστευαν ότι ο βασιλιάς θα ενίσχυε τη θέση της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή σκηνή όσο και των Μεγάλων Δυνάμεων που επέμεναν να καθορίζουν την τύχη του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και τις προδιαγραφές του. Συνάμα, αποτελούσε για τις Μεγάλες Δυνάμεις και έναν τρόπο επιτήρησης του νεότευκτου και συγχρόνως πολιτικά ανώριμου ελληνικού κράτους³⁶⁹. Η επιλογή της μοναρχίας όμως, δεν ερχόταν σε αντίθεση και με τη λαϊκή βούληση, ενός λαού που ζούσε με τους βυζαντινούς θρύλους και είχε εξουθενωθεί από τους αλλεπάλληλους εμφυλίους.

Η δανέζικη δυναστεία των Γλύξμπουργκ, η κυριότερη εκπρόσωπος του βασιλικού θεσμού στην Ελλάδα έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις της χώρας, ακολουθώντας μία μακρά και περιπετειώδη ιστορική διαδρομή. Οι βασιλείς της δυναστείας αποδέχθηκαν τον ρόλο του τοποτηρητή των ξένων συμφερόντων και απέκτησαν σχέσεις «δούναι και λαβείν» με τις Μεγάλες Δυνάμεις έχοντας ως βασική τους επιδίωξη να εδραιώσουν την παραμονή τους στον ελληνικό θρόνο, ικανοποιώντας παράλληλα και τις παράλογες οικονομικές τους απαιτήσεις επιβεβαιώνοντας την ιδιοτέλεια του βασιλικού οίκου. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Κωνσταντίνος Β΄ ελάμβανε τη βασιλική χορηγία έως το 1973 παρότι είχε φύγει από την Ελλάδα ήδη από τον Δεκέμβριο του 1967.

Με έρεισμα τον ξένο παράγοντα και την επιρροή που ασκούσε στα ελληνικά πράγματα, οι βασιλείς δεν προσπάθησαν να αναπτύξουν μια ειλικρινή και ουσιαστική επαφή με την ελληνική κοινωνία ενώ η εκατέρωθεν καχυποψία (μεταξύ του στέμματος και της ελληνικής κοινωνίας) οδήγησε στη δημιουργία της αντίληψης ότι ο θεσμός αποτελεί ξένο σώμα. Ο θεσμός της μοναρχίας ήταν αδύνατο να καθιερωθεί στη συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας. Επίσης, η συνήθης πρακτική του εκάστοτε βασιλιά της Δυναστείας να αναμιγνύεται στις πολιτικές υποθέσεις, να συντάσσεται με συγκεκριμένους κομματικούς σχηματισμούς και να παρεμβαίνει στα πολιτικά

³⁶⁹ Μ. Σαμπατακάκη, «Η Μοναρχία στην Ελλάδα. Η εξέλιξη ενός αμφιλεγόμενου θεσμού», στο: *16 Παγκόσμια Ιστορία*, Δεκέμβριος 2008, σ. 6-7 και σ. 81

πράγματα, με συνέπεια τις πολιτειακές παρεκκλίσεις και επιπλοκές και τη δημιουργία κοινωνικών εντάσεων που άγγιζαν τα όρια της εμφύλιας σύγκρουσης, με κορυφαία παραδείγματα τον Εθνικό Διχασμό και τη Μικρασιατική καταστροφή, αμαύρωσαν το κύρος του θεσμού³⁷⁰. Η προβληματική αυτή πορεία απομόνωσε τον βασιλικό θεσμό, χάνοντας την απήχηση που είχε στα λαϊκά στρώματα αλλά και τα παραδοσιακά ερείσματα του (στρατό, Μεγάλες Δυνάμεις) με αποτέλεσμα να απολέσει την ισχύ του. Κατ' επέκταση πληγώθηκε και η αξιοπιστία του ίδιου του πολιτεύματος της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας.

Επίσης, η ανικανότητα της βασιλείας από τη μια αλλά και του αρτηριοσκληρωτικού πυρήνα των αυλικών συμβούλων από την άλλη, που δεν ήταν δυνατόν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα μιας εποχής που επιθυμούσε πιο φιλελεύθερους τρόπους διοίκησης και άσκησης εξουσίας, οδήγησαν στην πτώση της. Το πολίτευμα της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό του την κληρονομικότητα και καθώς ήταν εκ φύσεως αντίθετο με την έννοια της ισότητας είχε δύο επιλογές: η πρώτη, στα πρότυπα των σκανδιναβικών χωρών, να αφοσιωθεί στον εθιμοτυπικό του χαρακτήρα και να αναλάβει έναν διακοσμητικό ρόλο και η δεύτερη, συνεχίζοντας τη γνώριμη τακτική του από το παρελθόν, να προκαλέσει την τύχη του και να αναλάβει το ρίσκο για όσα επακολουθήσουν³⁷¹. Η ελληνική βασιλική οικογένεια των Γλύξμπουργκ δεν αποδέχθηκε ποτέ την ιδέα ενός καθαρά συμβολικού πολιτειακού παράγοντα και επεδίωκε ανέκαθεν για τον εαυτό της πρωτεύοντα ρόλο στα πολιτικά τεκταινόμενα του τόπου. Έτσι και ο νεαρός και άπειρος βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄ έδειξε την προτίμησή του στη δεύτερη επιλογή και σε συνδυασμό με την πολιτική συγκυρία της εποχής κατέστη ο τελευταίος βασιλιάς της Ελλάδας. Η κατάργηση της μοναρχίας και η εγκαθίδρυση της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας στις 8 Δεκεμβρίου 1974 αποτέλεσε μια αναμενόμενη αλλά και αναπόφευκτη εξέλιξη.

---

³⁷⁰ Μ. Σαμπατακάκη, «Η Μοναρχία στην Ελλάδα. Η εξέλιξη ενός αμφιλεγόμενου θεσμού», στο: *16 Παγκόσμια Ιστορία*, Δεκέμβριος 2008, σ. 6-7 και σ. 81

³⁷¹ Μ. Σαμπατακάκη, «Η Μοναρχία στην Ελλάδα. Η εξέλιξη ενός αμφιλεγόμενου θεσμού», στο: *16 Παγκόσμια Ιστορία*, Δεκέμβριος 2008, σ. 6-7

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Αδημοσίευτες Πηγές

Ανέμη (Ψηφιακή βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών
<https://anemi.lib.uoc.gr>)

Βιβλιοθήκη της Βουλής (<https://library.parliament.gr>)

2. Δημοσιευμένες Πηγές

Εφημερίς της Κυβερνήσεως

Πρακτικά των Συνεδριάσεων της εν Αθήναις Β΄ των Ελλήνων Συνελεύσεως

3. Απομνημονεύματα, Ημερολόγια και Εκθέσεις Συγχρόνων

Γεώργιος Μ. Μελάς, *Ο Κωνσταντίνος. Αναμνήσεις πρώην Γραμματέως του, Αθήνα 1920*

4. Εφημερίδες

Ακρόπολις

Έθνος

Ελευθερία

Εμπρός

Καιροί

Μακεδονία

Το Βήμα

5. Περιοδικά

Ε Ιστορικά

Σαν σήμερα στην Ιστορία. Στιγμές και γεγονότα που καθόρισαν τον κόσμο, 2022

16 Παγκόσμια Ιστορία

6. Εγκυκλοπαίδειες – Λεξικά

Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό

Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα

7. Οπτικοακουστικά Μέσα – Ντοκιμαντέρ

«Γεγονότα δεκαετίας 1940», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/32054>

«Η ερωτική ζωή του βασιλιά Γεωργίου Β'», στην ιστοσελίδα: *YouTube*, διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=Nv_WfjaW56Q

Αλ. Παπαχελά, «Κουτί της Πανδώρας», στην ιστοσελίδα: *EPT*, διαθέσιμο στο: <https://archive.ert.gr/90092>

«Παύλος Α' & Κωνσταντίνος Β'-Οι τελευταίοι βασιλείς της Ελλάδας», στην ιστοσελίδα: *YouTube*, διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=hfufmPbAArQ&t=194s>

«Γάμος του βασιλιά Κωνσταντίνου Β' και της Πριγκίπισσας της Δανίας Άννας-Μαρίας στην Αθήνα» στην ιστοσελίδα: *Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο*, διαθέσιμο στο: http://www.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3491&thid=12648

«Μηχανή του Χρόνου- Αλέξανδρος και Ασπασία-Β Μέρος», στην ιστοσελίδα: *YouTube*, διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=mA4ybzBupZ0>

«Η Ορκωμοσία του διαδόχου Κωνσταντίνου κατά την ενηλικίωσή του – 1958» στην ιστοσελίδα: *YouTube*, διαθέσιμο στο: <https://youtu.be/c6otR6BrVbA>

8. Διαδικτυακές Πηγές

«Ιωάννης Καποδίστριας», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/195/>

«Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831» στην ιστοσελίδα: *Μουσείο Καποδίστρια*, διαθέσιμο στο: <https://www.capodistriasmuseum.gr/i-kapodistrias/syntomi-viografia/>

«Ο εστεμμένος Φιλλέλην Λουδοβίκος Α΄ της Βαυαρίας», στην ιστοσελίδα: *Θέματα ελληνικής ιστορίας 29 Αυγούστου 2010*, διαθέσιμο στο: https://www.istorikathemata.com/2010/08/blog-post_29.html/

«Όθων», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1361>

Π. Γέροντας, «Η κρίση της Μεσοβασιλείας», στην ιστοσελίδα: *Geopolitics & Daily news*, 07.2.2021, διαθέσιμο στο: <https://geopolitics.iisca.eu/2021/02/07/%ce%b7-%ce%bc%ce%b5%cf%83%ce%bf%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%b9%ce%b%ce%b5%ce%af%ce%b>

«Γεώργιος Α΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα: *Wikiwand*, διαθέσιμο στο: https://www.wikiwand.com/el/%CE%93%CE%B5%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%91%CE%84_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82

«Από την έξωση του Όθωνα (1862) έως το κίνημα στο Γουδί (1909)» στην ιστοσελίδα: *Φωτόδεντρο. Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία*, διαθέσιμο στο: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/5204/Istoria_G-Gymnasiou_html-empl/index4_20.html

«Κωνσταντίνος Α΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα: *Wikiwand*, διαθέσιμο στο: [Κωνσταντίνος Α΄ της Ελλάδας - Wikiwand](https://www.wikiwand.com/el/%CE%93%CE%B5%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%91%CE%84_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82)

Μιχ. Στούκα, «Ο βασιλιάς Αλέξανδρος (1893-1920) και το μοιραίο δάγκωμα ενός πιθήκου», στην ιστοσελίδα: *Πρώτο Θέμα*, 31.3.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/stories/article/878030/o-vasilias-alexandros-1893-1920-kai-to-moiraiio-dagoma-enos-pithikou>

Ανδρέα Μέγκου, «25 Νοεμβρίου 1935: Παλινόρθωση και επιστροφή Βασιλιά Γεωργίου Β΄», στην ιστοσελίδα *The Royal Chronicles*, 01.04.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/palinorthosi-kai-epistrofi-vassilia-georgiou-b-1935>

Κώστα Μπογδανίδη, «Δεκέμβριος 1923- Όταν ο Γεώργιος εστάλη στην εξορία», στην ιστοσελίδα: *Πατρίς. Αρχείο Εφημερίδας Πατρίς*, 19.12.2006, διαθέσιμο στο: <https://archive.patris.gr/articles/100234/49806#.U-8kgHQRNok>

«Βασιλεύς Γεώργιος Β΄», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-george-b.html>

Ανδρέα Μέγκου, «Πρωταπριλιά του 1947: Πεθαίνει αιφνίδια ο Βασιλιάς Γεώργιος Β΄», στην ιστοσελίδα *The Royal Chronicles*, 01.04.2022, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/01-apriliou-1947-thanatos-vassila-georgiou>

«Βασιλεύς Παύλος», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-pavlos-a.html>

Βαγ. Στεργιόπουλου, «Παύλος: Ο πράος βασιλεύς», στην ιστοσελίδα: *in.gr*, διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2022/03/06/plus/istoriko-arxeyo/paylos-o-praos-vasileys>

«Παύλος Α΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/1238>

«14 Δεκεμβρίου 1901: Γέννηση Βασιλιά Παύλου Α΄», στην ιστοσελίδα: *The Royal chronicles*, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/biography-of-paul-king>

Στ. Ελληνιάδη, «Παιδοφύλαγμα στον Ψυχρό Πόλεμο: Απαγωγές, εμπόριο και αντικομμουνισμός», στην ιστοσελίδα *δρόμος της Αριστεράς*, διαθέσιμο στο: <https://edromos.gr/paidofylagma-ston-psychro-polemo-apagoges-emporio-kai-antikommounismos/?amp>

«Φρειδερίκη», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/335>

«Η κρουαζιέρα», στην ιστοσελίδα: *Η μηχανή του χρόνου*, διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-krouaziera-proxenio-pou-organose-i-vasilissa-frideriki-gia-na-dimiourgisi-galazoemata-sinikesia-anamesa-se-vasilis-ekptotous-ke-anipantres-prigkipisses-organothike-gia-na-diafimisi-ta-ellinika-n/>

«Αλέξανδρος Παπάγος» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%AC%CE%B3%CE%BF%CF%82

«Κωνσταντίνος Καραμανλής» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE%CF%82

«Θάνατος Βασιλέως Παύλου», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/death-of-king-pavlos-a.html>

«Παύλος Α΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%82_%CE%91%CE%84_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82

«Κωνσταντίνος Β΄», στην ιστοσελίδα: *Σαν σήμερα*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/2333>

«Κωνσταντίνος Β΄ της Ελλάδας» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%AC%CE%B3%CE%BF%CF%82>

[CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82 %CE%92%CE%84 %CF%84%CE%B7%CF%82 %CE%95%CE%BB %CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82#cite_note-10](#)

«Γέννηση Βασιλέως Κωνσταντίνου Β΄», στην ιστοσελίδα: *Ελληνική Βασιλική Οικογένεια*, διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/timeline/birth-of-king-konstantinos-b.html>

«Ιωάννης Π. Παρασκευόπουλος» στην ιστοσελίδα *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*, διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82_%CE%A0.%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82

Ελ. Καπνιά Αραποστάθη, «Τα ψέματα του τέως για τον Χρυσόστομο», στην ιστοσελίδα: *efsyn*, διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/politiki/55398_tapsemata-toy-teos-gia-ton-hrysostomo

«Μοναρχία τρανσέξουαλ...», στην ιστοσελίδα *TA NEA*, 15.11.2003, διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2003/11/15/politics/mikropolitikos/monarxia-transeksoyal>

Γερ. Τρύφωνος, «Πόσο θα πληρώσουμε τον Γλύξμπουργκ», στην ιστοσελίδα *TO BHMA*, 24.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/poso-tha-plirwsoyme-ton-glyksmpourgk>

Σ. Γιαννακά, «Η περιουσία του Τέως», στην ιστοσελίδα *TO BHMA*, 25.11.2008, διαθέσιμο στο: [Η περιουσία του Τέως - Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online \(tovima.gr\)](#), ημερομηνία προσπέλασης 24.6.2022

Δ. Σωτηρόπουλου, «Η τύχη της βασιλικής περιουσίας», στην ιστοσελίδα *TO BHMA*, 24.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/i-tyxi-tis-basilikis-perioysias>

Δ. Ψαρρά, «Ο Γκλίξμπουργκ και η Εκκλησία», στην ιστοσελίδα: *efsyn*, διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/politiki/55371_o-gklixmpourgk-kai-i-ekklisia

Ε. Βενιζέλου, «Το βάρος της Ιστορίας και η βασιλική περιουσία», στην ιστοσελίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 24.11.2008, διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/to-baros-tis-istorias-kai-i-basiliki-perioysia/?fbclid=IwAR3RG3t4HRwFBOIQ9lUpCZuXRaxfUcWMJU1bWCxFXmoxdPs1O-Cq6vkBa-k>

Ανδρέα Μέγκου, «Το Βασιλικό Αντικίνημα της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1967», στην ιστοσελίδα: *The Royal chronicles*, διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/vassiliko-antikinima-13-dekemvriou-1967>

«Constantine De Grecia' visits», στην ιστοσελίδα: *ekathimerini-com*, 17.02.2003, διαθέσιμο στο: <https://www.ekathimerini.com/news/12191/constantine-de-grecia-visits>

B. Βιβλιογραφία

Αλιβιζάτος Ν. *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974 Όψεις της Ελληνικής Εμπειρίας*, Αθήνα 1995

Αναστασιάδης Γ., «Γεώργιος Α΄», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (Σεπτέμβριος 2002), σ. 6-14

Ασπρέας Γ., *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1821-1921*, Αθήνα 1924

Βακαλόπουλος Κ., *Νεοελληνική Ιστορία (1204-1940)*, Θεσσαλονίκη 1993

Γλέζος Μ., «Η Στάση της Αριστεράς», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (Ιούλιος 2002), σ. 32-35

Δαφνής Γ., *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων*, Αθήνα 1997, τ. 3

Δερτιλής Γ. Β., *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1750-2015*, Κρήτη 2018

Διαμαντή Α., «Η πορεία προς τα Ιουλιανά», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (Ιούλιος 2002), σ. 10-20

Διαμαντή Α., «Ο Κωνσταντίνος Β΄ και η οριστική έκπτωση της δυναστείας», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (Σεπτέμβριος 2002), σ. 44-48

Ευαγγελίδης Τ., *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*, Αθήνα 1994

Ευαγγελίδης Τ., *Τα μετά του Όθωνα. Ήτοι Ιστορία της Μεσοβασιλείας και της Βασιλείας Γεωργίου Του Α΄. (1862-1898)*, Αθήνα 1898

Ζαμπούνης Χ., *Η Βασιλική Οικογένεια της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, τ. 1

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα 1977-1978, τ. 13-15

Ιστορία των Ελλήνων, Αθήνα 2006, τ. 12-17

Καλογερόπουλος Δ., *Γεώργιος Β΄ Ο άνθρωπος, ο Έλλην, Ο Βασιλεύς*, Αθήνα 1949

Καραγεώργος Δ., *Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυσή του ως την αδρανοποίησή του, 1951-1956, διδακτορική διατριβή ΕΚΠΑ*, Αθήνα 2015

Μαλούχος Γ., «Η Μικρασιατική Καταστροφή και το Προσφυγικό Ζήτημα», στο: *Το Βήμα 90 χρόνια, (1922-1931)*, Αθήνα 2012, τ. 1, σ. 34-37

Μαλούχος Γ., *Βασιλεύς Κωνσταντίνος Χωρίς Τίτλο*, Αθήνα 2015, 3 τ.

Μαυρογορδάτος Γ., «Κωνσταντίνος Α΄ Ο Δωδέκατος», στο *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (Σεπτέμβριος 2002), σ. 16-21

Μαυρογορδάτος Γ., *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, Αθήνα 2015

Μελετόπουλος Μ., «Γεώργιος Β΄», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (Σεπτέμβριος 2002), σ. 28-33

Μελετόπουλος Μ., «Παύλος», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (Σεπτέμβριος 2002), σ. 34-43

Μελετόπουλος Μ., *Η Βασιλεία στην Νεώτερη Ελληνική Ιστορία. Από τον Όθωνα στον Κωνσταντίνο Β΄*, Αθήνα 1994

Ντριώ Ε., *Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος (θρύλος και ιστορία)*, Αθήνα 1930

Παπαγεωργίου Ε., *Το «Παιδομάζωμα» κατά τον Ελληνικό Εμφύλιο πόλεμο, Διδακτορική Διατριβή*, Πάντειο Πανεπιστήμιο-Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2008

Παπαδημητρίου Δ., «Αλέξανδρος Α΄», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 151 (Σεπτέμβριος 2002), σ. 24-27

Παπαρρηγόπουλος Κ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (1827-1847)*, Αθήνα 2009

Παπαχελάς Α., *Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, Αθήνα 2009

Πετρίδης Π., *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα (1863-1974) Συμβολή στην Απομυθοποίηση της Δυναστείας*, Αθήνα 1999

Πετρίδης Π., *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1862-1917*, Αθήνα 2000, τ. 3

Ραφαηλίδης Β., *Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κράτους 1830-1974*, Αθήνα 1993

Ριζάς Σ., «Η Κυβέρνηση Στεφανόπουλου», στο: *Ε Ιστορικά*, τχ. 142 (Ιούλιος 2002), σ. 40-43

Σαμπατακάκη Μ., «Η Μοναρχία στην Ελλάδα. Η εξέλιξη ενός αμφιλεγόμενου θεσμού», στο: *16 Παγκόσμια Ιστορία*, Δεκέμβριος 2008, σ. 6-82

Τσάτσος Κ., *Λογοδοσία μιας ζωής*, Αθήνα 2000, τ. 2

Φιλάρετος Γ., *Ξενοκρατία και Βασιλεία εν Ελλάδι (1821-1897)*, Αθήνα 1897

Χαλκιαδάκης Ε., *Νεότερη Ελληνική & Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από τη Γαλλική και την Ελληνική Επανάσταση μέχρι τις απαρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, Ρέθυμνο 2018

Χρηστίδης Χ., *Ο Ανένδοτος Αγώνας της Ένωσης Κέντρου, Από τις εκλογές του 1961 στην παραίτηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, διδακτορική διατριβή*, Αθήνα 2012

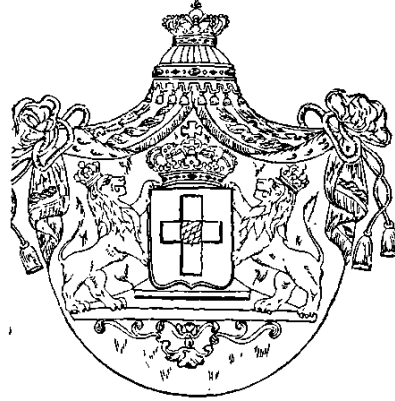
Χρήστου Θ., *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς (1801-1857) Η ζωή-το έργο-η εποχή του*, Αθήνα 1998

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999, τ. 1

Παράρτημα

Ο Όθων «Ελέω Θεού βασιλεύς της Ελλάδος»

Πηγή: *ΕτΚ*, αρ. φ. 1, 16.2.1833διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

ΕΦΗΜΕΡΙΣ | **REGIERUNGS-BLATT**
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ | **DES KOENIGREICHS**
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. | **GRIECHENLAND.**

ΑΡΙΘΜ. 1.

1833

N. 1.

ΝΑΥΠΑΙΟΝ, 16 Φεβρουαρίου.

NAUPLION 28 Februar.

Ο Θ Ω Ν
 Ε Λ Ε Ω Θ Ε Ο Υ
 ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ἙΛΛΗΝΕΣ!

Προσκεκλημένος ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ἐνδόξων καὶ μεγαλοφύων μεσιτῶν, διὰ τῆς κραταιᾶς βοήθειας τῶν ὀπίσθιν ἀποπερατώσατε ἐνδόξως τὸν τῆς καταστροφῆς πόλεμον τὸν ὑπὲρ τὸ δέον παρεκταθέντα, προσκεκλημένος προσέτι καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν σας ελευθέραν ἐκλογὴν, ἀναβαίνα εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἐκπληρώσω βσας ὑποχρεώσεις ἀνελαβα δεχθεὶς τὸ προσφερθὲν μοι Βασιλικὸν στέμμα, τόσον πρὸς ἐσᾶς, ὅσον καὶ πρὸς τὰς μεσιτευούσας Μεγάλας Δυνάμεις.

Διὰ μακροῦ καὶ φονικοῦ πολέμου, θυσιαζόντες ἐκουσίως τὰ μέγιστα καὶ πολυτιμώτατα ἀγαθὰ σας, ἀνεκτήσατε τὴν πολιτικὴν σας ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν, τὸν θεμελιώδη ὄρον τῆς εὐτυχίας καὶ εὐμερείας παντὸς ἔθνους, καὶ διὰ τῆς ἡρωϊκῆς σας εὐτολμίας ἀνεδείχθητε ἄξιοι ἀπόγονοι τῶν μεγάλων προγόνων σας, τῶν ὁποίων ἡ δόξα ἀπὸ τὸ σκότος τῶν ἀρχαιοτάτων αἰώνων μέχρι τοῦδε διαυγάζεται με ἀπαρμειοστον λαμπρότητα ἀλλ' ἔως τῶρα σερεῖσθε ἀκόμη τοὺς καρπὰς τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀγώνος σας. Οἱ ἀγροὶ σας εἶναι ἐρημωμένοι, ἡ βιομηχανία σας ἀπονεκρωμένη, τὸ ἐμπόριόν σας το ἄλλοτε τόσον ἀμύλζον, εἰς πτώσειν. Εἰς μέστην ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς εἰρήνης ἐπερίμεναν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἤθελε ταῖς συγχωρηθῆ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴ ἀρχαίαν πατρίδα των. Τὸν τόπον τοῦ

Ο Τ Τ Ο
 VON GOTTES GNADEN
 KOENIG VON GRIECHENLAND
 An das Griechische Volk.

HELLENEN!

Berufen durch das Vertrauen der erlauchten grossherzigen Vermittler, mit deren mächtigen Beistande ihr aus einem nur allzulangen Vertilgungs Kriege glorreich hervorgegangen seyd, —berufen durch euere eigne freye Wahl, besteige ich den Thron Griechenlands, um die Verpflichtungen zu laesen, die ich mit der mir übertragenen Krone sowohl gegen euch, als gegen die vermittelnden Grossmächte übernommen habe.

In langem blutigen Kampfe habt ihr mit williger Aufopferung der höchsten und theuersten Güter euch wieder erkämpft, was für jede Nation die Grundbedingung des Glückes und der Wohlfahrt enthalt — die Unabhängigkeit, die Selbstständigkeit. Ihr habt durch euere Heldenmuth euch als würdige Nachkommen jener grossen Vorfahren bewährt, deren Name in ungeschwächtem Glanze aus dem Dunkel fernr Jahrhunderte herüberstrahlt.

Aber noch immer entbehrt ihr der Früchte euereis ruhmvollen Kampfes! Euere Felder sind verödet, euer Gewerbleiss liegt in tiefer Ohnmacht, und euer sonst so blühender Handel siechet; noch harren Künste und Wissenschaften vergeblich der Stunde, in der ihnen gestattet seyn wird, unter dem Schutze des Friedens wiederz kehren in ihre alte Heimath; an die Stelle der Willkühr-Herrschaft ist

«Το ψήφισμα του Έθνους για την κατάργηση της μοναρχίας του Όθωνα»

Πηγή: *ΕτΚ*, αρ. φ. 1, 15.10. 1862

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΑΡΙΘ. 1.

1862

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 15 Οκτωβρίου.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος ἔπαυσαν. Ἀπασαί αἱ Ἐπαρχίαι καὶ ἡ Πρωτεύουσα συνενωθείσαι μετὰ τοῦ Στρατοῦ ἔθεσαν τέραμα εἰς αὐτά.

Ὡς κοινὴ δὲ ἀπόφασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὀλοκλήρου κηρύττεται καὶ ψηφίζεται.

Ἡ Βασιλεία τοῦ Ὄθωνος καταργεῖται.

Ἡ Ἀντιβασιλεία τῆς Ἀμαλίας καταργεῖται.

Προσωρινὴ Κυβέρνησις συνιστᾶται ὅπως κυβερνήσῃ τὸ Κράτος μέχρι συγκαλέσεως τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως συγκαμμένης ὑπὸ τῶν ἐξῆς πολιτῶν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΗ Προέδρου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΡΟΥΦΟΥ.

Ἐθνικὴ Συντακτικὴ Συνέλευσις καλεῖται ἀμέσως πρὸς σύνταξιν τῆς Πολιτείας καὶ ἐκλογὴν Ἡγεμόνος Ζήτω τὸ Ἔθνος, Ζήτω ἡ Πατρίς.

Ἐγένετο ἐν Ἀθήναις ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1862 ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τῇ δεκάτῃ αὐτοῦ.

Ἄρθ. 1. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως.

Δυνάμει τῆς ἀναθεθείσης ἡμῖν ἐξουσίας διορίζομεν φρούραρχον Ἀθηνῶν τὸν Κύριον Βασίλειον Α. Πετιμεζῆν Ἀναθέτομεν δὲ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Θεσπίσματος ἡμῶν εἰς τὸν Στρατιωτικὸν Διοικητὴν τῆς πρωτεύουστος Κύριον Δημ. Παπαδιαμαντόπουλον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1862.

Ὁ πρόεδρος

Δ. Γ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

Ἄρθ. 2. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις

πρὸς τοὺς Ἕλληνας

Ἕλληνας!

Αἱ εὐχαὶ τοῦ ἔθνους εἰσηκούσθησαν τῇ θείᾳ συνάρσει. Λαὸς καὶ Στρατὸς ὁμοφώνως τὴν δυναστείαν τοῦ Ὄθωνος κατέλυσαν καὶ συνέστησαν προσωρινὴν Κυβέρνησιν ἐκ τῶν πολιτῶν Δ. Γ. Βούλγαρη Προέδρου, Κ. Κανάρη καὶ Β. Ρούφου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Σεβρίου 1862.

Ὁ Πρόεδρος

Δ. Γ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ.

Ἄρθ. 3. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως.

πρὸς τὸν Κύριον Ν. Χατζόπουλον.

Διορίζομεν ἡμᾶς Γενικὸν Γραμματέα τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1862.

Ὁ Πρόεδρος

Δ. Γ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ.

Ἄρθ. 4. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως

Διορίζομεν τὸν Κύριον Τάτσιν Μαγγίναν Ἰπουργὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1862.

Ὁ Πρόεδρος

Δ. Γ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

Ν. Α. Χ α τ σ ὀ π ο υ λ ο ς.

«Η αναγόρευση του Γεωργίου Α΄ ως βασιλιά των Ελλήνων»

Πηγή: *ΕτΚ*, αρ. φ. 13, 9.4.1863

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΑΡΙΘ. 13.

1863

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 9 Απριλίου.

ΕΥΝΟΥΣΙΕΤΩΝΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ψήφισμα 1) Περὶ ἀναγορεύσεως Βασιλέως. — Θεσπίσματα 4) Περὶ ἀναγωγῆς τοῦ δήμου Θεσπιῶν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Εἰρηνοδικοῦ Θηβῶν. — 5) Περὶ ἀναγωγῆς χρεῶν ὑποσημοῦ. — 3) Περὶ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Μηχανικοῦ Δημοδοτικού Κρατοῦ. — 4) Περὶ ἀποστολῆς τοῦ Ἀστυνομικοῦ Π. Μεταδῆ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. — 5) Περὶ διατάξεως Ἐπιθεωρητικῆς τοῦ ἐπιμετρητοῦ. — 6) Περὶ ἐφορητοῦ Γ. ἐπιθεωρητοῦ Στρατοδικίου. — 7) Περὶ ἀπονομῆς συντάξεως. — 8) Περὶ ἀπονομῆς συντάξεως. — 9) Περὶ ἀπονομῆς τοῦ Ταγματάρχου Κωνσταντοῦ Γ. Μιλλῆ. — Προσφάσεις εἰς προσωρ. Κυβέρνησεως πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. — Ἀγγελλίαι ἀφορῶσαι τὴν δημοτικὴν ὑπηρεσίαν.

Συνεδρίασις Ο.Α.
τῆς 18 Μαρτίου 1863.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΚΕ΄.

Ἦ ἐν Ἀθήραις Β. τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις
Ψήφισε

Ἄρθρον 1. Ἀναγορεύει παμψηφεί τὸν Πρίγκιπα τῆς Δανίας Χριστιανόν, Γουλιέλμον, Φερδινάνδον, Ἀδελφον, Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Πρίγκιπος Χριστιανοῦ τῆς Δανίας ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸ ὄνομα

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

Ἄρθρον 2. Οἱ Νόμιμοι διάδοχοι αὐτοῦ θέλουσι προσέβηαι τὸ ὀρθόδοξον ἀνατολικὸν δόγμα.

Ἄρθρον 3. Τριμελής Ἐκτεροπρῆ, ἐκλεγομένη ὑπὸ τῆς Συνλεύσεως, θέλει μεταβῆ εἰς Κοπεγχάγην καὶ προσφάσει Αὐτὸ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ Στέμμα.

Ἄρθ. ἑνωθ. 89.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ.

Πρὸς τοὺς Νομάρχας καὶ Ἐπαρχοὺς τοῦ Κράτους.

Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἀναγόρευσε σήμερον παμψηφεί τὸν Πρίγκιπα τῆς Δανίας Χριστιανόν, Γουλιέλμον, Φερδινάνδον, Ἀδελφον, Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Πρίγκιπος Χριστιανοῦ τῆς Δανίας, Συνταγματικὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ τὸ ὄνομα ε **ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.**

Τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Ἐθνικῆς Συνλεύσεως ἐκγγέλλων ἡμεῖς μετὰ χαρᾶς καὶ θεωρῶν ἑμαυτὸν εὐτυχῆ εὐρεθέντα εἰς τὴν εὐδαίμοντον θέσιν νὰ διακοινώσω τοῖς φίλοις συμπολίταις τὴν αἰσίαν ἐκδασιν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν κοινῶν τοῦ ἔθνους εὐχῶν, ὡς κοινοποῦ διὰ τῆς παρουσίης τὸ περὶ τούτου ἐκδοθὲν ὑπὸ στοιχ. ΚΕ. ψήφισμα καὶ ὡς παραγγέλλω νὰ δημοσιεύσητε αὐτὸ κληρόστατα καθ' ἅπασαν τὴν περιφέρειαν σας.

Προστίθην δὲ, ὅτι διὰ προγράμματός, ἐκδοθέντος καὶ δημοσιευθέντος πρὸ μικροῦ, διετύχη νὰ τελεσθῆ σήμε-

ρον ἐπίσημος δοξολογία καὶ γενικὴ καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν εὐχαροχυσία ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας.

Ἐν Ἀθήραις, τὴν 18 Μαρτίου 1863.

Ὁ Ὑπουργός
Α. ΑΙΓΕΡΙΝΟΣ.

Α. Φεταλιδης

ΘΕΣΠΙΣΜΑ

Περὶ ἀναγωγῆς τοῦ δήμου Θεσπιῶν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Εἰρηνοδικοῦ Θηβῶν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Προσωρινὴ Κυβέρνησις.

Κατὰ πρότασιν τοῦ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργοῦ καὶ τῆ ἀποράσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου θεσπίζεται.

Ὁ δήμος Θεσπιῶν, ὑπαχόμενος πᾶσι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Εἰρηνοδικοῦ Θηβῶν, ἀποσπάται ἐξ αὐτῆς καὶ προστίθεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Εἰρηνοδικοῦ Θηβῶν εἰς ἣν ἔπῃγετο καὶ πρότερον.

Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ παρόντος ἀντιτίθεται εἰς τὸν ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης Ὑπουργόν.

Ἀθήναι, τῆ 13 Μαρτίου 1863.

Ὁ Πρόεδρος
Ζ. Ι. ΒΑΛΒΗΣ.

Ι. Κ. ΠΑΠΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΘΕΣΠΙΣΜΑ

Περὶ ἀναγωγῆς χρεῶν ὑποσημοῦ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Προσωρινὴ Κυβέρνησις.

Προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἀποράσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου,

Ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ Ἱεροδολικοῦ Μάνος Θρασύβουλος

«Τις πταίει;» του Χ. Τρικούπη
Πηγή: Εφημερίδα Καιροί, αρ. φ. 1, 29.6.1874
διαθέσιμο στο: https://library.parliament.gr/

Εφημερίδα ΚΑΙΡΟΙ, Αθήναις, 29 Ιουνίου 1874. Περιλαμβάνει άρθρα πολιτικά, φιλολογικά και τών ειδήσεων, καθώς και διακρίσεις και κριτικές.

ΑΡΙΘΜΟΣ 1

Εκδόθησι δις της εβδομάδος

Εν ΑΘΗΝΑΙΣ, τῇ 29ῃ Ιουνίου 1874

ΚΑΙΡΟΙ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

ΤΙΜΗ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΤΗΝ
Αντιγράφοι...

ΒΙΟΝΟΜΕΙΑ
Αναγράφεται...

ΠΙΝΑΚΑΡΙΟΝ ΑΞΙΩΤΩΝ
Παρισίου, 5 Ιουλίου...

ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Αίτιον των...

ΒΡΕΤΑΝΙΑΙ, αθηναίω.
Επισημαίνεται...

ΒΕΛΓΙΟΝ, αθηναίω.
Το...

ΚΥΠΡΟΙ, αθηναίω.
Το...

ΒΑΥΑΡΟΝ, 9 Ιουλίου.
Επίσης...

ΒΕΡΟΝΑΙΩΝ, αθηναίω.
Ο...

ΙΟΥ ΡΟΥΚΙΣ
ΑΙ ΠΕΡΙΣΤΕΙΛΑΣ
ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ
Μικροσκοπία

ΠΑΡΙΣΙΟΙ, αθηναίω.
Αξίωμα...

Τις πταίει;
Αρ' έτι...

ΒΡΕΤΑΝΙΑΙ, αθηναίω.
Επισημαίνεται...

ΒΕΛΓΙΟΝ, αθηναίω.
Το...

ΚΥΠΡΟΙ, αθηναίω.
Το...

ΒΑΥΑΡΟΝ, 9 Ιουλίου.
Επίσης...

ΒΕΡΟΝΑΙΩΝ, αθηναίω.
Ο...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

Επισημαίνεται...

«Η δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α'»

Πηγή: Εφημερίδα *Καιροί*, 6.3.1913

διαθέσιμο στο: <https://library.parliament.gr/>

ΚΑΙΡΟΙ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ
ΕΚΔΟΣΗΝ
ΜΑΡΤΙΟΥ
6

ΚΙΝΗΣΙΣ
ΤΑΚΣΙΜΙΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΚΑΜΕΡΑ

Το θέμα της δολοφονίας του βασιλιά Γεωργίου Α' αποτελεί το κεντρικό θέμα της σημερινής συζήτησης στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή.

Οι κινήσεις των μελών της Επιτροπής κατά την συνεδρίαση της 6ης Μαρτίου 1913.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

Ο κ. Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης διαβάσει τον λόγο του στην Επιτροπή.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΩΡΑ
Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α' ΕΔΟΛΟΦΟΝΗΘΗ
ΕΜΕΙΝΕΝ ΑΠΡΟΣΕΠΙΡΡΩΒΟΝ ΔΙΑ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΝ
ΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΔΟΛΟΦΟΥΣ-Η ΕΚΤΕΘΕΣ ΤΕΤΕΡΕ ΠΕΡΤΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ
ΟΙ ΑΣΚΗΤΙΚΟΙ ΣΩΚΡΤΕΣ ΟΡΚΩΝ ΕΙΣ ΤΩΝ ΚΕΘΑ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΚΩΝ
ΤΟ ΒΙΒΕΡΩΝ ΗΓΕΝΩΝ ΕΥΑΓΓΩΝ-ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΟΝ

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

Οι ασκήτες Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης και Γεώργιος Κωνσταντινίδης ορκίστηκαν να βοηθήσουν τον δολοφόρο.

Η κυβέρνηση ανακοίνωσε την δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α' και την καταστολή των δολοφόνων.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

ΠΟΙΟΣ Ο ΔΟΛΟΦΟΡΟΣ - ΤΙ ΚΑΤΕΒΕΣΕ - Η ΟΡΚΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΕΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ

Ο δολοφόνος του βασιλιά Γεωργίου Α' είναι ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης. Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης ορκίστηκε να βοηθήσει τον δολοφόρο.

Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης ορκίστηκε να βοηθήσει τον δολοφόρο. Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης ορκίστηκε να βοηθήσει τον δολοφόρο.

Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης ορκίστηκε να βοηθήσει τον δολοφόρο. Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης ορκίστηκε να βοηθήσει τον δολοφόρο.

Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης ορκίστηκε να βοηθήσει τον δολοφόρο. Ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης ορκίστηκε να βοηθήσει τον δολοφόρο.

Η ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΗΝ - ΑΝ ΕΛΘΗΣΑΝ ΤΟΙΣ ΔΟΛΟΦΟΝΗΚΕΙΣ ΑΝΑΚΤΟΣ

Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας. Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας.

Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας. Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας.

Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας. Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας.

Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας. Η ανθρωπότητα μην ανελθίσαν τοις δολοφόνεις αν ακούσας.

Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις.

Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις.

Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις.

Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις. Η αντιστάσις.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου 1913. Η δολοφονία έγινε με τη βοήθεια του ασκήτη Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη.

«Το υπουργικό συμβούλιο ανακοινώνει τη δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α΄»
 Πηγή: *ΕτΚ*, αρ. φ. 43, 5.3.1913, διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

127

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
 ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 ΤΕΥΧΟΣ Α΄.

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 43

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ 5 ΜΑΡΤΙΟΥ

1913

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Συντετριμμένον υπό οδύνης τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀγγέλλει εἰς τὸν Λαὸν τὸν θάνατον τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ δημοφιλεστάτου Βασιλέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄.

Κακουργοὶ χεῖρες παράφρονος ἐδολοφόνησαν σήμερον ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν Βασιλέα, βυθίσασαι εἰς βαθύτατον πένθος ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, ἐν ἡμέραις ἀγαλλιάσεως διὰ τὴν πληρωσιν τῶν πανελληνίων πόθων.

Ἡ δολοφονικὴ ἐπίθεσις ἐγένετο περὶ ὄραν 5^{ον} μ.μ. τῆς σήμερον ἐν περιπάτῳ διὰ περιστροφῆς.

Ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς ἐξέπνευσε μετὰ ἡμίσειαν ὄραν.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἐσπευσε νὰ ἀνακοινώσῃ αὐθιγὰ τὸ ὀδυνηρὸν ἄγγελμα εἰς τὴν Α. Μεγαλειότητα τὸν νέον Βασιλέα ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

Ἐκ Ἀθήνας τῆ 5 Μαρτίου 1913.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Α. Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ, ΑΑ. Ν. ΔΙΟΜΗΔΗΣ
 ΕΜΜ. ΡΕΠΟΥΛΗΣ, ΙΩΑΝ. Δ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ
 Α. ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. Α. ΣΤΡΑΤΟΣ

«Η δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α΄»

Πηγή: *The Royal Chronicles*

διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/05-martiou-1913-h-dolofonia-vassileos-georgiou-a/>

Nr. 12.

Wien, Sonntag, 23. März 1913.

XVIII. Jahrgang.

Abonnements-Verdingnisse: Für Österreich-Ungarn Vierteljahrs K 2.25, halbjährlich K 4.50, jährlich K 10.—; für Griechenland Vierteljahrs K 2.25, halbjährlich K 4.50, jährlich K 10.—; für alle übrigen Welttheile Vierteljahrs K 2.25, halbjährlich K 4.50, jährlich K 10.—. — Preisveränderungen durch alle Abonnementarten: bei 20 und 50 Jahrgängen. — Einzelhefte einzeln: 20 Heller. — Redaktion und Administration: III. Albenstraße Nr. 11. — Telephon: Nr. 5767, 4193, 9513. — N. L. Postsparkassen-Konto Nr. 54.154. — Einzeln: Nummer 20 Heller.

Mordattentat auf den König von Griechenland.

(Wien, 23. März 1913)

«Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και Βασίλισσα Όλγα»

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileis-georgios-a-olga.html>

Γεώργιος Α΄

Πηγή: *greekroyalfamily*

Όλγα

Πηγή: *greekroyalfamily*

«Κωνσταντίνος Α΄»

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileis-konstantinos-a-a-sofia.html>

«Κωνσταντίνος Α΄ και Σοφία»

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileis-konstantinos-a-a-sofia.html>

«Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου και της αναχώρησής του για την Ιταλία»

Πηγή: Εφημερίδα *Καιροί*, αρ. φ. 61 (9767), 31.5.1917

διαθέσιμο στο: <https://library.parliament.gr/>

ΤΟ ΚΑΘΗΜΕΡΟ ΚΑΙ Η ΕΛΠΙΣ ΜΑΣ

Η Παναγιώτατη Θεοτόκος, η οποία με την ελπίδα μας...

Ο ΝΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ο ΝΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ... Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου...

ΑΝΕΧΩΡΗΣΑΝ ΧΘΕΣ ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΔΙΩΝ

ΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΙΤΗΘΕΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΡΟΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Ο ΛΑΟΣ ΠΕΡΙ ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ, ΣΥΓΚΙΝΗΤΙΚΑ ΕΠΙΣΧΟΔΙΑ, ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ ΤΕΛΕΣΙΓΡΑΦΩΝ, ΠΡΟΚΡΙΣΗ Ο ΝΕΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ, ΑΝΑΘΕΣΙΣ ΤΟΥ Κ' ΠΡΩΤΟΥΥΡΓΟΥ, ΑΔ' ΙΚΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΩΝ Κ' ΣΩΝΝΑΡ, Η ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ

ΑΠΟΒΑΣΙΣ ΓΑΛ. ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου... Η αναχώρησής του για την Ιταλία...

ΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Εγώ ο Κωνσταντίνος Β' βασιλεύς των Ελλήνων...

ΝΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ο ΝΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ... Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου...

ΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Εγώ ο Κωνσταντίνος Β' βασιλεύς των Ελλήνων...

Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου... Η αναχώρησής του για την Ιταλία...

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ... Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου...

Η ΟΡΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Η ΟΡΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ... Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου...

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ... Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου...

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ... Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου...

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ

ΥΠΟ ΜΑΡΙΟΥ... Η αναγγελία της παραίτησης του Κωνσταντίνου...

«Ο βασιλεύς θα επανέλθει»

Πηγή: Εφημερίδα *Καιροί*, αρ. φ. 61 (9767), 31.5.1917

διαθέσιμο στο: <https://library.parliament.gr/>

**Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΘΑ ΕΠΑΝΕΛΘΗ
ΤΟ ΕΒΕΒΑΙΩΣΕΝ Ο ΙΔΙΟΣ
ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΟΥ κ. ΖΟΝΝΑΡ**

Πει-
ύρων
δέν
ς έ-
λιτι-
τάλη-
σεων,
των
ατίαι
ατου
δρας.
πμα-
βολι-
ν πα-
του
έντος
α, αί
λεως
τάς

Γ' υπάρχουν πληροφορίες, συνά-
μεναι να θεωρηθούν ασφαλείς,
καθ' ός ή Α. Μ. ο Βασιλεύς
Κωνσταντίνος θα επανέλθη εις
Ελλάδα μετά τήν πέρας του πα-
λέμου.

Σχετικώς ό κ. Ζοννάρ ειπεν εις
τήν κ. Πρωθυπουργόν.

"Όταν ό πόλεμος τελειώσῃ,
καί έφ' όσον τηρηθῇ ή τάξις, τήν
όποίαν άξιοῦμεν, ή Α. Μ. ο Βα-
σιλεύς Κωνσταντίνος δύναται να
επανέλθῃ εις τόν θρόνον Του, δ-

την ήθελεν άποδηλώσει τισαύτην θέ-
λησιν ό λαός Του.

Δείον να προστεθῇ ότι καί ή Α.
Μ. ο Βασιλεύς, εις όλους τούς
πολιτικούς, οίτινες μετέβησαν να
Εόν άποχαιρετίσουν, εξέφρασαν
άνάλογον αντίληψιν.

Ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος έ-
θεσκίωσε τούς μεθ' όν συνωμίλη-
σεν ότι ή απομάκρυνσις Του είνε
προσωρινή, ή δέ επάνοδός Του
θεβαία μετά τόν πόλεμον, άν δέ
προκληθούν ταραχαί.

**ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΙΤΑΓΩΓΑ
ΝΑ ΠΛΕΥΣΟΥΝ ΤΑΧΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΕΔΟΘΗ ΖΑΧΑΡΙΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΝ**

«Επιστολή του βασιλιά Κωνσταντίνου προς τον Πρωθυπουργό και Διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό μετά την οριστική παραίτησή του»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α', αρ. φ. 174, 22.9.1922

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

1079

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 22 Σεπτεμβρίου 1922

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 174

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΝ Κ. Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΚΟΝ

Palais du Prince Royal.

Κύριε Πρωθυπουργέ,

Ὁ πάλος, ὅστις παρήχθη ἐν Ἑλλάδι, κατόπιν τῶν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἀποτυχημάτων καὶ ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς ἀπολλίας τῆς Θράκης, ἐνίσχυσαν τὴν ἰδίαν μερίδα τῶν ὑπάρχον μου, ὅτι ἢ ἐπὶ τοῦ θρόνου παραμονή μου κωλύει τοὺς ἰσχυροὺς φίλους μας ἀπὸ τοῦ νὰ συντρέξωσιν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἑλλάδα. Καίτοι δὲν συμμερίζομαι ποσὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἐν τούτοις βλέπων ὅτι ἡ σφαλερὰ αὕτη γνώμη τῆς μερίδος ταύ-

της ἀγεί τὴν Χώραν εἰς ἐμφύλιον ῥῆξιν καὶ θεωρῶν, ὅτι ἡ ἀλληλοσπαράγμος θὰ εἶναι τὸ ἴσχυρον καὶ τελευταῖον πλῆγμα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσισα πρὸς ἀποφυγὴν αὐτοῦ νὰ θυσιάσω ἑμαυτὸν καὶ νὰ παραιτηθῶ, καὶ παραιτούμαι.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 14 Σεπτεμβρίου 1922.

Ὅλος Ὑπέτατος τοῦ θρόνου
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν
Ἐν Ἀθήναις τῆ 14 Σεπτεμβρίου 1922.

Ν. Τριανταφυλλᾶκος

Ἡ ἀνωτέρω ἀπόφραξις ἐπιτάλλῃ παρατήσεως τοῦ καθεστῆτός Βασιλέως Κωνσταντίνου κατετέθη ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ γκαβιέτῳ.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 22 Σεπτεμβρίου 1922.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου

Σ. Κροκιδᾶς

ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ

ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν,

«Ὑπέκρινον εἰς τὴν πανδήμιον ἐκφρασθεῖσαν φέλιον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἐπέστρεψα τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1920 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνέλαβα ἐκ νέου τὰ Βασιλεῖά Μου καθήκοντα.

»Ἐδήλωσα τότε καὶ ὁραίσθηκα ὅτι θὰ εἶμαι εὐλαβὴς τηρητῆς τῶν ὁσων τοῦ πολιτεύματος. Ἡ δέλωσις μου αὕτη καὶ εἰς τὴν ἐνδομυρὸν μου ἐπιθυμίαν ἀνεπαρκέριετο καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ εἰς τὰ διεθνή τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα. Τὴν ἐπίσησίν μου ταύτην ἐτήρησα πιστῶς μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Πολιτεύματος διαγραφομένων ὁρίων ἐπαρῆα πᾶν ὅ,τι μοῦ ἦτο ἀνθρώπινως δυνατὸν πρὸς ὑπερῶσιν τῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους. Ἦδη ἀντίξοια ἄλβερὰ γεγονότα ἔφερον τὴν πατρίδα μας εἰς κρίσιμον θέσιν. Ἀλλ' ἢ Ἑλλάς, ὅπως καὶ εἰς τόσας ἄλλας περιστάσεις, κατὰ τὴν μακροφύων ἱστορίαν, θὰ υπερνικήσῃ πάλιν τὰ ἠιπόδια καὶ θὰ συνεχίσῃ τὸν ἐνδοξον καὶ λαμ-

πρόν δρόμον της, όρκαί ν' αντιμετώπιση τόν κίνδυνον πλήρως ήνωμένη και νά βοηθηθῆ παρά τών Ίσχυρών φίλων της.

»Μή θέλων νά αφήσω εἰς οὐδένος τόν νοῦν οὐδέ τήν παραμικράν ἀμφιβολίαν, ὅτι διὰ τῆς ἐπί τοῦ Θρόνου παρουσίας μου δυσχεραῖναι καί ἐπ' ἐλάχιστον τήν ἱεράν τῶν Ἑλλήνων ἔνωσιν καί τήν βοήθειαν τῶν φίλων μας, παρητήθη τῆς Βασιλευσῆς Ἀρχῆς. Ὁ πρωτότοκος υἱός μου Γεώργιος εἶναι ἀπό τοῦ νῦν Βασιλεύς σας. Εἶμαι βέβαιος δι' ὁλόκληρον ὁ Ἑλληνικός Λαός θά συνασπισθῆ περί Αὐτόν καί θά τόν συντρέξῃ πάση δυνάμει καί πάση ἰσχύϊ εἰς τὸ δυσχερές ἔργον Του. Ἐγὼ δὲ εὐτυχῆς διότι μοι παρέχεται ἀκόμη μία εὐκαιρία, ὅπως ἐκ νέου θυσιάσω ἑμαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μας, θὰ εἶμαι εὐτυχέστερος διὰν ἴδω τόν τόσον ἀγαπητόν Μου Λαόν ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ περιβάλλοντα τὸν Νέον Βασιλέα Γου νά ὀδηγῆ τὴν Πατρίδα εἰς νέαν δόξαν καί ἀμνην.

»Υπὲρ τῆς δόξης τῆς Πατρίδος πᾶσι θυσία εἶνε μικρά καί εἶμαι ἔτοιμος ὅλος ἀγωνισθῶ ἐπὶ κεντρῆς τοῦ Στρατεύου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Πατρίδος, ἂν ἡ Κυβερνησις καί ὁ Ἑλληνικός λαός κρίνουν χρήσιμον τὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν φιλιτάτην Πατρίδα».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 14 Σεπτεμβρίου 1922.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν
Ν. Τριανταφυλλάκης

Τὸ παρὸν Διάγγελμα ἔχει γραφῆ ἰδιωχείῳ καὶ διὰ μελεδίου ὑπὸ τοῦ παρατηθέντος Βασιλέως Κωνσταντίνου, κατεβῆ δὲ ματὰ τῆς ἄνω ἐπιστολῆς τῆς παρατήσεως ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἰδιωτικῷ ἰακέλλῳ.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 22 Σεπτεμβρίου 1922.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου

Σ. Κροκιδᾶς

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ Ἐπαναστασις, ὡς κυρίαρχος, ἀποφασίζει καὶ κινεῖται μέχρι συγκροτήσεως τῆς νέας Ἐθνικολογικῆς τῆς κατάθεσι :

Ἀποφασίζει :

1) Μεταβιβάζει εἰς τὴν σχηματισθεῖσαν Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως Νομοθετικῶν Βασιλικῶν Διαταγμάτων.

2) Οἱ Μουσουλμάνοι Μακεδονίας καὶ Θράκης θά ἀποτελέσωσι κατὰ τὰς προσεχέας ἐκλογὰς ἰδιαιτέρως ἐκλογικὸς Συλλόγους, δικαιούμενοι νά ἀναδειχθῶσιν

ἐν ὅλῳ δίκῃ ἐννέα ἀντιπροσώπων ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ.

Διὰ Διατάγματος τῆς Κυβερνήσεως θά καθορισθῆ ἢ κατὰ ἐκλογικὰς περιφερείας κατανομή τῶν 19 ἐδρῶν, ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης περιφερείας, ὡς καὶ πάσα σχετικὴ λεπτομέρεια.

3) Οἱ μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως συλλεγθέντες ὡς ἔνοχοι τῶν ἐπιβουσῶν Ἐθνικῶν συμφερόντων θά παραμείνουν ἐν προφυλακίσει μέχρις ὅτου ἡ μέλλουσα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ταχύτερας δίκης τῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 15 Σεπτεμβρίου 1922, ὄρα 24.

Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Συνταγματάρχαι : Γονατᾶς Στυλιανός, Πλαστήρας Νικ., Κεῦρουσόπουλος, Γαρδικας Παν., Ἐδιπίδης, Φωκᾶς Δ., Ἀνικηλιάρης. Ἀντισυνταγματάρχαι : Χασακίδης Ἀρ., Κοιμήσης, Πρωτοσύγγελλος, Παναγόπουλος, Μακροῦρης Κ.

«Αναγγελία θανάτου του Κωνσταντίνου Α΄»
 Πηγή: Εφημερίδα *Εμπρός*, αρ. φ. 9416, 30.12.1922
 διαθέσιμο στο: <https://library.parliament.gr/>

ΕΜΠΡΟΣ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Έκαστον φύλλον λεπτά 50 | ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ; ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 30 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1922

ΘΥΜΗΘΗΤΕ ΤΑ ΣΗΜΕΡΟΝ!

κώταται δωρεάν π...
 ονται διὰ τὰ ὄφρα...
 . μετὰ τὴν ἐκκλησί...
 θὲς ἐστεύλαν ὁ κ. Π...
 ς καὶ ὀργωστασάτο...
 ; δέσμιος ὀλοκλήρως
 ; Χθὲς εὐγενεῖς κυ...
 λως ἐστεύλαν διὰ τῶν
 τῆς Πανελληνίου Ἀ...
 τὰ ἐπίσης παιγνίδια.
 εἶνε ἡ τελευταία ἡμέ...
 ῆθητε! Πτωχὰ ἐντε...
 ῆνώτατα παιγνίδια, ἔ...

νας χάριτος ἀόβη Φραουλῆς, ἔ...
 να μικρὸ τόπι, θὰ εἶνε τελείως εὐ...
 πρόσθετα. Ἐς κοπίση ὁ διαβί...
 τῆς νὰ εἰσέλθῃ καὶ νὰ τὸ δώσῃ εἰς
 τὸ ὑποκατάστημα τῆς Ἀσπίνης Ἐρα...
 πέσης (ὄμιος Πανεπιστημίου 61,
 παραπλευρῶς τοῦ Ἀρσενείου).
 Τὰ τραγικὰ ὄφρα τῶν Πόντου,
 με τὸ μικρὸν αὐτὸ πρῶγμα, θὰ
 λημονήσουσι δι' ὀλίγον ὅτι ὁ
 Ἐπὶ τοῦ ἔσφαξε τοὺς γονεῖς των.
 Ἐνθουσιθῆτε σήμερον τὰ παιδιὰ
 τοῦ Πόντου!

ησίας. Ὁ ἐσωτερικὸς διάκο...
 . Νοσοδυτικῶς τοῦ ἁγίου δι...
 ὁ λόφος τοῦ προσήτου Ἰλλία,
 ὁ πικρὰ ὄραία πύλα καὶ κυ...
 εἰς αὐτὴ λέγεται καὶ Βιλατινή...
 ρίαν ἀπογένειαν Βιλατινότη...
 εν δρόμον εἶνε δύο ἀκονοστί...
 προσήτου Ἰλλία καὶ ἄλλο τῆς
 τοῦς παρὰ τὴν Μαγκουράνα...
 τῆς ἐκκλησίας τοῦ προσήτου

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

Ἡ προχθεσινὴ «Ἐστία» ἐπικαλεῖται τὴν
 προσοχὴν, ἢ μᾶλλον τὸ ἔλεος, τῆς Κυβερ...
 νήσεως ἐπὶ τοῦ Σπυριδῶνος δὲ Βιάζη, τοῦ
 γνωστοῦ Ἐπιταγίου ἱστοριογράφου, ὅστις
 στερηθεὶς μικρὰς δημοσίας θέσεως ἐπε...
 ριφέρεται σακένδυτος καὶ σχεδὸν τυφλὸς
 ἀπὸ τὰς ὁδοῦς τῆς Ζακύνθου.

Ο ΤΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΠΕΘΑΝΕ ΧΘΕΣ ΕΚ ΣΥΓΚΟΠΗΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

Η ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

Κατὰ γθεσινὸν τηλεγράφημα ἐκ
 Παλέρμου πρὸς τὴν Α. Μεγα...
 λειότητα τὴν Βασιλέα Γεώργιον,
 ἀπέθανε χθὲς εἰς τὴν πόλιν ταύ...
 την ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας ὁ τέ...
 ως Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

Κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφ...
 ρίας, ὡς αἰτία τοῦ θανάτου φέρε...
 ται ἡ χρονία νεφρίτις, ἐξ ἧς ἐπα...
 σθεν ἀπὸ μακροῦ καὶ ἤτις κατέλη...
 ξεν εἰς οὐραμικὰ φαινόμενα καὶ
 ἀνεκτικότητα τῆς καρδίας, προκα...
 λήσαν τὴν αἰφνίδιον θάνατον.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν
 κ. Ἀλεξάνδρῃς ἀνακοίνωσεν ἐπί...
 σης εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ
 Ἐθνικοῦ τῆς θάνατον τοῦ πρώτου
 Βασιλέως.

Η ΕΙΔΗΣΙΣ ΕΚ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

ΠΑΡΙΣΙΟΙ, 29 Δεκεμβρίου
 Ἔσρα 16. — Τὸ Πρακτορεῖον
 Χθὲς ἀνακοινῶν ὅτι ὁ τέως Βα...
 σιλῆς Κωνσταντῖνος ἀπέθανε.

«Διάγγελμα του βασιλιά Αλέξανδρου προς τον ελληνικό λαό
μετά την ανάρρησή του στον ελληνικό θρόνο»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α', αρ. φ. 99, 30.5.1917

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

301

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Αριθμός φύλλου 99

1917

Έν Αθήναις τῆ 30 Μαΐου

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

Τὴν στιγμήν καθ' ἣν ὁ Σεπτὸς Μου Πατὴρ, προσφέρων ὑψίστην θυσίαν εἰς τὴν ἀγαπῆτην Πατριδα, Μοὶ ἀναθέτει τὰ βαρῆα καθήκοντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, μίαν ἐκφράζω εὐχὴν, ὅπως ὁ Θεός, εἰσακούων τὰς εὐχὰς Αὐτοῦ, προστατεύσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐπανιδώμεν αὐτὴν ἡνωμένην καὶ ἰσχυράν.

Ἐν τῇ θλίψει Μου ὅτι ἀποχωρίζομαι εἰς τόσον δεινὰς περιστάσεις τοῦ ἀγαπητοῦ Μου Πατρὸς, μίαν ἔχω παρηγορίαν, ὅτι ἐκτελεῶ ἐντολὴν Αὐτοῦ ἱερὰν, ἣν πάσῃ δυνάμει θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐκκληρώσω, ἀκολουθῶν τὰ ἔργα, ἅπανα τόσον λαμπρῶς ἐχάραξεν ἡ Βασιλεῖα Του· ἔχων δ' ἄρωγόν τὸν Λαόν, ἐπὶ τῆς ἀγάτης τοῦ ὁποῦ στήριζεται ἡ Ἑλληνικὴ Δυναστεία, πέποιθα ὅτι, ὑπεύκων εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς Μου, θὰ συντελέσῃ διὰ τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ ἐξαγάγομεν τὴν ἀγαπῆτην ἡμῶν Πατριδα ἐκ τῆς δεινῆς θέσεως εἰς ἣν εὐρίσκειται.

Ἐν Αθήναις τῆ 30 Μαΐου 1917.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Β.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου
ΑΔΕΛ. Θ. ΖΑΪΜΗΣ

«Αλέξανδρος Α΄»

Πηγή: *greekroyalfamily*

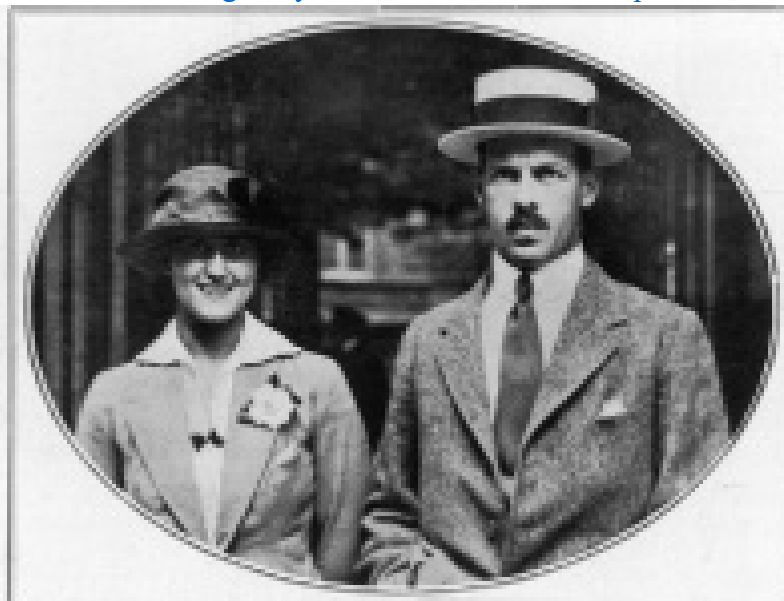
διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileus-alexandros-a-aspasia-manou.html>

«Αλέξανδρος Α΄ και Ασπασία Μάνου»

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileus-alexandros-a-aspasia-manou.html>

«Αριζή Γάλλων γιατρών παγκοσμίου φήμης για να θεραπεύσουν τον Αλέξανδρο»

Πηγή: Εφημερίδα 'Εθνος', αρ. φ. 2386, 29.9.1920, διαθεσίμο στο: https://library.parliament.gr/

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΩΡΑ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Α.Μ. ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ Η ΙΔΙΑ ΠΑΝΤΟΤΕ ΑΛΛΑ ΕΠΙΤΡΕΠΕΙ ΑΙΣΙΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΑΥΡΟΝ, 29 Σεπτεμβρίου. (1920, η. φ. 2386) — «Αιζή» της καταστάσεως του βασιλέως Αλέξανδρου είναι εντελώς καλή. Ο βασιλεύς Αλέξανδρος είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΡΘΗΝ ΛΑΛΩΝΑΣ ΕΙΣ ΤΑΥΡΟΝ ΟΙ ΕΙΡΟΝΟΙ, ΟΤΙΝΕΣ ΠΑΡΕΜΕΝΟΥΝ ΚΑΙΜΑΝ ΟΥΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ Α.Μ. ΟΤΙΝΕΣ ΠΑΡΕΜΕΝΟΥΝ ΚΑΙΜΑΝ ΟΥΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ Α.Μ.

ΤΟ ΔΕΛΤΙΟΝ. Σήμερον εις της 11 η ώρα 1500 ειδήθη τα ακόλουθα ειδήματα. Ο βασιλεύς Αλέξανδρος είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΙΣ. Σήμερον η Α.Μ. είναι εις τας 1000 άτομα. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΙΜΕΝΟΣ. Καταβύθη εις την Παιδείαν εις τας 1000 άτομα. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΔΕΛΦΟΚΤΟΝΙΑ. Σήμερον η Α.Μ. είναι εις τας 1000 άτομα. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΠΙΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΣΤΕΛΙΤΑΙ προς έκδοσιν εις τας 1000 άτομα. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΙΣΤΗΡΙΟΥ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ - Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΕΥΣΙΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ, 29 Σεπτεμβρίου. (1920, η. φ. 2386) — Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

Ο Κ. ΛΟΥΪΣ ΤΩΡΤΥ ΑΠΕΛΕΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΙΡΑΝΙΑΙΣ ΑΔΥΝΑΤΟΣ Η ΑΠΟΣΤΕΙΣΙΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

Η ΕΠΙΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΡΑΧΑΙΝΑΙΩΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

Η ΠΡΟΣΕΧΟΡΑΚΗ ΕΙΡΗΝΗ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΙΣΤΗΡΙΟΥ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ - Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΕΥΣΙΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ, 29 Σεπτεμβρίου. (1920, η. φ. 2386) — Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

Ο ΣΤΑΜΠΟΥΛΙΝΣΚΥ ΥΠΕΡΘΕΜΑΤΙΣ ΕΙΣ ΕΙΡΗΝΟΦΙΛΙΑΝ ΑΔΥΝΑΤΟΣ ΤΟΙΣ ΑΓΓΛΙΚΑΙΣ ΕΠΙΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΙ ΤΙ ΕΠΙΔΙΩΚΕΙ Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ Η ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΑΘΗΝΑΙΩΝ, 29 Σεπτεμβρίου. (1920, η. φ. 2386) — Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

ΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά. Η κατάσταση του βασιλέως Αλέξανδρου είναι πλέον καλά.

«Το υπουργικό Συμβούλιο αναγγέλλει τον θάνατο του Αλέξανδρου»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α', αρ. φ. 235, 12.10.1920

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

22/3

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 12 Ὀκτωβρίου 1920

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 235

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

Μετὰ βαθυτάτης ὀδύνης τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀγγέλλει εἰς τὸν Λαὸν τὸν θάνατον τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου, ἐπελθόντα σήμερον, ὥραν 4ην καὶ 10' μ. μ. Τὴν ὀδύνην καθιστᾷ ὀξυτέραν ὄχι μόνον τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας τοῦ ἀγαθοῦ Βασιλέως, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι δὲν ἐπέζησε νὰ βασιλεύσῃ Ἑλλάδος, ἥτις τοσοῦτον ἐμεγαλύνθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν Συνταγματικὴν σειρὰν διαδοχῆς καλεῖται εἰς τὸν Θρόνον ὁ νεώτερός ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου Πρίγκηψ Παῦλος. Ὡς ἐκ τῆς ἀπουσίας ὅμως αὐτοῦ καὶ τῶν ὑφισταμένων μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πρώην Βασιλέως Κωνσταντίνου συνθηκῶν, ἡ Κυβέρνησις ἐσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν διαλυθεῖσαν Βουλὴν ὅπως, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 50 τοῦ Συντάγματος, συνεχρομένη, προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν Ἀντιβασιλέως μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ νέου Βασιλέως.

Ἐν τῷ μεταξύ, μέχρι τῆς ὀρκίσεως τοῦ Ἀντιβασιλέως, συμφώνως πρὸς τὸ αὐτὸ ἄρθρον τοῦ Συντάγματος, ἡ Συνταγματικὴ βασιλικὴ ἐξουσία θὰ ἀσκητῆται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 12ῃ Ὀκτωβρίου 1920.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Ὁ Πρόεδρος

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Τὰ Μέλη

Ε. Ρέπουλης, Ν. Πολίτης, Ι. Τσιριμώκος, Κ. Ρακτιβάν, Δ. Δίγκας, Μ. Νεγροπόντης, Κ. Σπυρίδης, Α. Παπαναστασίου, Γ. Καφαντάρης, Α. Μιχαλακόπουλος, Σ. Σίμος, Π. Βουρλούμης, Α. Γρίβας, Α. Μιαούλης, Α. Στεργιάδης.

«Ο τάφος του Αλέξανδρου»

Πηγή: *Kostisl* - Έργο αυτού που ανεβάζει, CC BY-SA 3.0,

διαθέσιμο στο: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=25379413>

«Γεώργιος Β΄»

Πηγή: *greekroyalfamily*

«Γεώργιος Β΄ και Ελισάβετ»

Πηγή: *greekroyalfamily*

Γεώργιος Β΄

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileus-georgios-b.html>

«Ψήφισμα της Ε΄ Εθνικής Συνέλευσης για την κατάργηση της Αβασίλευτης Δημοκρατίας»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α΄, αρ. φ.456, 10.10.1935,

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

2295

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 10 Ὀκτωβρίου 1935

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 456

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Περὶ καταργήσεως τοῦ Πολιτεύματος τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας κλπ.

Η Ε΄ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

(Συνεδρίασις θ΄ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1935)

Ἐχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐγκρίνουσα ταύτας:

Ψ Η Φ Ι Ζ Ε Ι

- 1) Τὴν κατάργησιν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας.
- 2) Τὴν διενέργειαν τοῦ δημοψηφίσματος κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν 3ην Νοεμβρίου 1935.
- 3) Ἐξουσιοδοτεῖ τὸν Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὡς πρὸς ἀσκή τὴν Βασιλικὴν ἐξουσίαν μέχρι τοῦ δημοψηφίσματος.
- 4) Ἐπαναφέρει προσωρινῶς ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1911 μέχρι τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ νέου Συντάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 10 Ὀκτωβρίου 1935

Ὁ Προεδρεύων Ἀντιπρόεδρος τῆς Συνελεύσεως

Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

«Διάγγελμα του βασιλιά Γεωργίου Β΄ προς τον ελληνικό λαό μετά την επάνοδό του»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α΄ αρ. φ. 602, 25.11.1935

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

8009

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῆς 25 Νοεμβρίου 1935

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 602

ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

Ἑλληνες

Υπεύκων εἰς τὴν πάνδημον πρόσκλησιν Ὑμῶν ἐπανερχομαι καὶ πάλιν εἰς τὴν προσφιλέη μας Πατρίδα ἀφοῦ ἐπὶ δώδεκα ἔτη ἔμεινα μακρὰν αὐτῆς.

Ἡ συγκίνησίς Μου εἶναι βαθυτάτη καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη Μου πρὸς τὸν Λαόν Μου ἀπέραντος. Ἐπὶ τόσα ἔτη ἔκρυπτον εἰς τὴν καρδίαν Μου τὸν πόνον Μου διὰ τὸν χωρισμόν μας καὶ τὴν νοσταλγίαν Μου διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀγάπη Μου πρὸς τὸν Λαόν Μου, ἡ ἐπιθυμία Μου γὰ εὐτυχίαν αὐτῶν ἦτο δυνατόν καὶ ἀνευ Ἑμοῦ, μὲ ἔκαμαν νὰ παραμένω καθ' ὅλα τὰ μακρὰ ταῦτα ἔτη ἐν τῇ σιᾷ. Ἀπέχον ἐπιμελῶς πάσης ἐνεργείας δυναμένης νὰ διαταράξῃ τὴν πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ τόπου, δὲν ἔπαυσα ὅμως οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ παρακολουθῶ μετὰ προσοχῆς καὶ ἐνδιαφέροντος τὰς ἡμέρας τῆς εὐτυχίας καὶ τὰς ἡμέρας τῆς δυστυχίας σας.

Σήμερον ὅτε καλοῦμαι καὶ πάλιν εἰς τὰ ὑψηλά Μου καθήκοντα, εἶμαι ἐξ ὀλοκλήρου ἔτοιμος νὰ διαθέσω ὅλας τὰς δυνάμεις Μου, ὅλην Μου τὴν πείραν, ὅλην τὴν ἐργατικότητά Μου διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν προαγωγὴν τοῦ Λαοῦ Μου, ὀλοκλήρου τοῦ Λαοῦ Μου ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως. Παραδίδω εἰς τὴν λήθην τὸ παρελθόν καὶ ἔχω τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξασφαλίσω ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην ἀπόλυτον δι' ὅλους.

Ἡ ἀποκατάστασις ἠθικῆς ἐνότητος καὶ ἀλληλεγγύης καὶ εὐκρινῆς συνεργασίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὰς ὁδηγίας καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν Κυβερνήσεών Μου θὰ φέρῃ καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα μας εἰς ἡμέρας εὐτυχίας καὶ δόξης ὁμοίας πρὸς ἐκεῖνας τὰς ὁποίας εἶδεν ὑπὸ τὸν Ἀείμνηστον Πάτριον Μου καὶ τὸν ἑνδοξον Πατέρα Μου.

Ζήτω ἡ Πατρίς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β΄

Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου

«Διάγγελμα βασιλιά Παύλου προς τον ελληνικό λαό που αφορά τον θάνατο του Γεωργίου Β΄»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α΄, αρ. φ. 59, 1.4.1947

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

106

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 1 Ἀπριλίου 1947

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 59

ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ

ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΑΥΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

Ἕλληνες,

Με ραγισμένην τὴν καρδίαν σᾶς ἀναγγέλλω τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ἀγαπημένου Μου ἀδελφοῦ, τοῦ Βασιλέως μας Γεωργίου τοῦ Β΄. Ἀφίνει τὸν κόσμον αὐτὸν μὲ τὴν συνείδησιν ἤρεμον ὅτι δὲν ὑπῆρξε θυσία ἀνθρώπινη, τὴν ὁποίαν δὲν προσέφερεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος.

Καλούμενος σήμερον νὰ συνεχίσω τὸ ἔργον Του εἶμαι ἔτοιμος νὰ ἀφοσιώσω ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς Μου διὰ τὸ καλὸν τοῦ Ἔθνους. Ἡ αἰωνία μας Πατρίς μᾶς καλεῖ σήμερον εἰς ἓνα ἀγῶνα ὑπάρξεως διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν της καὶ τὰς ἐλευθερίας της. Ἠνωμένοι θὰ τὸν φέρωμεν εἰς πέρας.

Ζήτω ἡ Ἑλλάς!

ΠΑΥΛΟΣ Β.

(Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου)

«Πάυλος Α΄»

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileis-pavlos-a-freideriki.html>

«Πάυλος Α΄ και Φρειδερίκη»

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileis-pavlos-a-freideriki.html>

«Η Φρειδερίκη ντυμένη με τη ναζιστική στολή»

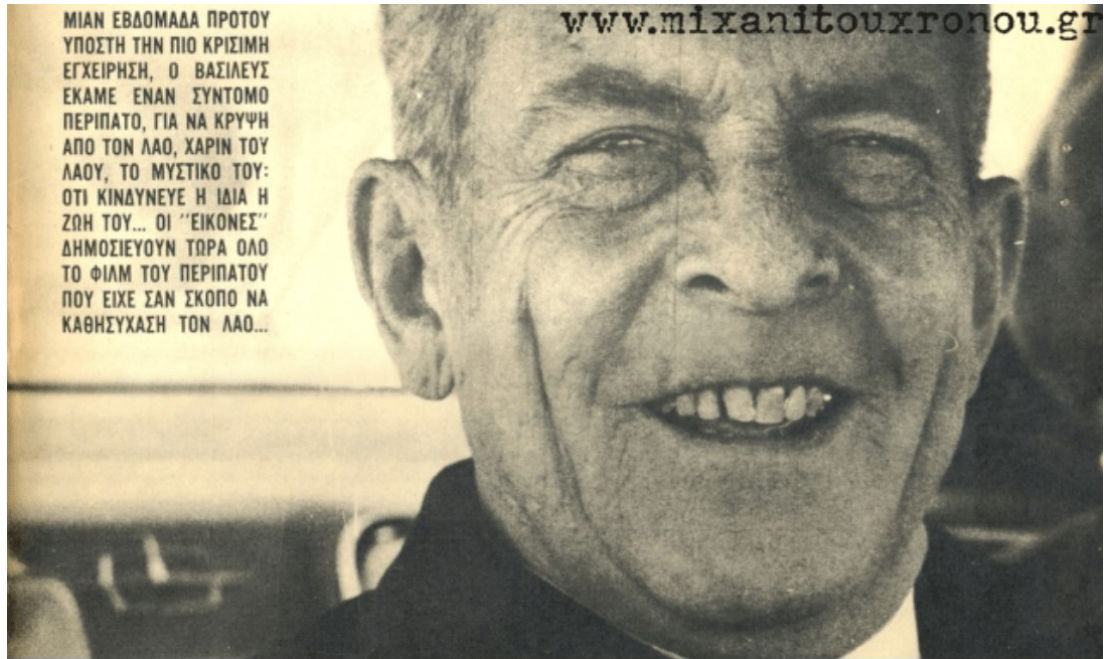
Πηγή: *Μηχανή του Χρόνου*

διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/o-gamos-tou-diadochou-pavlou-me-ti-frideriki-i-antirrisis-tou-vasilia-georgiou-v%CE%84-i-prika-tis-pou-pige-chameni-ke-i-agnosti-istoria-tou-goiteftikou-prigkipa-petrou>

«Η τελευταία στημένη βόλτα του άρρωστου βασιλιά Παύλου»

Πηγή: *Μηχανή του Χρόνου*, διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-teleftea-stimeni-volta-tou-varia-arrostou-vasilia-pavlou-paramones-eklogon-thelisan-na-dixoun-oti-ine-igiis-liges-meres-prin-pethani-vinteo-ke-fotografies>

«Ορκωμοσία βασιλιά Κωνσταντίνου»

Πηγή: *The Royal Chronicles*

διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/crownprinceadulthood>

«Ο βασιλιάς αργοπεθαίνει»

Πηγή: Εφημερίδα Μακεδονία, αρ. φ. 17123, 6.3.1964

διαθέσιμο στο: <https://library.parliament.gr/>

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
 ΜΕΛΗΤΗΣΤΕΣ: Δ. Κ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
 ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Δ. Κ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
 ΓΡΑΦΕΙΑ: ΠΛΕΥΡΑΙΟΝ 11, ΑΘΗΝΑΙΣ 11
 ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ: 221.09.27, 221.09.28

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
 Η ΠΡΩΤΗ ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
 6 ΜΑΡΤΙΟΥ 1964
 Τιμή πώλησης: 100 ΛΕΠΤΑ
 ΤΙΜΗ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ 200 ΛΕΠΤΑ

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΓΟΠΕΘΑΙΝΕΙ

ΤΟ ΜΟΙΡΑΙΟΝ ΑΝΑΜΕΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΣΤΙΓΜΗΣ ΕΙΣ ΣΤΙΓΜΗΝ

ΟΤΑΝ ΑΝΕΝΗΨΕΝ ΟΛΙΓΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΚΩΜΑΤΟΣ ΕΚΟΙΝΩΝΗΣΕ ΤΩΝ ΑΧΡΑΝΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΑ ΟΡΚΙΣΘΗ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΥΘΥΣ ΩΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΗ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Συντετριμμένοι η βασιτιςσα, ο διάδοχος και οι ηρωικήισσαι "Αγριοί παρτίκιαν ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί

ΑΘΗΝΑΙ, 5.— «Ο βασιλεύς σθένει λίγαν κατ' λίγαν και τὸ μοιραῖον ἀναμένεται ἀπὸ πάσαν στιγμῆν. Τὸ γινεῖσθαι μὲ συγκίνησαν παρακλιθεὶς τὴν ἀγγυλιθὴν πάλιν τοῦ θανάτου πρὸς τὸν θάνατον. Τὰ εὐδοκίμανα ἰατρικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Β΄ ἐν ἑσπέρῳ.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β΄ ἐν ἑσπέρῳ.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

Ἡ ΜΟΙΡΑ ΤΩΝ ΑΡΠΑΖΕΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΡΙΑΜΒΟΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
Ἡ Ζωὴ τοῦ βασιλέως διεκυμάνθη μεταξύ ἐνός ὠραίου παραμυθίου καὶ τοῦ πλέον σκληροῦ δράματος

Αγαθὸς βασιλεὺς, κορυφαῖος οἰκογενειάρχης λαμπρὸς σύζυγος καὶ στοργικὸς πατὴρ

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

ΑΖΙΟΣ ΕΥΓΕΝΗΜΟΥΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ
ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
ἐχαυαυτηρίσθη διὰ ψηφίσματος ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου
Ἡ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ
Εἰς τὴν θανατὰν ἐθνικὴν διάσω ὀφείλεται ἡ ἐπιτυχὴς ἔκβασις
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΖΟΝΣΟΝ ΔΙΑ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΧΕΙ ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΟΡΕΙΑΝ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Ὁ βασιλεύς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποφασιστικὰ βελτία καὶ αἱ ἄλλαι παρακόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνακτόρων πληροφορίες περὶ τῆς περὶ τῆς καταστάσεώς του ἐπισημάνω ἐξουσιάζω οὐδὲν ἀποσπαστὴν σημασίαν. Τὸ τέλος ἐπι-
 κεῖται.

«Διάγγελμα της κυβέρνησης για τον θάνατο του Παύλου»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α', αρ. φ.44, 6.3.1964

διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

213

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ, 6 ΜΑΡΤΙΟΥ 1964

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΑΚΤ
Α.Κ.

ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ

ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΘΝΟΣ

Με άπαιρον δόνην ή Κυβέρνησις αναγγέλλει τόν θάνατον τοῦ λαοφιλοῦς Βασιλέως Παύλου. Ἐπάλασεν ήρωϊκῶς πρὸς τόν θάνατον καί τελικῶς υπέκυψεν εἰς τήν κοινήν Μοῖραν τῶν ἀνθρώπων.

Ἦτο ἀληθῆς Βασιλεύς. Ἡ Ἀπλότης, ή Ἀγαθότης, ή Ἀρετή, ή Ἀφοσίωσις εἰς τό καθήκον καί τόν Λαόν τόν χαρακτηρίζον. Καί ήτο γενναῖος. Ἦτο ἀπολύτως ἀδιάφορος πρὸς τόν φυσικόν κίνδυνον καί πάντοτε πρόθυμος εἰς τήν θυσίαν. Κατά τήν περίοδον τῆς ἐχθρικής κατοχῆς, ὡς Λιάδοχος, εἶχεν ἐπιμείνει νά ἔλθῃ εἰς τὰ βουνά τῆς Ἑλλάδος καί νά τεθῆ ἐπί κεφαλῆς τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως. Καί βραδύτερον, εἰς τὰς σκληράς ἡμέρας τῶν ἐσωτερικῶν δοκιμασιῶν, ὡς Βασιλεύς, εὑρίσκετο, συνεχῶς, ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν μας, οἱ ὅποιοι ἐμάχοντο διὰ νά υπερασπίσουν τήν αἰωνιότητα τῆς Ἑλλάδος.

Ἦτο Ἀρχηγός Οἰκογενείας ήτο ὑπόδειγμα. Ἀμοιβαία λατρεία συνδέειν ὄλα τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας.

Καί ὡς Ἄνθρωπος ήτο πολυαγάπητος. Καί ἐάν δέν εἶχε γεννηθῆ Βασιλεύς, Τοῦ προσέδιδεν ή ἀπλή ἀνθρωπίνη φύσις Του Ἀρχοντικόν, Βασιλικόν μεγαλεῖον.

Ἀπέρχεται τῷ κόσμῳ συνοδευόμενος ἀπό τήν ἄπαιρον ἀγάπην καί τήν συντριβήν τοῦ Λαοῦ.

Πρὸς τήν Βασίλισσαν, καθὼς καί πρὸς ὄλα τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, τῶν ὁποίων συμμερίζομεθα τήν συντριβήν, ή Κυβέρνησις ὑποβάλλει βαθύτατα συλλυπητήρια.

Ἀνέρχεται εἰς τόν Θρόνον ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος. Νέος, ἀκτινοβολῶν ὑγείαν καί δύναμιν, Ὀλυμπιονίκης, κατέχεται ἐπίσης ἀπό βαθύ αἶσθημα ἱστορικῆς εὐθύνης, ἀπό

συνείδησιν Δημοκρατικού Βασιλέως, από ώριμότητα κρίσεως, ή όποία έμπνεί εμπιστοσύνην διά τό μέλλον.

Ή Κυβέρνησις, έξ όνόματος του Έλληνικού Λαού, εύχεται εις τόν νέον Βασιλέα, κατά την διάρκειαν της Βασιλείας Του, δόξαν διά τό Έθνος, εύημερίαν διά τόν Λαόν, εύρυθμον λειτουργίαν του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και άνέφελον προσωπικήν εύτυχίαν.

Έν Αθήναις τή 6 Μαρτίου 1964

Τό Ύπουργικόν Συμβούλιον

Ό Πρόεδρος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Ό Αντιπρόεδρος
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τά Μέλη

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΥΡΟΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ, ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΝΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΟΥΜΠΑΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΛΑΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΙΓΑΝΗΣ, ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΧΟΥΤΑΣ, ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΛΛΑΜΑΝΗΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΛΑΤΖΗΣ, ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΚΑΤΣΩΤΑΣ, ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΠΙΡΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΚΑΤΣΕΛΟΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΑΛΙΑΔΟΥΡΗΣ, ΠΑΥΛΟΣ ΒΑΡΑΙΝΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΝΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ, ΔΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΡΗΣ, ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΕΦΑΝΙΑΝΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗΣ, ΑΓΓΕΛΟΣ ΑΓΓΕΛΟΥΣΗΣ, ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΚΚΕΒΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΥΛΩΝΑΣ.

«Διάγγελμα βασιλιά Κωνσταντίνου Β΄ για τον θάνατο του Παύλου»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α΄, αρ. φ. 43, 6.3.1964, διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

215

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ, 6 ΜΑΡΤΙΟΥ 1964

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
48

ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ

ΤΗΣ Α.Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

ΕΠΙ ΤΗ ΟΡΚΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ

Σκληρὰ καὶ ἀδυσώπητος ἡ μοῖρα μοι ἐπεφύλαξε νὰ σᾶς ἀναγγείλω τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ Βασιλέως Πατρός μου. Τὸ πράττω μὲ σπαραγμὸν ψυχῆς.

Ἡ πρώτη μου σκέψις, ὡς Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, στρέφεται πρὸς τὸν Λαόν μου. Ἐκφράζω τὴν βαθεῖαν ἐγνωμοσύνην ἐμοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας μου, διὰ τὴν ἀγάπην μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς περιέβαλε τὸν Πατέρα μου. Τὴν ἀγάπην αὐτοῦ ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἠσθάνετο μέχρι τῶν τελευταίων του στιγμῶν νὰ τὸν περιβάλλῃ θερμὴ καὶ στοργικὴ.

Ἄς διατηρήσωμεν εἰς τὴν μνήμην μας βαθέως κεχαραγμένην τὴν μορφήν Του. Συνδράζει τὴν ἡρεμίαν, τὴν καλωσύνην καὶ τὴν ἀγάπην μὲ τὴν φρόνησιν, τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν θέλησιν.

Ἐπῆρξεν ἄξιος τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀνήλθεν εἰς τὸν Θρόνον μιᾶς Ἑλλάδος αἰμασσοῦσης καὶ ἡρειπωμένης. Εὐθὺς ἀμέσως τὴν ᾠδήγησεν ἐπιτυχῶς, μὲ σωφροσύνην καὶ σοφίαν, μέσῳ νέων φρικτῶν ταλαιπωριῶν καὶ ἠτύχησε νὰ τὴν ἴδῃ εὐτυχῆ, προοδεύουσαν ἐν δημοκρατία καὶ μὲ αἴσιον τὸ μέλλον.

Διαδέχομαι εἰς τὸν Θρόνον τὸν Πατέρα μου μὲ στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀκολουθήσω πιστῶς τὸ ὕψηλόν παράδειγμά Του καὶ νὰ ἐμπνέωμαι πάντοτε, κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν συνταγματικῶν καθηκόντων μου, ἀπὸ τὰς ἀρετὰς Του.

Ἐπόσχομαι νὰ ὑπηρετήσω τὴν Πατρίδα ἀφωσιωμένος ὀλοψύχως καὶ μὲ ὅλας μου τὰς δυνάμεις φρουρὸς ἄγρυπνος τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Μοναδική μου σκέψις και φροντίς θά είναι εις πάσαν περίστασιν τὸ ἀληθές και ὑπέρτατον συμφέρον τῆς Πατρίδος μας.

Ὅλιγας ὥρας πρὸ τοῦ τέλους μετέφερα εἰς τὸν πατέρα μου τὰς θερμὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης και τὰς πρὸς τὸν Ὑψιστον δεήσεις, τὰς ἀναπεμφθείσας ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων, τόσοις εἰς τὴν Πατρίδα ὅσον και ἀπανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης. Μοι ἀπήντησε : «Τοὺς εὐχαριστῶ και τοὺς ἀποχαιρετῶ».

Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος σᾶς εὐχαριστεῖ και σᾶς ἀποχαιρετᾶ.

Ζήτω ἡ Ἑλλάς.

6η Μαρτίου 1964

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Β.

«Το γραμματόσημο του διαδόχου Κωνσταντίνου, χρυσού Ολυμπιονίκη»

Πηγή: *The Royal Ghronicles*

διαθέσιμο στο: <https://www.royalchronicles.gr/18january1961stamps>

«Κωνσταντίνος Β΄»

Πηγή: *greekroyalfamily*

διαθέσιμο στο: <https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileis-konstantinos-b-a-anna-maria.html>

«Κωνσταντίνος Β΄ και Άννα-Μαρία»

Πηγή: *greekroyalfamily*, διαθέσιμο στο:

<https://www.greekroyalfamily.gr/picture-gallery/vasileis-konstantinos-b-a-anna-maria.html?page=2&catpage=1#category>

«Ο Κωνσταντίνος στα 24 του χρόνια δίνει τον καθιερωμένο από το σύνταγμα βασιλικό όρκο»

Πηγή: Γεώργιος Π. Μαλούχος, *Βασιλεύς Κωνσταντίνος Χωρίς Τίτλο*, τ. 2, σ. 44-45

«Αμέσως μετά την ορκωμοσία της κυβέρνησης των πραξικοπηματιών»

Πηγή: Γεώργιος Π. Μαλούχος, *Βασιλεύς Κωνσταντίνος Χωρίς Τίτλο*, τ. 2, σ. 294-295

«Σχέδιον μαχητικής εκδηλώσεως της κεντροαριστεράς προέκλεσε την ανάληψιν της αρχής υπό του στρατού»

Πηγή: Έθνος, αρ. φ. 16425, 24.4.1967, διαθέσιμο στο: <https://library.parliament.gr/>

Θα εξεδηλοῦτο χθὲς εἰς Θεσσαλονίκην

ΣΧΕΔΙΟΝ ΜΑΧΗΤΙΚΗΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΟΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΠΡΟΕΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Συγχρόνως καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος

Σχεδιασθέντος ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ στρατοῦ ἡ ἐκδήλωση...

Επιδημία εὐλογίας πλήττει τὴν Μ. Ανατολήν

Μεγάλη ἐπιδημία εὐλογίας...

ΑΝΟΙΚΤΑ ΑΠΟ ΣΠΗΡΑΝ ΤΑ ΣΠΟΔΙΑ

Ἐπισημάνθη ἡ ἀνοικτοσύνη...

Πένες ἔφυγον τὸ ἀρκετικὸν σπὸν φοιτητῶν

Ἐπισημάνθη ἡ ἀρκετικὸν σπὸν φοιτητῶν...

«Παίρας» εἰς 70 τοῦ...

Ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ

ΤΟ ΘΕΙΟΝ ΔΡΑΜΑ

Τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπέβη...

Ὁ Χριστὸς ἔρχεται πρὸς τὴν Ἁγία Πόλιν ὡς Νυμφίος

Ἡ ἀποστολή...

ΚΑΚΟΚΑΡΙΑ ΠΑΡΤΕΙ ΒΑΝΗ ΤῆΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

ΚΑΤΟΒΗ ΑΝΕΙΣ ΤΑ ΤΑΞΙΑ Εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Μεταβολαὶ εἰς τὴν ἡγεσίαν τοῦ Στρατοῦ

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

ΔΕΡΡΗΣΙΣ ΧΡΗΜΑΤΟΚΙΝΗΤΟ Αἰνεσις ΚΑΚΟΠΟΡΟΣ

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Ἡ ἀποστολή...

Θ. Κ. ΤΡΑΝΙΩΤ ἘΡΕΣΚΟΘΗ ΤΩΝ Κ. ΚΟΛΛΑΝ

Ἡ ἀποστολή...

«Περί εγκαθίδρυσεως πολιτεύματος Προεδρικής Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, τροποποιήσεως του Συντάγματος και διενεργείας δημοψηφίσματος»

Πηγή: *ΕτΚ*, τχ. Α', αρ. φ. 118, 1.6.1973, διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/SearchFek>

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 1 ΙΟΥΛΙΟΥ 1973

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΑΚΟΥ
1114

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

Περί εγκαθίδρυσεως πολιτεύματος Προεδρικής Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, τροποποιήσεως του Συντάγματος και διενεργείας δημοψηφίσματος.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Λαβόν υπ' όψιν :

1. Την καταστάσαν έκδηλον αντίθετον τῆς μεγίστης μερίδος τοῦ Λαοῦ εἰς τὴν διατήρησιν, ἐν Ἑλλάδι, τοῦ πολιτεύματος τῆς Βασιλευμένης Δημοκρατίας.

2. Τὰς περιστάσεις ὑφ' ἃς ὁ Βασιλεὺς κατέλιπε τὴν χώραν, τὴν ἐν συνεχείᾳ δραστηριότητα αὐτοῦ καὶ τὰ πρόσφατα γεγονότα.

3. Τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ἐγκυμονεῖ εἰς βάρος τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης καὶ τῆς ἔθνικης ἐνότητος ἢ διατήρησεως τοῦ πολιτεύματος τῆς Βασιλευμένης Δημοκρατίας.

4. Τὴν ἀνάγκην ταχείας εἰσόδου τῆς χώρας εἰς πλήρη πολιτικὴν ὀμαλότητα, διὰ τὴν ἀπρόσκαπτον συνέχισιν τῆς συντελουμένης, εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ ἔθνικου βίου, ἀναπτύξεως, καὶ διαπιστώσῃ ὅτι :

Τὸ ὑπέρτατον συμφέρον τοῦ Ἔθνους ἐπιβάλλει ἵνα ὁ Ἕθνος ὁ λαός, ὡς φορεὶς τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας, ἀποφασίσῃ, διὰ δημοψηφίσματος, περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἀναγκασιούσων τροποποιήσεων τοῦ Συντάγματος τῆς 15ης Νοεμβρίου 1968,

Ἀποφασίζει :

Ἄρθρον 1.

1. Ἐγκαθιδρύεται, ἐν Ἑλλάδι, τὸ πολίτευμα τῆς Προεδρικῆς Κοινοβουλευτικῆς Δημοκρατίας, καταργουμένης τῆς Βασιλείας καὶ κηρυσσομένων ἐκπτώτων τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

2. Προσωρινὸς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐρίζεται ὁ Προϋπουργὸς καὶ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967, Γεώργιος Παπαδόπουλος, ὅστις θὰ ἀσκήσῃ παραλλήλως καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Προϋπουργοῦ.

Ἄρθρον 2.

1. Διὰ πράξεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, δημοσιευομένης μέχρι καὶ τῆς 30ῆς Ἰουνίου 1973 διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, θέλει καταρτισθῆ καὶ προταθῆ πρὸς τὸν Λαόν, διὰ τὴν διὰ δημοψηφίσματος κύρωσίν του, σχέδιον Ψηφίσματος περὶ τῶν τροποποιήσεων τοῦ ἀπὸ 15ης Νοεμβρίου 1968 Συντάγματος. Διὰ τοῦ Ψηφίσματος τούτου, δύνανται νὰ τροποποιῶνται, ἀδιακρίτως, αἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος, πρὸς ἐναρμόνισιν τοῦ ἑαυτοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Χώρας εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Προεδρικῆς Κοινοβουλευτικῆς Δημοκρατίας.

2. Τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ δημοψήφισμα θέλει διενεργηθῆ τὸ βραδύτερον μέχρι καὶ τῆς 29ης Ἰουλίου 1973. Ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία, ὁ τρόπος διενεργείας αὐτοῦ, ὡς καὶ πᾶσα σχετικὴ λεπτομέρεια, θέλουσι καθορισθῆ διὰ Νομοθετικῶν Διατάγματος.

Ἄρθρον 3.

1. Τὰς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλεπομένας διὰ τὸν Βασιλέα ἀρμοδιότητας, ἀσκήσῃ ἐφεξῆς ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας.

2. Μέχρις ἐνάρξεως ἰσχύος τοῦ κατὰ τὸ ἄρθρον 2 παρ. 1 Ψηφίσματος, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκδίδει, προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τὰ κατὰ τὸ ἄρθρον 136 παρ. 4 τοῦ Συντάγματος Νομοθετικὰ Διατάγματα.

3. Αἱ κατὰ τὴν ἐναρξιν ἰσχύος τῆς παρούσης ἰσχύουσαι ἐξουσιοδοτήσεις, ἐν γένει, διὰ τὴν ἐκδόσιν Βασιλικῶν Διαταγμάτων, ἰσχύουν ἐφεξῆς ὡς ἐξουσιοδοτήσεις διὰ τὴν ἐκδόσιν Προεδρικῶν Διαταγμάτων.

Περίληψη

Τον Βαυαρό Όθωνα, πρώτο βασιλιά του Νεοελληνικού Κράτους, διαδέχθηκε το 1863 ο Δανός πρίγκιπας Γεώργιος, που βασίλευσε για μισό αιώνα, έως τη δολοφονία του (1913). Η δυναστεία των Γλύξμπουργκ, ανέδειξε έξι ανώτατους άρχοντες, σε διάστημα 111 ετών. Τον Γεώργιο διαδέχθηκε ο πρωτότοκος γιος του Κωνσταντίνος Α΄, που βασίλευσε τις περιόδους 1913-1917 και 1920-1922. Σε παγκόσμια πρωτοτυπία και τα τρία άρρενα τέκνα του Κωνσταντίνου, ανέβηκαν στον θρόνο: ο Γεώργιος Β΄ τις περιόδους 1922-1923, 1935-1941, 1946-1947, ο Αλέξανδρος την περίοδο 1917-1920, ο Παύλος Α΄ το 1947-1964 και ο Κωνσταντίνος Β΄ το 1964-1973 οπότε καταργήθηκε η Βασιλευόμενη Δημοκρατία και κηρύχθηκε έκπτωτη η Δυναστεία.